

Atlantiksen perijät?

1990-luvun pseudohistoriallisen tutkimuksen metodit, narratiivisuus ja tulkinta

Janne Bäckström

Pro gradu -tutkielma

Yleinen historia

Historian, kulttuurin ja taiteidentutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Lokakuu 2023

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

**Yleinen historia, Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos, Humanistinen tiedekunta
Janne Bäckström**

Atlantiksien perijät? – 1990-luvun pseudohistoriallisen tutkimuksen menetelmät, narratiivisuus ja tulkinta

Sivumäärä: 73

Tutkielmassani tarkastelen pseudohistoriallisia tutkimuksia 1990-luvulla. Käytän alkuperäisaineistonani kirjallisuutta, dokumenttielokuvaa sekä foorumikeskusteluja. Valikoidun aineistoni edustavat mielestäni hyvin pseudohistoriankentän muutoksia 1990-luvulla ja samalla nostaa esille sen multimediaalisuuden vuosituhaten taitteessa. Olen valikoinut kirjailijat Graham Hancockin, Robert Bauvalin, John Anthony West ja Colin Wilsonin tuotannon, koska koen heidän olevan aikalaishistoriallismista aktiivisia tutkijoita pseudohistorian saralla ja samalla heidän monipuolinen yhteistyönsä niin kirjojen kuin dokumenttien yhteydessä antaa hyvän mahdollisuuden analysoida laajempaa pseudohistorian kokonaisuutta.

Tutkielmassani analysoin pseudohistoriantutkijoiden käyttämiä tutkimusmenetelmiä, niiden rakentamaa narratiivia ja pyrin tarjoamaan keinoja pseudohistorian tulkitsemiseen ja analyysiin. Tutkielmassani osoitan pseudohistorian tutkimusmenetelmien puutteellisuuden historian tutkimuksen näkökulmasta ja samalla nostan esille niistä johtuvia virhepäätelmiä. Tutkimusmenetelmät olen jakanut kahteen isompaan pääkategoriaan, jotka ovat laajasti edustettuina aikalaisten kirjoituksissa. Analysoin myös vuosituhaten taitteen Uus-Atlantis-teoreetikkojen luomaa narratiivia ja pureudun sen erilaisiin vaikuttamis- ja viestintäkeinoihin. Tarkoitukseni on osoittaa, miten multimediaalinen vaikuttaminen edisti vuosituhaten taitteessa kirjoitetun pseudohistorian narratiivia ja mahdollista vaikuttavuutta sen halutussa kohdeyleisössä. Narratiivisen vaikuttamisen osa-alueet olen jakanut kirjoissa esiintyvään narratiiviin sekä dokumenttielokuvan ja foorumikeskustelujen analyysiin. 1990-luku tarjosi ennennäkemättömät mahdollisuudet erilaisten viestintäkanavien hyödyntämiseen pseudohistorian levittämisessä. Täten olen pyrkinyt analysoimaan mahdollisen narratiivisen kehityksen, ja vaikuttamiskeinojen lisääntymisen, kun pseudohistoria vaihtaa formaattia kirjan sivuilta filmirullalle ja foorumeille.

Pyrin myös tarjoamaan mahdollisia työkaluja pseudohistorian ymmärtämiseen ja sitomaan sen osaksi laajempaa kulttuurihistoriallista kontekstia. Tässä käytän keinona narratiivista historianteoriaa, jonka avulla pyrin hahmottamaan Uus-Atlantis-teoreetikkojen historian representaatioissa esiintyvät ongelmallisuudet. Samalla tuon esille, mitkä mahdolliset vuosituhaten vaihteessa vaikuttavat yhteiskunnalliset keskustelut, ovat voineet vaikuttaa pseudohistorian kirjoittajien luomaan narratiiviin.

Avainsanat: pseudohistoria, näennäistieteet, Atlantis, narratiivisuus, multimediaalisuus

Sisällysluettelo

1	Tiedettä hämärän rajamailla	4
1.1	Totuuden etsijät	6
1.2	Kadonnut sivilisaatio pseudohistoriallisella kentällä ja tutkimuskonteksti	11
1.3	Tutkimuskysymykset, metodit ja tutkimuksen rakenne	14
2	Tiedettä ilman työkaluja – pseudohistorian tutkimukselliset lähtökohdat	17
2.1	Tähtiin kirjoitettu totuus ja monumenttien mysteerit	19
2.2	Myytit ja uskomukset viestinviejinä läpi aikojen	27
3	Totuuden myyntiä ilman tietoa – pseudohistorian vaikuttamiskeinot	36
3.1	Romantisoitu tutkimusmatkailija maailmaa vastaan	38
3.2	Filmejä ja foorumeja – pseudohistorian multimedialinen vaikuttaminen	44
4	Valkoisen miehen historia vai varoitus menneisyydestä? – Historian esitys pseudohistoriallisen linssin läpi	55
4.1	Alkupiste muiden kustannuksella	57
4.2	Pyörä, joka ei lakkaa pyörimästä – Tulevan tuhon pelko pseudohistoriallisissa kirjoituksissa	60
5	Totuus tuolla jossain?	66
	Lähteet	69

1 Tiedettä hämärän rajamailla

Tieteen ja pseudotieteen välinen rajaveto on hankalaa. Ajatus sinänsä kuulostaa absurdilta, sillä mitä luultavammin kaikilla on jonkinlainen käsitys siitä, mitä on tiede ja missä menee pseudotieteen ja ns. ”oikean tieteen” raja. Esimerkiksi monille alkemistiset pyrkimykset tehdä tavallisista metalleista kultaa ja samalla saavuttaa ikuinen elämä on kategorisesti pseudotiedettä nykyajan standardeilla, mutta vielä 1600-luvulla alkemia oli pätevä tieteenala siinä missä teologia ja lääketiede.¹ Vasta kun luonnontieteet kehittyivät ja kemian sekä fysiikan asema luonnontieteinä vakiintui, siirrettiin alkemia pseudotieteen kategoriaan. Tämän perusteella voidaan todeta, että tieteen ja pseudotieteen välinen ero on sidottuna ajalliseen kontekstiin ja se tulee ottaa huomioon kategorisoinnissa.² Tieteen ja pseudotieteen rajaa nimitetään tieteenfilosofiassa rajanveto- eli demarkaatio-ongelmaksi.

Filosofi Karl Popper pyrki ratkaisemaan rajanveto-ongelman tieteen ja pseudotieteen välillä. Popparin näkemyksiä rajanvedosta kutsutaan falsifikationismiksi, jonka mukaan: ”teoriaa voidaan pitää tieteellisenä ainoastaan, jos havainnot voidaan periaatteessa osoittaa vääräksi.” Kuitenkin falsifikationismi on ongelmallinen sen suhteen, että yksittäinen kriteeri ei voi toimia tieteen ja pseudotieteen rajamerkinä, varsinkin kun falsifikationismin olettamuksien perusteella se voisi pitää monia teorioita totena, mikäli niitä ei voida osoittaa vääräksi. Esimerkkinä tästä Inkeri Koskinen nostaa kirjassaan *Villi Suomen Historia* (2015) ajatuksen Väinämöisen paluusta vuonna 3000, joka periaatteessa voidaan todentaa vääräksi vasta kyseisenä vuonna.³ Tämä tuo isomman tieteenfilosofisen ongelman esille pseudotieteen määrittämisessä, sillä mikään yksittäinen kriteeri ei riitä sen määrittämiseen, vaan kuten tiede, myös pseudotiede on moniääninen ja ei ole yksistään rajoittunut esimerkiksi luonnontieteelliseen tutkimuskenttään.

Sven Ove Hansson pohtii tieteen ja pseudotieteen rajavetoa artikkelissaan ”Science and Pseudo-Science” ja tuo esille mahdollisia määrittelytapoja pseudotieteelle. Itse koen hänen näkemyksensä monikriteerisestä lähestymistavasta⁴ mielekkäimmäksi lähteä tarkastelemaan pseudotiedettä. Monikriteerisyys eroaa esimerkiksi Popperin ja muiden filosofien aiemmista

¹ Kaufman 2018, 8–10.

² Ibid, 11.

³ Koskinen 2015, 8–9.

⁴ eng. multi-criterial approach.

määritelmistä siten, että se ei pyri tarjoamaan vain yhtä universaalia kriteeriä tieteen ja pseudotieteen rajavetona, vaan sen kautta hahmotetaan pseudotieteelle ominaisia piirteitä, joita hyödynnetään eri tilanteissa tieteen ja pseudotieteen määrittävänä tekijänä. Tällaisia piirteitä ovat muun muassa usko yhteen auktoriteettiin ylitse muiden, valikoimalla valitut esimerkit ja mahdollisesti väitteen kumoavan tiedon sivuuttaminen kokonaan.⁵ Kyseessä on niin sanottu Wittgensteinin perheyhtäläisyyden idea, jossa kahden pseudotieteen alalajin välillä ei ole välttämättä monia yhtenäisyyksiä, mutta kun tarkastelemme kaikkia pseudotieteen alalajeja kokonaisuutena, yhteyksiä löytyy huomattavasti – sama periaate pätee myös ns. ”oikeassa tieteessä”.⁶

Pseudohistoria on pseudotieteen alalaji, joka on keskittynyt historian tutkimiseen ja siitä kirjoittamiseen. Pseudohistorialla tarkoitetaan yleensä tarkoituksenmukaista vääristeltyä esitystä historiallisesta tapahtumasta tai teemasta, minkä motiivina toimii esimerkiksi kirjoittajan oma ideologinen tausta – näkyvin esimerkki tästä lienee holokaustidenialismi.⁷ Tosin on tietysti mahdollista, että kirjoittaja itse ei ole tietoisesti kirjoittamassa pseudohistoriaa vaan aidosti uskoo omaan näkemykseensä historiasta, jolloin voidaan puhua enemmänkin kirjoittajan naiivisuudesta kuin tietoisesta harhaanjohtamisesta. Huomionarvoista on myös, että pseudohistoria ei ole rajattu vain akatemian ulkopuoliseen historiankirjoitukseen, vaan myös tiedeyhteisön jäsenet voivat syystä tai toisesta syyllistyä pseudohistorian kirjoittamiseen.⁸ Olkoot pseudohistoria ideologisesti motivoitunutta revisionismia tai alan harrastelijoiden harmitonta pohdiskelua, ovat sen erottavat tekijät akateemisesta historian tutkimuksesta kuitenkin yhtenevät.

Pseudohistorian määritelmät ovat pitkälti samanlaisia kuin muun pseudotieteen, kuitenkin pseudohistorialla on omat piirteensä, jotka erittävät sen omaksi pseudotieteen alalajiksi. Pseudohistorialla tyypillisiä määritelmiä ovat muun muassa sen nojautuminen vanhentuneihin teorioihin, akateemisen tutkimuksen karttaminen, mutta samalla tiettyjen akateemisten auktoriteettien nostaminen jalustalle, suuret mullistavat väitteet ihmishistoriasta, pakkomielle

⁵ Hansson 2017.

⁶ Ibid; Koskinen 2015, 10–12.

⁷ Aalto ja Hihnala 2017, 3; Shermer 1997, 188–191.

⁸ Aalto ja Hihnala 2017, 3.

esoteerisuuteen⁹ sekä jonkinlaisen palkkion odotus kaiken työn ja tutkimuksen päätteeksi.¹⁰ Pseudohistorialla on siis perinteisesti tapana ohittaa valtavirran akateeminen näkemys historian kulusta ja nostaa esille omia tulkintoja menneistä tapahtumista, jotka perustuvat joko vanhentuneeseen tietoon, muutamaaan valtavirrasta poikkeavan akateemikon tulkintoihin tai mahdollisesti esoteerisempiin uskomuksiin ihmishistoriasta.¹¹

Omassa tutkielmassani määrittelen pseudohistoriallisen tutkimuksen sellaiseksi historian tutkimukseksi, joka pyrkii radikaalisti yleisesti hyväksytyistä tulkinnoista poikkeavan kuvan ihmiskunnan historiasta. Se myös vetoaa vanhentuneisiin tutkimuksiin tukeakseen väitteitään, sekä painottaa oman tutkimustulosten ainutlaatuisuuteen ja niiden merkitykseen, koska ne poikkeavat akateemisesta konsensuksesta. Pseudohistoriaa on myös sellaiset historiankirjoitukset, joissa on käytetty menetelmiä, joita nykyinen tieteellinen historian tutkimus ei tunnusta. Näitä ovat esimerkiksi numerologia ja narratiivin rakentaminen vetoamalla suurempiin esoteerisiin konsepteihin ihmiskunnan alkua ajoista. Näiden kriteerien perusteella voin todeta, että tarkastelemani lähteet kuuluvat pseudohistorian piiriin ja edustavat tyypillistä pseudotieteellistä tutkimusta.

1.1 Totuuden etsijät

Käyn tutkielmassani läpi 1990-luvun pseudohistoriallista kirjallisuutta, dokumenttielokuvaa ja foorumikeskusteluja. Näiden lähteiden kautta pyrin tarkastelemaan pseudohistoriallista kenttää vuosituhatlupulla ja analysoimaan sen ominaisia piirteitä. Alkuperäislähteinäni toimivat viisi eri kirjallista teosta, joiden kirjoittajat myöhemmin tekivät yhteistyössä dokumenttielokuvan vuonna 1998. Olen valinnut lähteeni sen perusteella, miten ne keskustelevat toisiensa kanssa ja miten kirjoittajien välinen yhteistyö, niin kirjoissa kuin dokumenttielokuvassa, rakentaa laajempaa pseudohistoriallista narratiivia. Näiden kriteerien perusteella, koen että aineistoni antaa hyvän kuvan pseudohistorian kenttään 1990-luvulla

⁹ Esoteria viittaa usein salaiseen tai sisäistettyyn tietoon, joka on vain yksittäisten yksilöiden tai pienten ryhmien hallussa. Tämän vastakohtana toimii eksoteerinen tieto, joka on kaikkien saavutettavissa. Erottelua voisi havainnollistaa esimerkiksi niin, että renessanssiajan alkemisteilla oli tapana julkaista työnsä suurina opuksina, joita kuka tahansa saattoi päällisin puolin lukea (eksoteerinen tieto), mutta vain alkemian saloihin vihkiytyneet oppineet kykenivät tulkitsemaan tiedon alkemistin symbolisten kuvien taustalla ja siten pääsemään käsiksi todelliseen tietoon (esoteria). Hanegraaff 2013, 5–14.

¹⁰ Fagan 2006, 30–42.

¹¹ Välimäki, Seuri & Ristilä 2021, 119.

Tutkielmani alkuperäislähteenä toimivat Graham Hancockin *Fingerprints of the Gods* (2001), Robert Bauvaulin (s.1948) ja Adrian Gilbertin¹² (s.1949) *The Orion Mystery* (1994), Hancockin ja Bauvaulin yhteisteos *The Message of The Sphinx* (1996), Colin Wilsonin (1931–2013) *From Atlantis to the Sphinx* (1996) sekä John Anthony Westin (1932–2018) *Serpent in the Sky* (1993). Kaikki kirjat, Westin teosta lukuun ottamatta, ovat julkaistu aikavälillä 1993–1996. Westin teos julkaistiin ensimmäisen kerran 1970-luvulla, mutta hänen teoriaansa viitataan vahvasti myöhemmin julkaistuissa teoksissa ja hänellä on myös merkittävä rooli dokumenttielokuvassa *Quest for the Lost Civilization* (1998), joten koen, että hänen teoksensa sisällyttäminen aineistoon on perusteltua. Tutkielmassani käytän teosten uudelleenpainoksia, sillä alkuperäisiin julkaisuihin itselläni ei ole resurssien puutteen vuoksi pääsyä.

Kaikki käyttämäni aineistot ovat uudelleen painettuja, mikä kertoo teosten suosiosta sekä pitkäikäisyydestä. Osassa on lisättyä tietoa alkuperäiseen teokseen nähden, mutta ne on lisätty teosten loppuun, joten pystyn käyttämään niitä alkuperäislähteenä kuten ne olisivat alkuperäisjulkaisuja. Niiden julkaisijana toimivat erinäiset pienkustantamot. *Serpent in the Skyn* on julkaissut uudelleenpainoksena vuonna 1993 Quest Books Theosophical Publishing House. Kustantamon ollessa teosofiaan linkittynyt kustantamo, kertoo se teoksen esoteerisesta luonteesta ja mahdollisesta kohdeyleisöstä. Muut kustantamot ovat pienempiä valtavirran kustantamoja, joista merkittävimmät huomiot ovat *Fingerprints of the Gods*in (uudelleen julkaistu 2001 ja alkuperäinen julkaisuvuosi 1995) kustantamo Century Books ja *The Message of the Sphinxin* kustantamo Three Rivers Press, *The Orion Mystery*in Arrow Books kustantamo ja *Form Atlantis to the Sphinxin* kustantamo Virgin Books (uudelleen julkaistu 2007 ja alkuperäinen julkaisuvuosi 1996). Kaikki kustantamot ovat suurempien kustantamoyhtiöiden tytäryhtiöitä, joiden äitiyhtiö on Penguin Random House LLC, joka on suuri angloamerikkalainen kustantamo jättiläinen.¹³

Huomionarvoisena pidän sitä, että Westin teosta lukuun ottamatta muut kirjat ovat valtavirran kustantamoiden julkaisemia. Tämän perusteella voidaan todeta, että teosten levikki on ollut aikoinaan suurta, jotta isommat kustantamot ovat niistä kiinnostuneet ja levikin määrää

¹² Vaikka Adrian Gilbert on mainittu teoksen toisena kirjoittajana, hän toimi enemmänkin konsulttina ja kannustajana Robert Bauvaulin ideoille. Tästä syystä en keskity tutkimuksessani hänen toimintaansa pseudohistoriallisella kentällä, vaikka hän kunnostautui alalla julkaisemalla teoksia kuten *The Mayan Prophecies* (1995).

¹³ Lähde: penguin.co.uk, elektroninen lähde.

puoltaa myös kirjojen uudelleen painokset. Teoksien kansissa myös näkyy näyttävästi tekstejä, kuten ”International bestseller” ja ”National Bestseller”, jotka viittaavat vahvasti siihen, että teokset ovat olleet julkaisuajankohtanaan menestyneitä, mutta myös pyrkii sensaationhakuisuuteen ja vakuuttamaan uusia lukijoita tutustumaan teoksiin. Varsinaisen levikin selvittäminen on hankalaa, mutta kirjat ovat olleet pitkään painossa ja tämän perusteella näkisin, että teokset ovat saaneet hyvän levikin suurilta kustantamoilta. Tämän levikin avulla teoksilla on ollut mahdollisuus levitä laajoille markkinoille, joissa akatemian ulkopuolisilla ihmisillä oli mahdollisuus tutustua heidän esittämäänsä teoriaan kadonneesta sivilisaatiosta.

Teosten kohdeyleisöstä voidaan todeta, että teokset on tarkoitettu yleiseen levikkiin, eikä suunnattu suoraan akateemiseen vertaisarviointiin. Ne ovat luonteeltaan helposti lähestyttäviä ja kerronnallisia, sisältäen monia kuvia sekä päiväkirjamaisia otteita. Pseudohistoriantutkijat esittävät teoriansa Atlantiksesta siten kuin se olisi historiallinen palapeli, jossa jokainen teos tuo oman palansa osaksi isompaa kokonaisuutta. Suurempia viittauksia sen aikaiseen akateemiseen tutkimukseen ei ole, ellei akateemista konsensusta kritisoida jossain muodossa. Muuten teokset pyrkivät myymään näkemyksensä näennäisesti suurena historiallisena mysteerinä, joka rakentuu useiden narratiivisten vaikuttamiskeinojen ja multimediaalisen vaikuttamisen varaan.

Kirjoista ensimmäisenä julkaistiin John Anthony Westin teos *Serpent in the Sky* vuonna 1979. John Anthony West oli amerikkalainen amatööriegyptologi, joka uskoi muun muassa, että egyptiläinen sivilisaatio on paljon vanhempi kuin akateeminen konsensus väittää ja että hieroglyfeihin olisi koodattu esoteerista viisautta. West aloitti egyptologisen tutkimuksensa järjestämällä kierroksia Gizan pyramideille ja sen alueella, markkinoiden samalla hänen vaihtoehtoista näkemystään Egyptin historiasta. Myöhemmin hän nousi valtavirran tietoisuuteen Robert Schochin¹⁴ kanssa tehdyllä dokumentilla *The Mystery of the Sphinx* (1993)¹⁵, jossa hän esittää argumenttinsa ihmiskunnan kadonneesta menneisyydestä ja

¹⁴ Robert Schoch on Bostonin yliopiston geologian professori, joka vaikuttaa pseudohistoriallisella kentällä tukien hypoteesia sfinksin vesieroosiosta. Hän on merkittävät toimija 1990-luvun pseudohistoriallisissa piireissä, mutta koska hän ei julkaissut aiheeseen liittyviä kirjoja ennen 2000-lukua niin en käsittele häntä mainintoja enempää omassa tutkielmassani. Lähde: robertschoch.com, elektroninen lähde.

¹⁵ Dokumentti julkaistiin NBC:llä ja sen kertojana toimi näyttelijä Charlton Heston. Se oli yleisömenestys ja nosti Westin teorian valtavirran tietoisuuteen. Lähde: imdb.com, elektroninen lähde.

muinaisesta edistyneestä sivilisaatiosta. Dokumentin menestyksen myötä myös *Serpent in the Sky* tuli uudelleen painoon ensimmäistä kertaa sitten 1980-luvun lopun.

Robert Bauval on egyptiläinen rakennusinsinööri, jolla on aina ollut kiinnostus egyptologiaa kohtaan. Hän tutki paljon Gizan pyramideja ja Gizan ylängön¹⁶ monumentteja vapaa-ajallaan ja alkoi omien tulkintojensa perusteella, huomaamaan yhteyksiä astronomian ja muinaisen egyptiläisen arkkitehtuurin kanssa. Bauval kokosi näkemyksenä siitä, miten muinaisen egyptiläiset olivat inspiroituneet tähtikuvioista ja astronomisista havainnoista, hyödyntäen niitä arkkitehtuurissaan ja samalla koodaten niihin viestejä. Kirjassaan *The Orion Mystery* Bauval ehdottaa, että Gizan pyramidit korreloivat Orionin tähtikuvion kanssa ja että inspiraatio pyramidien sijoitukseen juontaa juurensa yli 10 000 vuoden takaiseen kadonneeseen sivilisaatioon, joka edelsi egyptiläisiä.

Graham Hancock on brittiläinen journalisti ja toimi kirjeenvaihtajana Etiopiassa 1980–1990-luvuilla, jolloin hän kiinnostui liitonarkin mysteeristä ja kirjotti tutkimuksistaan kirjan *The Sign and the Seal*, jonka ansiosta hän nousi pseudohistoriallisten piirien tietoisuuteen. Kiinnostus historiallisiin mysteereihin innosti Hancockin tutkimaan hypoteesia kadonneesta sivilisaatiosta, joka kukoisti 10 500 eaa. ja jätti jälkensä kaikkiin maailman varhaisiin korkeakulttuureihin. *Fingerprints of the Gods* -teoksessaan Hancock kiertää Amerikkojen halki Egyptiin ja tutkii mahdollisia jälkiä kadonneesta sivilisaatiosta, joka on heijastunut arkkitehtuuriin ja kulttuurien eri myytteihin. Samanlainen ajattelu vallitsee hänen ja Bauvalin yhteisessä kirjassa *The Message of the Sphinx*, johon on myös lisätty Westin ajatukset sfinksin vesieroosiosta sekä Bauvalin hypoteesit tähtikuvioiden ja egyptiläisten monumenttien korrelaatiosta.

Viimeisenä lähteenäni on Colin Wilsonin teos *From Atlantis to the Sphinx*. Wilson oli ansioitunut tieteiskirjailija 1950–80-luvuilla ja oli kirjoittanut useita kaunokirjallisia teoksia, jotka käsittelevät ihmisen henkisiä kykyjä, rikollisuuden psykologiaa sekä okkulttia. Hänen teoksensa eroaa muista alkuperäislähteistäni siten, että Wilson ei pyri tuomaan omia näkemyksiä vahvasti esille, vaan kokoaa yhteen Hancockin, Bauvalin, Westin sekä muiden silloisten pseudohistorioitsijoiden ajatukset ihmiskunnan kadonneesta menneisyydestä samaan

¹⁶ Gizan ylänkö on alue, johon kuuluu Gizan pyramidien lisäksi myös sfinksi sekä muita merkittäviä temppeleitä Egyptin vanhan kuningaskunnan ajoilta n.2500 eaa. Lähde: *Encyclopaedia Britannica*, elektroninen lähde.

kirjaan ja siten pyrkii tuomaan kannatusta kyseisille hypoteeseille. Wilsonin kirja toimii omassa tutkielmassani enemmänkin tukevana alkuperäislähteenä muille, sillä hän tuo tehokkaasti esille muiden kirjoittajien ideat, mutta hänen omat hypoteesinsa eivät nouse teoksesta esille. Hänen tapansa kirjoittaa ja tuoda esille muiden ideat tosin vahvistavaa ajatusta laajemmasta pseudohistoriallisesta narratiivista ja siksi koen hänen kirjansa tarkastelun arvoiseksi.

Bauval, Hancock, West ja Wilson olivat kaikki aktiivisia vaikuttajia vuosituhannen lopun pseudohistoriankentällä, ja sen puoleen olen valinnut heidän teoksensa tutkielmassani tarkasteluun, Heidän teoksensa pyrkivät tuomaan esille mahdollisia todisteita kadonneesta, teknologisesti edistyneestä muinaisesta sivilisaatiosta, joka kukoisti viimeisen jääkauden aikana noin 10 500 eaa. Kollektiivisesti nimitän heitä Uus-Atlantis-teoreetikoiksi tutkielmassani, sillä heidän teoksensa edustavat Atlantis-teorian uudelleen nousua vuosituhannen taitteessa ja heidän teoksensa sekä pitkä yhteistyö rakentavat ajatusta kadonneen sivilisaation olemassaolosta tehokkaasti.

Heidän kirjallisen tuotantonsa lisäksi West, Hancock ja Bauval olivat mukana vuonna 1998 julkaistussa kolmiosaisessa dokumenttisarjassa *The Quest for the Lost Civilization*. Kyseisen dokumentin juontajana toimii Hancock, joka matkustaa ympäri maailmaa etsien mahdollisia todisteita kadonneesta sivilisaatiosta. West, Bauval sekä muut pseudohistoriantutkimuskentän vaikuttajat vierailevat sarjassa tuoden esille omia tutkimuksiaan ja näkemyksiään, jotka heidän mielestään todistavat atlantismaisen sivilisaation vaikutuksen eri korkeakulttuureihin. Dokumenttisarjaa voidaan pitää kulminaationa Uus-Atlantis-teoreetikkojen pseudohistorialliselle tutkimukselle ja siten pidän sen tarkastelua relevanttina narratiivisen vaikuttamisen kokonaiskuvan hahmottamiseen.

Poikkeuksellisenä ilmiönä 1990-luvun pseudohistoriantutkimukselle oli internetin merkitys tiedon levittämisessä. Vuosituhannen taitteessa Web 2.0 mahdollisti laajojen foorumikeskustelujen ja kotisivujen luomisen, sekä laajempien verkkokokonaisuuksien muodostumisen.¹⁷ Tutkielmassani tarkastelen Graham Hancockin kotisivuilla olevia foorumikeskusteluja, jotka ovat julkisia ja olleet aktiivisia vuosituhannen taitteesta asti. Keskusteluiden ollessa julkisia ja niihin osallistuneiden käyttäessä nimimerkkejä koen, että

¹⁷ DeVoss 2020, 10.

niihin viittaaminen ei ole eettisesti ongelmallista. Tarkoitukseni on tarkastella internetryhmien muodostumista Uus-Atlantis-teoreetikkojen ajatusten ympärille ja en mene yksittäisten foorumiin osallistujien ajatuksiin sen syvemmin.

Uus-Atlantis-teoreetikkojen mahdollisuudet levittää näkemyksiään ihmiskunnan hypoteettisesta kadonneesta menneisyydestä oli ennen näkemätöntä pseudohistoriallisen kirjoituksen näkökulmasta. Siinä missä aiemmat teoreetikot luottivat yksinomaan kirjalliseen tuotantoon, oli Bauvalilla, Hancockilla, Westillä ja Wilsonilla mahdollisuus käyttää uusimpia viestinnän kanavia teoriansa levittämiseen. Tärkeänä huomiona Uus-Atlantis-teoreetikkojen ajatuksia tarkastellessa on, että he eivät itseään nimitä pseudohistorian kirjoittajiksi. Heidän kirjoituksissaan käy ilmi, että he pitävät itseään historian- ja arkeologiantutkijoina, joskin heidän tutkimukselliset lähtökohdansa nojaavat enimmäkseen arkeologian puoleen. Siinä missä teoreetikot siirtyvät pseudohistorian puolelle on niiden narratiivin rakentamisessa. Kirjat, dokumentit ja foorumikeskustelut luovat kuvan historiasta, joka ei ole valtavirran näkemyksen mukainen ja koska kyseessä on yritys kirjoittaa koko ihmiskunnan historia uudestaan, voidaan Uus-Atlantis-teoreetikkojen kirjoitukset kategorisoida kokonaisuudessaan pseudohistorian kirjoituksiksi.

1.2 Kadonnut sivilisaatio pseudohistoriallisella kentällä ja tutkimuskonteksti

Ajatus kadonneesta kaupungista tai sivilisaatiosta ei ole mitenkään uusi aihe pseudohistoriallisella kentällä. Hypoteesit kadonneesta sivilisaatiosta tai mantereesta, kuten Atlantiksesta tai Lemuriasta¹⁸ ovat olleet osana länsimaista kulttuuria aina Platonin ajoista lähtien. Eurooppalaisten rantauduttua Amerikkaan kiinnostus kadonneista mantereista ja maista nousi jälleen pinnalle 1500–1700-luvuilla. Keskustelut siitä, oliko Amerikka mahdollisesti Atlantiksen kadonnut manner, oli monien vakavasti otettavien tiedemiesten huulilla, kuten Sir Francis Baconin sekä Alexander von Humboldtin. Tosin on muistettava, että nämä ajatukset ovat vahvasti sidottuna aikalaisten maailmankuvaan, jossa tieteellisen tutkimuksen keinot eivät olleet samalla tasolla kuin nykyään ja jossa esimerkiksi romantiikan ajan kulttuuriset voimat vaikuttivat tutkijoiden ajatusmaailmaan.¹⁹ 1800-luvulle tultaessa idea

¹⁸ Lemuria tai Mu on hypoteettinen manner, joka sijaitsi Intian valtamerellä yhdistäen Intian sekä Afrikan mantereet tai riippuen teoreetikosta sijaitsee Tyynellämerellä. Lähde: *Encyclopaedia Britannica*, elektroninen lähde.

¹⁹ Fritze 2009, 30–34.

Atlantiksien kaltaisesta kadonneesta sivilisaatiosta kietoutui tiukemmin osaksi vuosisadan esoteerisia virtauksia.

Helena Blavatsky (1831–1891) oli Teosofisen Seuran perustaja ja merkkihenkilö länsimaisen esoterian historiassa. Blavatskyn esoteerinen maailmankuva perustui ajatukseen siitä, että kauan sitten kadonneiden ”muinaisten” tieto ja viisaus tulisi kerätä talteen ja niiden avulla taistella 1800-luvun lopun maailman materialismia vastaan. Blavatsky ei tosin ollut ainoa, jonka henkiset opit sisälsivät näkemyksiä kadonneesta sivilisaatiosta, vaan ilmiö oli olennainen osa useita ajan uushenkisiä virtauksia.²⁰ Esoteerisen kontekstin hahmottaminen on olennaista pseudohistoriallisessa tutkimuksessa, sillä se antaa työkalut analysoida erilaisia vaikuttamiskeinoja, joita kirjoittajat käyttävät sekä sitoo heitä laajemmin osaksi laajempaa näennäistieteellistä kenttää. Tämä muinaisen tiedon kaivaminen ja sen yhteydet suurempiin esoteerisiin konsepteihin näkyy myös myöhemmissä pseudohistoriallisissa kirjoituksissa, esimerkiksi Westin ja Hancockin tuotannossa.

Mahdollisen kadonneen sivilisaation henkisten oppien lisäksi myös sen historiallinen todellisuus alkoi kiinnostaa uudella tavalla 1800-luvun lopulla. Ignatius Donnelly (1831–1901) oli amerikkalainen kongressinedustaja ja yrittäjä, joka julkaisi kirjan *Atlantis: The Antediluvian World* (1882). Teoksessaan Donnelly esittää näkemyksensä Atlantiksien todenmukaisuudesta ja popularisoi ajatuksen siitä, että Atlantis oli kaikkien sivilisaatioiden alkukoti ja oli itsessään teknologisesti kehittyneempi kuin muut aikansa tai sen jälkeiset sivilisaatiot.²¹ Kirja popularisoi käsityksen Atlantiksesta valtaväestölle ja siten jätti lähtemättömän jäljen pseudohistorialliselle kentälle. Donnellyn ideat Atlantiksesta kaikkien varhaisten korkeakulttuurien äitisivilisaationa on jäänyt elämään niin Hancockin kuin muiden tutkijoiden pseudohistoriallisessa kirjoituksessa kuten myös populaarikulttuurissa.²²

Maailmansodat ja niiden välinen aika oli Atlantis-teorioiden näkökulmasta hiljaista aikaa. Lukuun ottamatta natsien tekemiä pseudohistoriallisia tutkimuksia, jotka keskittyivät muun muassa kadonneen arjalaiscivilisaation todistamiseen, itse yksittäisten pseudohistoriallisten kirjoittajien tuotanto oli kuihtunut ja lähti nousuun vasta sotien jälkeen.²³ Erich von Däniken

²⁰ Hanegraaff 2013, 40–42.

²¹ Fritze 2009, 34–40.

²² Esimerkiksi Disneyn elokuva *Atlantis – kadonnut kaupunki* pohjautuu vahvasti Donnellyn hypoteettiseen Atlantis kuvastoon. Fritze 2009, 52.

²³ Fritze 2009, 10–11.

ja Zecharia Sitchin²⁴ 1960–1970-luvuilla teoretisoivat ihmiskunnan teknologisesta edistyneemmästä historiasta ja siitä, miten edistynyt sivilisaatio auttoi esi-isiamme rakentamaan varhaiset korkeakulttuurit – tosin heidän hypoteesinsa mukaan edistynyt sivilisaatio ei ollut Atlantis tai muu muinainen sivilisaatio, vaan ulkoavaruuden vierailijat. Dänikenin ja Sitchinin hypoteesi muinaisista avaruusolioista oli suosittu 1960–80-luvuilla, mutta 1990-luvulle tultaessa ufot olivat menettäneet hohtonsa.²⁵ Myöhemmin Bauval, Hancock, West ja Wilson lähtivät rakentamaan omia teorioitaan samankaltaiselle pohjalle kuin Däniken ja Sitchin, tosin poistamalla vieraat ulkoavaruudesta: heidän teoriasensa pohjautuu enemmänkin historialliseen revisionismiin kuin maanulkopuolisen elämän todistamiseen.

Pseudohistoriallisten kertomusten samankaltaisuus ja tukeutuminen samoihin konsepteihin ja ajatuksiin osoittaa, että mikään näennäistieteellinen teoria ei ole syntynyt tyhjiössä. Kuten perinteinen historiantutkimus, myös pseudohistoria rakentuu omalaisen tutkimusperinteen pohjalle. Erottavana tekijä on, että pseudohistoriallinen tutkimus itsessään ei kehity samalla tavalla kuin perinteinen historiantutkimus. Toisin kuin valtavirran historiantutkimuksessa, jossa tutkimuskohteet ovat moniäänisiä sekä ovat tutkijayhteisön normien varassa, pseudohistoriallinen tutkimus harvemmin poikkeaa perinteisesti tunnetuista ja suosituista aiheista, vaan pitemminkin kiinnittyy niihin vahvasti, muuttaen vain muutamia yksityiskohtia riippuen siitä, mikä ilmiö on valtavirran kulttuurissa pinnalla. Akateemisessa tutkimuksessa usein puhutaan paradigmanvaihdoksesta, jossa tutkimuksen painotus vaihtuu erilaisiin teemoihin riippuen siitä, mikä on trendikästä tai mille on suuri tarve yhteiskunnallisesti ajatellen. Pseudohistoria ei toimi näin, vaan pysyy suurimmaksi muuttumattomana tutkimuskohteiden sekä metodien suhteen vuosikymmenestä toiseen.²⁶

Kysymykset valeuutisista ja muutenkin tieteen kyseenalaistaminen eri näkökulmista on herättänyt tarpeen tutkia näennäistieteellisiä ilmiötä tarkemmin. Kansainvälisesti tarkasteltuna Garrett G. Fagan on merkittävin pseudohistorian ja pseudoarkeologian tutkija. Nojaan hänen

²⁴ Erich von Däniken ja Zecharia Sitchin olivat 1960–1970-lukujen tunnetuimpia muinaiset avaruusolennot -hypoteesin kannattajia. Heidän näkemyksensä mukaan muinaiset korkeakulttuurit saivat alkunsa, kun vieraat avaruudesta antoivat avustusta heille muun muassa teknologian avulla. Heidän tutkimusmetodinsa ovat hyvin samankaltainen kuin muillakin pseudohistorioitsijoilla, myytit jumalista tulkitaan kosmisiksi kontakteiksi muokalaisten kanssa ja kaikki monumentit, joiden syntyperää ei osata loogisesti selittää, ovat saaneet alkunsa ufojen teknologiasta sekä myötävaikutuksesta. Katso Fritze 2009, 204–219.

²⁵ Kananen 2020, 139–143.

²⁶ Shermer 1997, 38–42 ja Fagan 2006, 40–44.

tutkimuksiinsa vahvasti omassa tutkielmassani, sillä koen hänen määritelmänsä pseudohistorian suhteen kaikkein selkeämmäksi, ja hän on myös yksi tuottavimmista alan tutkijoista. Myös Suomessa pseudohistorian tutkimus on noussut pinnalle 2010-luvulla. Inkeri Koskisen teos *Villi Suomen historia* toimii oivallisena esimerkkinä siitä, miten moniäänien pseudohistoriallinen kenttä on Suomessa. Hyödynnän myös tutkimuksessani Turun yliopiston PSEUDOHISTORIA-hankkeen julkaisuja.

Akateeminen tutkimus pseudohistoriasta on painottunut sekä suurien revisionististen kertomusten tutkimukseen että yksittäisten pseudohistoriallisten ilmiöiden tutkimukseen. Näitä ovat esimerkiksi Bosnian pyramidien hypoteesi sekä holokaustidenialismi. Pyrin hyödyntämään mahdollisuuksien mukaan yksittäisten tutkimusten tuomia näkökulmia pseudohistoriallisten käsitteiden analyysiin. Pseudohistorialliset teoriat ammentavat useasta eri tieteestä teorioidensa tukemiseksi, joten hyödyntämällä erilaisia yksittäistapauksia pseudohistoriaan liittyen saan enemmän irti omista alkuperäisaineistoistani.

1.3 Tutkimuskysymykset, metodit ja tutkimuksen rakenne

Tutkielmassani tutkin 1990-luvun pseudohistoriallista kirjallisuutta sekä pseudohistoriantutkijoiden laatimaa muuta mediaa sekä varhaisia internetsivuja. Pyrin hahmottamaan, miten aikakauden merkittävimmät kirjoittajat rakentavat teorioitaan muinaisesta sivilisaatiosta, miten he tukevat toisiaan ja miten niissä rakentuu narratiivi ihmiskunnan historiasta. Tutkimuksessani hyödynnän laadullista sekä vertailevaa tutkimusmetodia, jolla pyrin tarkastelemaan pseudohistoriallisia kirjoituksia syväluontoisesti ja samalla vertailemaan niitä etsien yhtäläisyyksiä tai mahdollisia poikkeavuuksia niiden sisällössä.

Aluksi pyrin hahmottamaan pseudohistoriallisten tutkimusten metodologisia ongelmia. Niitä on pääsääntöisesti kahdenlaisia: asenteelliset ongelmallisuudet, joita ovat esimerkiksi epäluottamus akatemiaa kohtaan, ja tutkimukselliset ongelmat, joita ovat esimerkiksi tutkimusmetodien kyseenalainen laatu tai mahdolliset loogiset päättelyvirheet.²⁷ Näiden suurten suuntaviivojen kautta lähden analysoimaan alkuperäisaineistojeni tutkimusmetodisia ongelmia ja pyrin osoittamaan, mikä tekee niistä pseudotieteellisiä ja miten niitä tulisi ymmärtää sekä käsitellä. Tavoitteenani on myös osoittaa pseudohistorioitsijoiden keskinäinen

²⁷ Fagan 2006, 30.

samankaltaisuus ja syvemmät ongelmat näennäistieteellisen kentän tutkijoiden lähestymistavoissa kutakin aineistoa kohtaan.

Seuraavaksi analysoin alkuperäisaineistoni vaikuttamiskeinoja. Pseudohistoriallinen tutkimus on luonteeltaan revisionistista ja sensaationhakuista, joten on ymmärrettävää, että sen kirjoittajat vetoavat vahvasti lukijoihinsa, jotta he saisivat mahdollisimman paljon kannatusta vaihtoehdoisille teorioilleen. Tutkimuksessani pyrin näyttämään, miten pseudohistorioitsijat pyrkivät luomaan sensaatiomaisen ja lähes romantisoidun kuvan itsestään omilla tutkimusmatkoillaan. Kiinnitän myös huomiota dokumenttielokuvaan *Quest for the Lost Civilization* (1998), joka on Uus-Atlantis-tutkijoiden laatima minisarja heidän teorioistaan, sekä tarkastelen varhaisia internetkeskusteluja aiheesta. Näiden multimediaalisten lähteiden kautta hahmotan, miten pseudohistoriallinen narratiivi muuntautuu ja pyrkii vaikuttamaan sen haluttuun kohdeyleisöön.

Pseudohistoriallisen tutkimuksen metodien ja vaikuttamiskeinojen ymmärtäminen auttaa hahmottamaan niiden rakentaman laajan narratiivin. Lähestyn pseudohistoriaa tutkimuksessani hieman samalla tavalla, kuin mitä tahansa muuta historian tutkimuksen kenttää. Pseudohistorialla on omat metodinsa ja teoriansa ihmiskunnan historiasta, ja osittain kenttä on jakautunut eroteltaviin ”koulukuntiin”, jotka lähestyvät aihetta eri keinoin.²⁸ Tästä syystä voin soveltaa narratiivista historianteoriaa oman aineistoni purkuun. Tämä teoreettinen viitekehys auttaa laittamaan alkuperäislähteideni metodologiset ongelmat sekä vaikuttamiskeinot laajempaan kontekstiin. Tarkoitukseni on tämän avulla tehdä pseudohistoriallisista teorioista helpommin käsitettäviä ja myös mahdollisesti antaa työkaluja niiden esittämien teorioiden ja konseptien ymmärtämiseen, sekä mahdollisesti niiden kumoamiseen.

Viimeisessä käsittelyluvussa perehdyn pseudohistoriallisen tutkimuksen eri tulkintatapoihin ja hyödynnän tässä narratiivisen historiantutkimuksen näkökulmaa. Pyrin hahmottamaan pseudohistoriallisen tutkimuksen erilaiset narratiiviset piirteet. Pohdin, miten niitä tulisi tulkita ensinnäkin kuvauksina historiasta ja toiseksi, miten niihin on vaikuttanut yhteiskunnassa kirjoitushetkellä vallalla olevat keskustelut. Tarkoitukseni on antaa työkaluja

²⁸ Esimerkiksi Däniken ja Hancock voidaan ajatella edustavan eri koulukuntia. Molemmat ovat sitä mieltä, että edistynyt voima auttoi varhaisia korkeakulttuureita nousemaan, mutta ero piilee siinä, että Hancock uskoo kyseisen voiman olevan kadonneen sivilisaation jälkeläiset, kun taas Däniken uskoo sen olevan vieraat ulkoavaruudesta.

ymmärtämään, miksi pseudohistoria on osittain ongelmallista ja miksi sitä tulisi tutkia sekä kritisoida, mutta myös pyrin osoittamaan, miten mahdollisesti pseudohistorioitsijat omalla tavallaan pyrkivät ottamaan kantaa laajempaan yhteiskunnalliseen epävarmuuteen, joka johtui vuosituhannen vaihteen tuomista epävarmuustekijöistä.

Epävarmuustekijöihin kuului kylmän sodan loppuminen ja siitä syntynyt maailmanjärjestyksen muutos. Samalla kun poliittiset teoretikot kuten Francis Fukuyama juhlistivat niin sanottua historian loppua ja liberaalin demokratian voittoa, oli ilmassa huoli siitä, miten esimerkiksi kiihtyvä ilmastonmuutos tulisi vaikuttamaan tulevaisuuteen.²⁹ Länsimainen kulttuuripiiri koki nopeasti muutoksia vuosituhannen lopulla ja siten onkin ymmärrettävää, miten nämä muutokset ovat voineet vaikuttaa pseudohistoriallisen kirjallisuuden syntyyn. Muutamassa vuodessa pitkä kylmän sodan vastakkainasettelu oli muuttanut muotoaan ja Eurooppa sekä muu maailma alkoi aueta ennen näkemättömällä tavalla. Näkisin, että nämä yhteiskunnassa vaikuttavat voimat ovat vaikuttaneet olennaisesti pseudohistoriallisen kirjoitusten narratiiviin vuosituhannen lopulla.

Tutkielmani rakentuu siten, että ensimmäisessä käsittelyluvussa puran pseudohistoriallisen tutkimuksen tutkimuskeinot ja osoitan, millaisia ongelmallisuuksia niissä historian tutkimuksen näkökulmassa. Seuraavassa osassa perehdyn pseudohistorian narratiivin rakentumiseen ja miten alan tutkimukselliset lähtökohdat palvelevat kyseisen narratiivin muodostumista. Lopussa pyrin asettamaan narratiivin laajempaan kontekstiin ja samalla tarjota mahdollisia tulkinnallisia keinoja. Olen päätenyt tähän rakenteeseen, koska koen että pseudohistoriaa ei voi tulkita ja ymmärtää, ilman että on ensin hahmottanut sen käyttävät tutkimukselliset lähtökohdat ja sen rakentaman narratiivin sekä vaikuttamiskeinot. Tästä syystä laajempi kontekstualisointi jää tutkielmani loppuosaan.

²⁹ Sarotte 2014, 221–234.

2 Tiedettä ilman työkaluja – pseudohistorian tutkimukselliset lähtökohdat

Pseudohistoriallisentutkimuksen ymmärtämiseksi on lähdettävä liikkeelle sen käyttämistä metodeista ja miten niiden kautta Bauval, Hancock, West ja Wilson lähestyvät historiantutkimusta. Tässä alaluvussa tutkin pseudohistoriallisentutkimuksen käyttämiä metodeja eli niitä keinoja, joilla tutkijat pyrkivät todistamaan kadonneen sivilisaation olemassaolon. Olen jakanut tutkijoiden käyttämät metodit kahteen pääkategoriaan – konkreettisia monumentteja tutkivaan ja abstraktimpia myyttejä ja uskomuksia tutkivaan lähestymistapaan. Aluksi hahmotan, mitä ovat historiantutkimuksen metodit ja miten ne eroavat pseudohistorian metodeista. Tämän jälkeen tutkin miten pseudohistoria käsittelee niin aineellista ja aineetonta kulttuuriperintöä, sekä millaisia tekniikoita tutkijat käyttävät näiden aineistojen tarkastelussa. Alaluvun tarkoituksena on osoittaa pseudohistoriantutkimuksen metodologiset puutekohdat ja osoittaa miksi ne eivät ole paras tapa lähestyä menneisyyttä. Luvun lopussa esitän myös oman näkemykseni ajatusprosessista metodien synnyn taustalla eli siitä, miksi he uskovat omien metodiensa olevan valideja, vaikka ne eivät kestä akateemista vertaisarviointia.

Pseudohistoriallisten metodien tarkastelua varten on myös hyvä tietää, mitä metodeilla tarkoitetaan akateemisen historiantutkimuksen kontekstissa. Viittaan seuraavaksi John Toshin, Mark Donnellyn, Claire Nortonin ja Guy Gibbonin näkemyksiin sekä historian että arkeologian metodeista. Käytän historiantutkimuksen metodien määrittämiseen Mark Donnellyn ja Claire Nortonin kirjaa *Doing History* (2012) ja John Toshin teosta *The Pursuit of History: Aims, Methods and New Directions on the Study of History* (2015), molemmat teokset antavat hyvän käsityksen historiantutkimuksesta ja sen eri lähtökohdista, joten ne toimivat oivallisesti historiantutkimuksen metodien hahmottamiseen. Samoin hyödynnän Guy Gibbonin teosta *Critically reading the theory and methods of archeology: an introductory guide* (2013), joka antaa hyvän yleiskäsityksen arkeologisentutkimuksen metodeista.

Norton ja Donnelly määrittävät historiantutkimuksen metodit sellaisiksi keinoksi tarkastella menneisyyttä, jotka pohjautuvat akateemiseen konsensukseen siitä, mitkä ovat tieteellisesti perusteltuja tapoja hahmottaa historiaa. Metodologioita ovat esimerkiksi inklusiivisuus, jossa kaikki tutkimukselle relevantti aineisto otetaan siihen mukaan, ilman että sitä muokataan oman asian ajamiseksi ja lähdekriittinen aineistonluenta, jossa alkuperäisaineistoa lähestytään

kriittisesti pyrkimyksenä hahmottaa sen syntyprosessi ja autenttisuus. Nämä metodologiset lähtökohdat itsessään eivät ole kiveen hakattuja, vaan ne ovat joustavia riippuen tutkimuksellisista lähtökohdista. Joustavuudesta huolimatta pohjimmiltaan jokainen akateeminen historian tutkimus rakentuu historian metodien varaan, joten niitä voidaan lähtökohtaisesti pitää luotettavina tulkintoina ihmiskunnan menneisyydestä.³⁰

Historiallinen ja arkeologinen tutkimus rakentuu lähteiden varaan.³¹ Lähteet ovat historian tutkimuksen perusta ja niiden tulkitseminen perustuu tutkimuksellisten metodien hyödyntämiseen tutkijan omien päätelmien lisäksi. Historian tutkimuksen perimmäinen tarkoitus on antaa ymmärrystä menneisyydestä ja sen tapahtumista hyödyntäen sekä kirjallisia että aineellisia lähteitä, jotka ovat meille säilyneet.³² Tähän tarkoitukseen lähteet tarjoavat pienen pilkahduksen menneisyydestä. Ne kertovat itsessään osan menneisyydestä pelkästään niiden olemassaololla, mutta todellinen historian tutkimuksellinen tieto tulee, kun tutkijat esittävät kysymyksiä lähteille ja siten lähtevät purkamaan sen merkitystä osana historiaa. Vaihtoehtoisesti itse lähde voi olla kysymysten innoittaja, mutta sen funktio pysyy samana: tutkija hahmottelee kysymykset ja tulkinnat lähteen toimiessa prosessissa välineenä tai linssinä menneisyyteen.³³

Lähteen ja tutkimuskysymysten lisäksi historian tutkimus perustuu lähteen kontekstin ymmärtämiseen. Mikään historian tutkimuksen lähde ei ole syntynyt kulttuurisessa tyhjiössä, vaan vuorovaikutuksessa sen yhteiskunnallisissa, kulttuurisissa sekä yksilön tai yhteisön uskomuksien vaikutuksissa. Tutkijan tapaa kartoittaa näitä yhteyksiä lähteen ja sen syntymään vaikuttaneiden voimien välillä kutsutaan lähdekriittisyydeksi.³⁴ Donnelly ja Norton huomauttavat myös, että historian tutkimus harvemmin rakentuu yksittäisen lähteen varaan vaan tutkimus pyrkii pluralistiseen lähestymiseen tutkimuksessa, jossa alkuperäislähteiden lisäksi tutkimusta täydennetään aikalaislähteillä sekä muulla tutkimuskirjallisuudella, jonka avulla myös vertaisarviointi sekä tutkijoiden välinen vuorovaikutus tapahtuu.³⁵

Samankaltainen ajattelu on huomattavissa myös Gibbonin mukaan arkeologisessa tutkimuksessa, jossa esimerkiksi esineen tai monumentin löytökonteksti kertoo monessa

³⁰ Donnelly & Norton 2012, 58–59.

³¹ Gibbon 2013, 18–21; Tosh 2015, 102–112.

³² Donnelly & Norton 2012, 15–16.

³³ Tosh 2015, 100–102.

³⁴ Tosh 2015, 104–110.

³⁵ Donnelly & Norton 2012, 65–67.

tapauksessa enemmän menneisyydestä kuin itse esine.³⁶ Täten tutkijan tulee perehtyä sekä itse lähteeseen että sen syntyyn vaikuttaneeseen kulttuuriseen kontekstiin, jotta kykenee vastaamaan tutkimuksessaan esittämiin kysymyksiin.

Historiantutkimuksen metodit, sen tapa käsitellä lähteitä sekä tuottaa laajennettua käsitystä menneisyydestä eroaa vahvasti pseudohistoriallisen tutkimuksen lähestymistavoista. Kuten Garrett Fagan artikkelissaan ”Diagnosing Pseudoarchaeology” (2006) toteaa, mikään yksittäinen metodologinen virhe ei tee tutkimuksesta automaattisesti pseudotiedettä.

Esimerkiksi akateeminen historiantutkimus rajaa omia lähteitä ja metodeja, jotta pystyy esittämään jotenkin hallittavan kokonaisuuden lukijalle, mutta on silti tietoinen siitä, että samaa aineistoa voidaan lähestyä useamman metodin tai kysymyksen kanssa ja että vertaisarvioinnin ja laajemman tutkimustyön jälkeen alkuperäiset havainnot voivat muuttua tai ne voidaan todeta virheellisiksi.

Pseudotieteellinen tutkimus toimii osittain samoin nostaen esille yksittäisiä esimerkkejä, jotka tukevat pseudotieteilijöiden teoriaa. Erona akateemiseen historiantutkimukseen tulee siinä, että pseudohistoriallinen tutkimus nostaa kyseiset esimerkit ja yksittäiset aineistot ylitse muiden ja sivuttaa mahdollisuuden siihen, että tutkimukselliset lähtökohdat ovat virheellisiä.³⁷ Tämä luo omanlaisen putkinäköefektin pseudohistoriallisessa tutkimuksessa, jossa erinäiset metodit, usein myös eri tieteenaloista, valjastetaan palvelemaan jo totuutena pidetyn teorian todistamista. Tässä prosessissa ei oteta huomioon ulkopuolista kritiikkiä ja vuorovaikutusta, joka on akateemisen historiantutkimuksen yksi peruspilareista.

2.1 Tähtiin kirjoitettu totuus ja monumenttien mysteerit

The question has to be asked: was the Giza Necropolis, and specifically the Great Pyramid and its shafts, a great marker of time, a sort of star-clock to mark the epoch of Osiris and, more especially, the First Time? We are, of course, aware that 10450BC is far too remote for archeologists and Egyptologists to entertain, but these findings challenge them to explain – or dispute – the mounting astronomical evidence.³⁸

³⁶ Gibbon 2013, 12–14.

³⁷ Fagan 2006, 42–44.

³⁸ Bauval 1994, 202–203. Katso myös: Hancock 2001, 397. ja West 1993, 104.

Kuten Bauval teoksesta *The Orion Mystery* voidaan havaita ovat Uus-Atlantis-teoreetikot kiinnostuneet historian suurista kysymyksistä, joilla on mahdollisuus muuttaa koko ihmiskunnan käsitystä menneisyydestä. Bauval, Hancock, West ja Wilson eivät vain tyydy uudelleen ajoittamaan varhaisia korkeakulttuureita muutamalla vuosisadalla, vaan heidän teoriansa sijoittaa kadonneen sivilisaation viimeisen jääkauden päättymisen aikaan eli noin vuodelle 10 450 eaa. Tämä eksakti ajoitus perustuu osittain Platonin kirjoituksiin *Timaios* ja *Kritias*, joissa hän puhuu myyttisestä utopiasta Atlantiksesta, joka vajosi meren syvyyksiin myöhempien tulkintojen mukaan noin vuonna 10 450 eaa.³⁹ Sama ajoitus Atlantiksen uppoamisesta saadaan amerikkalaisen mystikon Edgar Caycen unissaan tehtyihin kanavointeihin, joissa hän väitetyesti todisti edellisen elämänsä Atlantiksessa ja vahvisti Platonin ajoituksen mantereen uppomaisesta.⁴⁰ Huomionarvoista on, että vaikka Platon ja Cayce molemmat puhuvat Atlantiksesta todellisen paikkana kirjoittavat Bauval ja Hancock siitä varovaisemmin viitaten siihen vain kadonneena sivilisaationa kun taas West ja Wilson käyttävät termiä Atlantis.

Terminologinen vaihtuvuus perustuu mielestäni siihen, että Westin kirja on alun perin julkaistu 1970-luvulla, jolloin uusi vaihtoehtokulttuurin tuoma henkinen herääminen ja kiinnostus vaihtoehtoiseen maailmankatsomukseen oli suosituimmillaan. Täten West pystyi avoimesti puhumaan Atlantiksesta, koska se sopi hyvin kirjan julkaisuajankohtaan ympäröimään kulttuuriseen kontekstiin.⁴¹ Samoin uskoisin Wilsonin käyttävän termiä Atlantis, koska hänen teoksensa toimii enemmänkin 1970–1990-lukujen pseudohistoriallisten teorioiden kokoelmana, joten Atlantiksesta puhuminen sopii myös tähän kontekstiin. Bauvalin ja Hancockin teokset julkaistiin 1990-luvulla, jolloin kiinnostus esoteriaan ja okkultismiin oli hiipunut aiempiin vuosikymmeniin verrattuna. Täten uskon, että Atlantis termin välttäminen oli Bauvalilta ja Hancockilta enemmänkin taktinen veto, sillä kyseinen termi ei olisi välttämättä saanut yhtä suurta hyväksyntää kuin Westin aikana 1970-luvulla.⁴² Kuitenkin Bauval, Hancock, West ja Wilson puhuvat käytännössä samasta asiasta, vaikka osa ei

³⁹ Platon itse kertoo teoksessaan, miten hänen kaukainen sukulaisensa Solon kävi Egyptissä ja siellä sai kuulla oppineelta papistolta Atlantiksen tarinan. Egyptissä hänelle selvisi, että Atlantis upposi 9000 vuotta sitten hänen ajastaan ja myöhemmät atlantologit ovat tämän perusteella ajoittaneet Atlantiksen uppoamisen noin vuodelle 10 450 eaa. laskemalla Platonin ja Solonin elinvuodet, suunnilleen arvion milloin *Timaios* ja *Kritias* olivat kirjoitettu ja lisäävät 9000 vuotta. Fritze 2009, 22–28.

⁴⁰ Fritze 2009, 46–49 ja Fagan & Hale 2001, 81.

⁴¹ Goodrick-Clark 2008, 229–250.

⁴² Ibid.

suoranaisesti leimaa heidän teorioimaa sivilisaatiota Atlantikseksi ja tästä syystä heidän tutkimukselliset lähtökohtansa ovat myös samanlaiset.

Kadonneen sivilisaation ajoittaminen pelkästään Platonin kirjoitusten sekä Caycen kanavoinnin avulla herättää kysymyksen mahdollisesta muusta kirjallisesta tai materiaalisesta lähdeaineista, joka voisi todistaa teorian kadonneesta sivilisaatiosta. Uus-Atlantis-teoreetikot rakantavatkin teoriasa kirjallisten lähteiden lisäksi myös fyysisten monumenttien tai vaihtoehtoisesti suullisen perimätiedon tutkimuksen varaan. Täten heillä on mahdollista sovittaa varmennetut historialliset artefaktit, kuten pyramidit, osaksi pseudohistoriantutkimusta, muokaten niiden merkitystä heidän teorialleen sopivaksi. Valtavirran historian- tai arkeologiantutkimukseen viittaamista Uus-Atlantis-teoreetikkojen kirjoituksissa ei harrasteta, sillä ne harvemmin palvelevat heidän oman teoriasa todistamista. Poikkeuksena tässä on mielestäni Robert Schochin hyödyntäminen kirjoituksissa, joka antaa luonnontieteiden kautta uskottavuutta Bauvalin, Hancockin, Westin ja Wilsonin näkemyksille. Tästä on hyvänä esimerkkinä Sfinksin iän uudelleen määrittäminen näennäisesti geologian avulla, sivuttaen egyptologien konsensuksen monumentin iästä ja sen sijoittautumisesta osaksi laajempaa muinaisegyptiläistä kulttuurista kontekstia.⁴³

Garrett Fagan kirjassaan *Archeological Fantasies* pohtii näitä puutteellisuuksia pseudohistoriallisessa tutkimuksessa, ja hän on rajannut pseudohistoriantutkimuksen lähtökohdat kahteen perustavanlaatuisen ongelmaan. Ensimmäisenä ovat tutkimuksen asenteelliset ongelmat, joissa tutkija osoittaa epäluottamusta yliopistojen tutkijayhteisöä ja aiempaa tutkimusta kohtaan, korostaen mieluummin heidän vaihtoehtoisia näkemyksiänsä menneisyydestä tai joissain tapauksissa jopa vuosikymmeniä vanhoja tutkimuksia, jos ne vain tukevat heidän teoriaansa. Toinen Faganin havaitsema ongelmakohta on tutkimukselliset ongelmat, jolloin tutkija käyttää tutkimusainestoaan valikoidusti, vertailee eri aineistoja piittaamatta niiden synty- tai löytökontekstista tai vaihtoehtoisesti pyrkii löytämään salattua tietoa aineistosta tulkiten sitä enemmänkin esoteerisen kuin historiantutkimuksellisen linssin läpi.⁴⁴

⁴³ Fagan 2006, 34–37.

⁴⁴ Fagan 2006, 30.

Bauval, Hancock, West ja Wilson rakentavat hypoteesiaan kadonneesta sivilisaatiosta kaikkien näiden puutteellisten lähtökohtien varaan. He uskovat kadonnan sivilisaation olleen niin teknologisesti kuin henkisesti edistynyt kulttuuri, joka katosi suuren luonnonkatastrofin myötä. Kuitenkin teorian mukaan osa sivilisaation oppineista selvisi tästä luonnonmullistuksesta ja he levittäytyivät ympäri maailmaa, tuoden oppineisuutensa muille varhaisille korkeakulttuureille kuten egyptiläisille ja mayoille, samalla koodaten heidän menneisyytensä ja tietonsa muun muassa korkeakulttuurien monumentteihin ja myytteihin. Näistä näennäisistä tiedonjyvistä Bauval, Hancock, West ja Wilson rakentavat suuren palapelin, jonka palaset he uskovat kykenevänsä kokoamaan yhteen ja siten paljasten ihmiskunnan väitetyn kadonneen menneisyyden.

Tämä näkyy esimerkiksi heidän tavassaan pyrkiä todistamaan kadonneen sivilisaation perintö tulkitsemalla varhaisten korkeakulttuurien rakennuttamia monumentteja eräänlaisina tähtikarttoina menneisyydestä. He hyödyntävät tutkimuksessaan arkeologista tutkimusmenetelmää arkeoastronomiiaa. Vaikka arkeoastronomia on validi arkeologian tutkimusala ja esimerkiksi muinaisia observatorioita on tutkittu tällä metodilla pyrkimyksenä selvittää, miten varhaiset korkeakulttuurit tulkitsivat tähtiä niin tieteellisessä kuin rituaalisessa kontekstissa, vie pseudohistoriallinen tutkimus tämän metodin astetta pidemmälle.⁴⁵

He valjastavat tämän tutkimusmetodin useiden varhaisten korkeakulttuurien monumenttien tulkinnassa, mutta erityiskohtelun saa muinainen Egypti ja sen pyramidit. Egyptissä on noin 80 tunnistettavaa pyramidia ja ne ovat egyptologien mielestä rakennettu haudoiksi faaraoille. Tunnetuimmat pyramidit sijaitsevat Gizan niemimaalla ja ne ovat faarao Kufun rakennuttama Suuri Pyramidi ja hänen jälkeläistensä Kafren ja Menkauren pyramidit sen vieressä. Nämä pyramidit ovat rakennettu neljännen dynastian aikaan noin 2550 eaa. – 2490 eaa. ja edustavat varhaisen egyptiläisen korkeakulttuurin, suurimpia saavutuksia.⁴⁶ Gizan niemimaan pyramidien asema ikonisena osana ihmiskunnan menneisyyttä on altistanut ne myös useiden pseudohistoriallisten tulkintojen kohteeksi.

Robert Bauval pohtii pyramidien salatumpaa merkitystä teoksessaan *The Orion Mystery* sekä hänen ja Hancockin yhteisteoksessa *The Message of the Sphinx*. Teoksissa varhainen

⁴⁵ Fagan & Hale 2006, 81–82.

⁴⁶ *Encyclopaedia Britannica*, elektroninen lähde.

egyptiläinen korkeakulttuuri uudelleenkirjoitetaan siten, että sen syntyyn olisi vaikuttanut kadonnut sivilisaatio. Dokumentaristi Christopher Hale, tiivistää heidän teorian artikkelissaan seuraavasti: Bauvalin ja Hancockin mukaan Gizan niemimaan kuuluisat pyramidit eivät voisi olla rakennettu noin 2500 eaa. kuten nykyinen egyptologinen konsensus määrittää, vaan heidän tekemien tutkimusten perusteella pyramidit ovat maanpäällinen vastine Orionin tähtikuviolle. Tämä korrelaatio tähtikuvion ja monumenttien välillä olisi vain mahdollista, jos pyramidit olisi rakennettu tai suunniteltu silloin, kun Orionin tähtikuvio oli heidän mielestään täydellisessä asemassa rakentajille kopioitavaksi, eli 10 450 eaa.⁴⁷ Tätä lähestymistapaa, jossa muinaisen tähtitaivaan uskotaan toimineen innoittajana erinäisille monumenteille, nimitän tähtikuviokorrelaatiohypoteesiksi, joka edustaa mielestäni pseudohistoriantutkijoiden taipuvaisuuden kehäpäättelyyn pyrkiessään todentamaan teorian katoonesta sivilisaatiosta.

Gizan pyramidit eivät suinkaan ole ainoa monumentti, joka pyritään uudelleen ajoittamaan mahdollisen tähtikuviokorrelaation avulla. Samankaltainen päättely on myös havaittavissa Hancockin tekemässä dokumentissa *Quest for the Lost Civilization* sekä hänen teoksessaan *Fingerprints of the Gods* Hancock esittää, miten kadonneella sivilisaatiolla on ollut vaikutusta lähes kaikissa maailman varhaisissa korkeakulttuureissa. Esimerkiksi Angkor Watin temppeli Kambodzhassa sekä Uffingtonin valkoinen hevonen -kaiverrus Englannissa korreloisivat hänen mielestään Lohikäärmeen ja Härän tähtikuvioiden kanssa. Tämä korrelaatio olisi tietysti vain mahdollista, jos monumentit olisivat rakennettu, kun kyseiset tähtikuviot olivat täydellisesti niiden yllä eli 10 450 eaa.⁴⁸

Pseudohistoriantutkimuksen tapa hyödyntää arkeoastronomia metodeja antaa heille näennäisesti tieteellisen lähtökohdan historiantutkimukselle. Ongelma nousee siinä, että vaikka arkeoastronomia on validi tapa lähestyä menneisyyttä, niin se ei yksinään toimi monumenttien iän määrittäjänä.⁴⁹ Puutteellisuus tähtikuviokorrelaatioteoriassa on sen tapa sivuttaa muut historialliset kontekstit ja lähdeaineistot korostaen sen ainutlaatuisuutta ja siten rakentaen kadonneen sivilisaation ajoituksen vain tämän yhden metodin varaan. Perinteinen historiantutkimus ottaisi huomioon itse monumenttien syntyyn vaikuttaneen kulttuurisen kontekstin sekä mahdolliset muut kirjalliset sekä materiaaliset todisteet

⁴⁷ Hale 2006, 249–251.

⁴⁸ *Quest for the Lost Civilization* (1998).

⁴⁹ Fagan & Feder 2005, 722–723.

monumenttien iän määrittämisestä.⁵⁰ Uus-Atlantis-teoreetikkojen teoria tähtikuviokorrelaatiosta ei esitä muita tukevia väitteitä monumenttien iän uudelleen määrittämiseksi ja sen tapa verrata varhaisten kambodzhalaisen, egyptiläisten ja englantilaisten kulttuureja keskenään ilman ymmärrystä niiden historiallisesta kontekstista johtaa virheellisiin johtopäätöksiin.

Sen lisäksi, että tähtikuviokorrelaatiohypoteesi ei toimi hyvänä ajoitusmetodina kadonneen sivilisaation todistamisessa, se myös osoittaa pseudohistoriallisen tutkimuksen aineistollisen valikoivaisuuden. Garrett Fagan ja Chris Hale huomauttavat tutkimuksessaan, että vaikka korrelaatio pitäisi paikkansa esimerkiksi Gizan pyramidein ja Orionin tähdistön kohdalla se ei ole silti täysin vedenpitävä hypoteesi. Ottaen huomioon, että itse Orionin tähtikuviossa on kaksitoista helposti Gizan niemimaalta havaittavaa tähteä, niin miksi vain kolme olisi valittu pyramidien kaavaksi.⁵¹ Samaa logiikkaa seuraten: Egyptissä on noin 80 tunnistettavaa pyramidia ja teorian mukaan vain kolmella näistä pyramideista olisi taivaallinen vastine, joten mahdollinen korrelaatio olisi tilastollisesti merkityksetöntä ottaen huomioon korreloimattomien monumenttien suuren määrän. Tämä mielestäni osoittaa vahvaa valikoivaisuutta pseudohistoriallisen tutkimuksen osalta, jossa muut monumentit sivuutetaan teoriasta pois ja keskitytään yksinomaan niihin, joiden avulla Uus-Atlantis-teoreetikot kokevat voivansa todistaa kadonneen sivilisaation jättämien vihjeiden olemassaolo.

Tähtikuviokorrelaatiohypoteesin lisäksi erityisesti West sekä Bauval ja Hancock keskittyvät yhden muinaisen Egyptin tunnetuimman monumentin Sfinksin tutkimukseen. Sfinksi sijaitsee Gizan niemimaalla, pyramidien vieressä ja sen uskotaan olevan faarao Khafren rakennuttama noin 2575–2465 eaa. Se on kaiverrettu yhdestä suuresta kalkkikivistä ja sillä on leijonan vartalo ja ihmisen kasvot, jotka uskotaan olevan faarao Khafren tai jonkin hänen lähisukulaisensa.⁵² Sfinksin on Gizan pyramidien kanssa muinaisen egyptiläisen korkeakulttuurin tunnetuimpia rakennelmia ja tästä syystä on osittain ruokkinut spekulatiivisia tulkintoja monumentin oikeasta iästä ja siitä mahdollisuudesta, että sfinksi onkin edistyneen sivilisaation rakentama. Pseudohistoriallisen tutkimuksen kentällä erityisesti

⁵⁰ Hancock sivuuttaa khmerien omat kirjalliset lähteet, jossa he erittelevät miksi ja miten Angkor Watin temppelit rakennettiin. Fagan & Hale 2006, 82.

⁵¹ Fagan & Hale 2006, 81–82. Myös artikkelin sivulla 82 Fagan ja Hale puhuvat siitä, miten Angkor Watin temppelialueella on yli kuusikymmentä temppeliä, mutta vain kymmenen näyttäisi korreloivan Lohikäärmeen tähtikuvion kanssa ja silloinkin erittäin hatarasti.

⁵² *Encyclopaedia Britannica*, elektroninen lähde.

John Anthony Westin esittämät teoriat sfinksin synnystä ja sen iästä ovat innoittaneet muun muassa Hancockia ja Bauvalia liittämään ne osaksi teoriaansa kadonneesta sivilisaatiosta ja tähtikuviokorrelaatiosta:

There is of course a sense in which the cosmic monuments of Giza could themselves be said to be a kind of “book” written in stone and “descended from the sky” – for, as we know, the three great Pyramids are the terrestrial counterparts of the three stars of Orion’s belt and the Sphinx draws down to earth the regal image of Leo, the celestial lion.⁵³

Sfinksin iän määrittäminen ja sen tulkintojen teoreettinen pohja rakentuu perinteisille pseudohistoriallisentutkimuksen lähtökohdille. Teoriat korostavat mahdollista salattua koodia, joka piilee itse sfinksissä tai liittyy sen rakentamiseen. Tämä niin sanottu salattu tieto on vain muutaman oppineen koodattavissa ja sen ymmärtäminen antaa mahdollisuuden päästä käsiksi kadonneen sivilisaation viisauksiin.⁵⁴ Tähtikuviokorrelaatioteorian hyödyntämisen lisäksi sfinksin ikää pyritään uudelleen määrittämään korostamalla vanhentunutta tutkimusta nykyisen tiedon kustannuksella sekä yksittäisten poikkeuksellisten yliopistotutkijoiden ajatuksiin nojautumalla legitimitetin toivossa. Parhaiten nämä tutkimukselliset lähtökohdat näkyvät John Anthony West teoksessa *Serpent in the Sky*.

Teos pohjautuu ranskalaisen R. A. Schwaller de Lubiczin tutkimuksiin egyptiläisestä kulttuurista ja taiteesta 1900-luvun alkupuolella. de Lubiczin oli ranskalainen harrastelijaegyptologi, matemaatikko ja mystikko, joka näki piilotettua viisautta ja esoteerisia koodeja Egyptin muinaisissa monumenteissa ja taiteessa, jotka olivat ratkaistavissa muun muassa matematiikan avulla.⁵⁵ Hänen näkemyksensä Egyptin historiasta edustavat hyvin 1900-luvun alun merkittävimpiä länsimaisen esoterian virtauksia. Länsimaisessa esoterian kentällä hänen aikanaan oli kiinnostunut ihmiskunnan salatusta menneisyydestä ja ajatuksesta kadonneesta viisaudesta, joten on ymmärrettävää, että hänen ajatuksensa muinaisesta Egyptistä sisältäisivät viittauksia kadonneesta sivilisaatiosta ja esoteerisista vihjeistä, samalla vaikuttaen John Anthony Westin myöhempisiin teorioihin.⁵⁶

⁵³ Hancock & Bauval 1996, 203. Katso myös West 1993, 208.

⁵⁴ Tämä ajattelutapa edustaa konseptia niin sanotusta ”kadonneesta historiasta”, jonka mukaan ihmiskunnan historiassa on aiemmin ollut suuri henkinen kultakausi omanlaisensa utopia, joka kuitenkin tuhoutui. Kuitenkin muutamalla oppineella nykyään on mahdollisuus päästä käsiksi tähän tietoon, jos he vain osaavat tulkita koodit oikein. Regal 2009, 101–102.

⁵⁵ West 1993, 1–10.

⁵⁶ Hanegraaff, 42–44.

Esoterian käyttäminen historiantutkimuksen metodina tai mahdollisena ajoituskeinona on haasteellista, sillä se perustuu usein hyvin subjektiivisiin tulkintoihin erilaisista lähdeaineistoista ja olettamukseen, että tutkija itse on vihkiytynyt eri mystikkojen tai salaseurojen ajatuksiin. Siten mahdollisten tulkinnat menneisyydestä ovat vaikeasti yleistettävissä ja usein värittävät varhaisten korkeakulttuurien kehityksen salaperäisemmäksi ja mystisemmäksi kuin se todellisuudessa on ollut. Esoteerinen tulkintatapa rakentuu myös usein valmiille ajatuksella kadonneesta tiedosta tai sivilisaatiosta, täten kaikki mahdolliset lähdeaineistot ja tutkimuskohteet tulkitaan tämän linssin läpi. Siten esoteerinen tulkintatapa menneisyydestä voi luoda tutkijalle vahvistusharhan, jolloin hän keskittyy yksinomaan niihin todisteisiin, jotka tukevat hänen hypoteesiaan kadonneesta sivilisaatiosta, kuten on tapahtunut esimerkiksi tähtikuviokorrelaatioteorian tapauksessa.

Munaisen egyptiläisen kulttuurin mahdollisia esoteerisia koodien purkamisen lisäksi, West pyrkii teoksessaan myös määrittämään sfinksin iän uudelleen geologian avulla todentamalla de Lubiczin teorian sfinksin vesieroosiosta. Vesieroosiohypoteesin mukaan monumentin kulumat ovat seurausta vedelle altistumisesta, eivätkä esimerkiksi tuulen tai hiekan aiheuttaman eroosion seurausta. Teorian kyseenalaisuus piilee siinä, että viimeksi kun Gizan niemimaalla on ollut tarpeeksi vettä sfinksin kuluttamiseen, vuosi oli noin 10 450 eaa. kun Niili tulvi runsaasti ja sateet olivat alueella yleisempiä. Tämä myös Westin mielestä on myös pätevä todiste kadonneesta edistyneestä sivilisaatiosta, joka olisi rakentanut sfinksin ja egyptiläiset olisivat vain liittäneet sen osaksi omaa kulttuuriaan ajan saatossa.⁵⁷ Ajatus edistyneestä kulttuurista, joka toimi muiden korkeakulttuurien synnyttäjänä nostaa esille kolonialistisen asenteellisuuden, joka ilmenee myös muissa kohdissa pseudohistoriallisissa kirjoituksissa. Tämä ajattelutapa korostaa ongelmallista ajatusta siitä, että muinaiset egyptiläiset eivät voineet mitenkään itse rakentaa monumentteja vaan heidän on ollut pakko oppia niiden rakentaminen joltain toiselta edistyneeltä kulttuurilta, joka edelsi heidän omaansa.

Westin vesieroosiohypoteesi on saanut yllättävää kannatusta amerikkalaiselta geologian professorilta Robert Schochilta, jonka kanssa he tekivät dokumentin *The Mystery of the*

⁵⁷ West 1993, 186–190.

Sphinx (1993), jossa he yhdessä nostivat vesieroosihypoteesin valtaviiran tietoisuuteen.⁵⁸ Geologian professorin antama tuki Westin teorialle antaa hänen näkemyksilleen näennäisesti yliopiston siunaaman arvovallan ja samalla nostaa de Lubiczin vanhentuneet ja vääriksi pidetyt väitteet uuteen valoon. Vesieroosiohypoteesi antaa pseudohistorialliselle tutkimukselle poikkitieteellisen ulottuvuuden hyödyntäen geologiaa ja siten se saa teorian kadonneesta sivilisaatiosta vaikuttamaan varteenotettavammalta. Vesieroosiohypoteesin puutteellisuus historiantutkimuksen välineenä on se, että se yksinkertaistaa eroosioprosessin Gizan niemimaan monumenteissa, eikä ota huomioon muita Sfinksin aikana rakennettujen monumenttien eroosiota, joiden hitaampi eroosi on selitettävissä niiden suojaisammalla sijainnilla suhteessa Sfinksiin. Tämän lisäksi 2000-luvun alun johtavat egyptologit Zahi Hawass ja Mark Lehner huomauttavat artikkelissa, että eroosio on äärimmäisen huono tapa ajoittaa mitään, sillä se on riippuvainen monista asioista ja esimerkiksi teollistumisen myötä syntyneet haposateet vaikuttavat eroosioprosessin nopeuteen vääristäen dataa.⁵⁹

Teorian puutteellisuudesta historiantutkimuksen metodina huolimatta on erityisen mielenkiintoista, että Uus-Atlantis-teoreetikot nojautuvat professori Schocin tuomaan akateemiseen auktoriteettiin, vaikka suurimmaksi osaksi heidän teoriasa kritisoi yliopistotutkijoita heidän haluttomuudestaan muuttaa heidän näkemystään menneisyydestä. Huomionarvoisen pidän myös, sitä että Uus-Atlantis-teoreetikot pyrkivät haastamaan humanistiset tieteet luonnontieteiden avulla luoden omanlaisensa vastakkainasettelun tieteiden välillä. Siinä missä egyptologinen ja akateeminen historiantutkimuksen konsensus ei tuo heidän näkemystään kadonneesta sivilisaatiosta, pyrkivät teoreetikot valjastamaan astronomian ja geologian osaksi omaa teoriaansa. Tosin Uus-Atlantis-teoreetikot ovat ajoittain hyödyntäneet myös humanistisia tieteitä oman teoriasa todistamiseen, tosin kyseessä ei ole egyptologia, arkeologia tai historiantutkimus, vaan folkloristiikka ja uskontotiede.

2.2 Myytit ja uskomukset viestinviejinä läpi aikojen

In some of the most powerful and enduring myths that we have inherited from ancient times, our species seems to have retained a confused but resonant memory of a terrifying global catastrophe. [--] Could it be that these cunning

⁵⁸ *IMDb*, elektroninen lähde.

⁵⁹ Hawass & Lehner 1994, 44–47.

and immortal stories, composed by anonymous geniuses, were the medium to record such information and pass it on in the time before history began?⁶⁰

Graham Hancock teoksessaan *Fingerprints of the Gods* esittää teorian siitä, että todisteet kadonneesta sivilisaatiosta olisi koodattu eri kulttuurien myytteihin ja uskomuksiin. Hancock uskoo, että vertailemalla tarinoiden yhtenäisyyksiä voidaan paljastaa kadonneen sivilisaation tuhon vaiheet, kadonnut viisaus sekä ihmiskunnan kollektiivinen menneisyys. Colin Wilsonin teos *From Atlantis to the Sphinx – Recovering the Lost Wisdom of the Ancient World* käsittelee samoja teemoja yhdistäen useamman pseudohistoriallisen ajattelijan teesit myyttien, uskontojen ja kulttuurien samankaltaisuudesta yhteen todisteena kadonneesta sivilisaatiosta.⁶¹

Uus-Atlantis-teoreetikkojen hypoteesi kadonneesta sivilisaatiosta rakentuu myyttien, kulttuurien sekä uskontojen vertailulle pyrkimyksenä osoittaa yhtenäisyyksiä maailman eri varhaisten korkeakulttuurien välillä todisteena kadonneesta sivilisaatiosta. Osittain heidän tulkintansa pohjautuu heidän omiin näkemyksiinsä lähdeaineistosta, kuten tähtikuviokorrelaatiohypoteesin ja Westin esoteerisen egyptologian tapauksissa, mutta myös lainaamalla ajatuksia yliopistonyhteisön sisältä. Myyttien ja uskontojen vertailu sekä mahdollinen yhteys varhaisten korkeakulttuurien välillä herätti myös yliopistotutkijoiden mielenkiinnon 1960–1970-luvuilla. Mielenkiintoisin näkemys aiheeseen oli historianprofessorin Giorgio de Santillanan ja tukijan Hertha von Dechendin julkaisema *Hamlet's Mill* (1969), joka toimi myös muun muassa Hancockin teorioiden innoittajana. *Hamlet's Mill* on folkloristiikan, historian tutkimuksen ja uskontotieteiden oppialoja yhdistävä tutkimus, joka tarkastelee eri maailman myyttejä, niiden yhtenäisyyksiä sekä esittää tähtikuviokorrelaatioteorian kaltaisen hypoteesin edistyneestä astronomisesta tiedosta, joka on koodattu monumenttien lisäksi maailman eri mytologioihin ja uskomuksiin. Santillana ja Dechend analysoivat eri kulttuurien myyttien yhtenäisyyksiä ja purkaen heidän mielestensä niihin kätkeytyä astronomisia koodeja. Astronomiset koodit edustavat heidän teoriansa mukaan varhaisen ihmisen syvällistä ymmärrystä prekessiosta⁶² ja erityisesti sen

⁶⁰ Hancock 2001, 201.

⁶¹ Wilson 2007, 135–139 ja 156–158.

⁶² Maapallo ei ole aivan tasainen ympyrä, vaan hieman litistynyt ja kallellaan omalla akselillaan. Aurinko ja muut taivaankappaleet vaikuttavat maapallon pyörimiseen omalla vetovoimallaan ja seurauksena syntyy suurta vääntöä maapallon ja muiden taivaankappaleiden välillä, seurauksen ollessa akselin kiertoliike. Tämä pyörimisakselin kiertymistä kutsutaan prekessioksi ja käytännössä tarkoittaa sitä, että gravitaation myötä maapallon pyörimisliike muuttuu hitaasti, mutta varmasti muuttaen tähtitaivaan ulkonäköä, kun maapallo vaihtaa pyörimissuuntaansa avaruudessa. Yhden kokonaisen kierroksen kesto (eli kun tähtitaivas palaa takaisin kierroksen alkuun) kestää

aiheuttamasta päiväntasausten muutoksesta, jotka Hancock ja muut mieltävät olennaisiksi osiksi varhaisia uskontoja. Wilson myös noteeraa, että tieto prekessiosta ja päiväntasausten muutoksista olisi merkki myyttien roolista edistyneen tiedon säilyttäjinä, mutta niiden samankaltaisuus ympäri maailmaa näyttäisi viittaavan niiden syntyneen ennen kuin varhaiset korkeakulttuurit olivat syntyneet.⁶³

Santillanan ja Dechendin teorit toimivat myös katalyyttinä erityisesti Graham Hancockin luotsaamalle teorialle kadonneesta globaalista sivilisaatiosta, mikä korostuu hänen teoksessaan *Fingerprints of the Gods* ja dokumentissa *Quest for the Lost Civilization*. Hancock tarkastelee eri kulttuurien mytologioita etsien yhtenäisyyksiä niiden välillä, jotka voisivat olla historiallisia kuvauksia kadonneesta sivilisaatiosta.⁶⁴ Yhtenäistenmyyttien tutkimuksen lisäksi Hancock tarkastelee myyttejä prekession kautta tarkastellen mahdollisia numeerisia koodeja, jotka olisivat piilotettu maailman eri myytteihin kuten muinaisiin egyptiläisiin kertomuksiin:

[--] The calculus needed to produce these numbers was deliberately encoded into the Osiris myth to convey precessional⁶⁵ information to initiates, we are confronted by an intriguing anomaly. If they are indeed about precession, the numbers are out of place in time. The science they contain is too advanced for them to have been calculated by any known civilization of antiquity.⁶⁶

Hancock etsii myyttien lisäksi numeraalisia koodeja eri kulttuurien monumenteista. Tämä pseudohistorian tutkimusmetodi on hyvin samankaltainen kuin tähtikuviokorrelaatiohypoteesi ja usein näitä molempia tutkimusmetodeja käytetään yhdessä eri monumenttien tarkastelussa. Hancockin mukaan esimerkiksi Yucatanin niemimaalla nykyisessä Meksikossa sijaitseva mayojen rakennuttama Chichén Itzan kaupungin Kukulkanin temppeliin olisi piilotettu numeerisia viestejä, jotka olisivat tulkittavissa astronomisan avulla.⁶⁷ Mahdollisten

26 000 vuotta, joten kyseessä on erittäin pitkä ja vaikeasti havaittava astronominen ilmiö. Lähde: *asto.utu.fi*, elektroninen lähde.

⁶³ Wilson 2007, 293–299.

⁶⁴ Hancock 2001, 202–209.

⁶⁵ suom. prekessio.

⁶⁶ Hancock 2001, 275.

⁶⁷ *Quest for the Lost Civilization (1998)*. Hancock kuvaa dokumentissa, miten Kukulkanin temppelissä on neljä portaikkoa, joissa kaikissa on 91 porrasta. 4×91 on 364 ja kun yhtälöön lisätään ylin askelma ennen alttaria, tulee luvuksi 365 eli kokonaisen vuoden kaikki päivät. Tämän lisäksi Hancock teorioi miten pyramidin hypoteettinen akseli leikkaisi pyramidin kaakkois-luoteiskulmassa ja siten olisi kesä- ja talvipäivänseisauksien auringonnousun ja -laskun merkkeinä.

numeeristen koodien tai viestien hahmottaminen kirjoituksista tai rakenteista kutsutaan numerologiaksi, jonka mukaan maailmaa voidaan tarkastella matemaattisen kaavojen tai numeeristen yhteyksien avulla.⁶⁸ Vaikka numerologisen metodin avulla Hancock näennäisesti löytää astronomisia koodeja prekessiosta piilotettuna eri monumentteihin tulee muistaa, että kun halutaan etsiä numeerisia koodeja laajasta aineistosta kuten myyteistä ja monumenteista ne löytyvät, sillä aineiston suuri määrä mahdollistaa hatarimpienkin yhteyksien löytämisen.⁶⁹

Myyttien tutkiminen historiantutkimuksen työkaluna on haasteellinen tutkimuksellinen lähtökohta. *Hamlet's Mill* ja sen myötä Hancockin teoriat lähestyvät myyttejä sillä olettamuksella, että ne kaikki ovat yhteydessä toisiinsa piittaamatta ympäröivän kulttuurin vaikutuksista myytin rakenteeseen ja sisältöön. Folkloristiikan professorit H. R. Ellis Davidson ja Gerald K. Gresseth nostavat esille, miten *Hamlet's Mill* sivuuttaa monet folkloristiikan metodit ja hyppää johtopäätöksiin myyttien todellisista tarkoituksista. Samalla he huomauttavat, että osa käytetystä myyteistä ovat säilyneet vain pieninä fragmentteina nykyaikaan asti ja niiden perusteella tehdyt päätelmät eivät ole edustava otanta varhaisten kulttuurien uskomuksista ja kulttuurista. Gresseth nostaa esille myös mielenkiintoisen huomion: jos varhaisilla korkeakulttuureilla oli tietoa prekessiosta, joka olisi periytynyt kadonneelta sivilisaatiolta, minkä takia he olisivat valinneet myytit tämän tiedon säilyttämistä varten. Lähtökohtaisesti suullinen perimätieto on herkästi altis muutoksille ja sen olomuoto itsessään luottaa siihen, että ihmiset muistavat sen vielä sukupolvien jälkeen, joten loogisesti ajateltuna mahdollisen salaisen tiedon säilyttäminen myyttien muodossa ei olisi ollut optimaalinen ratkaisu.⁷⁰

Hancockin tapa lähestyä myyttejä on samankaltainen kuin John Anthony Westin esoteerinen tulkinta muinaisesta Egyptistä, se perustuu olettamukseen salatusta historiasta ja tiedosta, johon vain aiheeseen vihkiytyneet pääsevät käsiksi. Tämä osoittaa sen, että vaikka päällisin puolin pseudohistoriantutkimuksen metodit rakentuvat samalle olettamuksella, että kadonnut sivilisaatio on ollut olemassa ja jättänyt jälkensä kaikkialle, tutkijan pitää vain löytää sen jättämät jäljet. Osittain tässä lähestymistavassa korostuu kolonialistiset asenteet varhaisia korkeakulttuureja kohtaan. Uus-Atlantis-teoreetikot olettavat, että varhaiset korkeakulttuurit eivät kyenneet itsenäisesti kehittämään edistynyttä matemaattista hahmottamista tai

⁶⁸ Regal 2009, 144.

⁶⁹ Fagan & Hale 2001, 83.

⁷⁰ Davidson 1974, 282–283; Gresseth 1971, 246–247.

kalenteria, vaan tiedon on ollut pakko olla peräisin heitä edeltäneeltä korkeakulttuurilta. Myyttien tulkinta todisteena kadonneesta sivilisaatiosta herättää myös kysymyksen siitä, miten myyttejä tulisi lähestyä historian tutkimuksen näkökulmasta.

Varhaisiin korkeakulttuureihin erikoistunut historiantutkija Neville Morley tutkii myyttien ja historiantutkimuksen välistä suhdetta. Morley analysoi myyttien antamaa ymmärrystä varhaisista korkeakulttuureista ja nostaa esille mielenkiintoisen asetelman myyttien tutkimuksen suhteen. Myyttien tulkinnassa niitä on lähestytty, lähes tiedostamattomasti sillä olettamuksella, että varhaiset ihmiset ajattelivat ja näkivät maailman samalla tavalla kuin me, eli myyttejä voitaisiin tulkita tutkijan omien tulkintojen perusteella, ilman että hän ottaa huomioon laajempaa kontekstia niiden ympärillä.⁷¹ Tämä oletamus tietysti korjautuu akateemisessa tutkimuksessa sillä, että myytit ymmärretään osana sen ympäröivää syntykulttuuria ja osataan kontekstoinnin avulla ymmärtää myyttien merkitys osana varhaista uskomusjärjestelmään.

Hyvä esimerkki myyttien käsittelystä historiantutkimuksen kontekstissa näkyy folkloristiikan professorin John Lindown artikkelissa ”Myth Read as History” (2002), jossa hän tarkastelee vanhoja Snorri Sturluson taltioimia keskiaikaisia saagoja 1200-luvulta. Hän ei tarkastele itse tarinoita historiallisena faktana, vaan analysoi miten Snorri esittää myytit aikalaisilleen ja miten niissä näkyy keskiajan maailmankuvan vaikutukset.⁷² Tätä lähestymistapaa kutsutaan strukturalismiksi, jossa myyttejä tulkitaan sen perusteella, mitä ne eivät suoranaisesti kerro vaan pyritään hahmottamaan erilaiset piilotetut piirteet tarinoissa, jotka voisivat kertoa myytin luoneesta kulttuurista enemmän kuin itse tarina.⁷³ Lindow hyödyntää tutkimuksessaan keskiajalla kirjoitettuja skandinaavisia myyttejä ja saagoja historiantutkimuksen välineenä. Hän purkaa myyttien narratiiviset tekniikat ja pohtii, mitä esimerkiksi Odinin rinnastaminen lähes kristilliseen konseptiin Jumalasta kertoo myyttien taltioijan arvoista, mutta myös kirjan tarkoitettusta kohdeyleisöstä ja heidän maailmankuvastansa.

Lindown tapa käsitellä myyttejä on vain yksi mahdollinen historiantutkimuksen tapa hyödyntää myyttejä, mutta osoittaa hyvin kuinka olennaista lähdeaineiston syntykontekstin hahmottaminen tutkimuksen kannalta on. Täten Uus-Atlantis-teoreetikkojen tapa hyödyntää

⁷¹ Morley 2004, 106–109.

⁷² Lindow 2002, 116–121.

⁷³ Schrempp 2002, 2–11.

myyttejä todisteena kadonneesta sivilisaatiosta on puutteellinen. He eivät erittele mahdollisia tekijöitä erilaisten myyttien kirjausten synnyssä, jotka olisivat voineet vaikuttaa siihen, miten myytit taltioitiin ja mitä niissä korostettiin, esimerkiksi Snorrin kristilliset arvot keskiajalla. Tämä kontekstoimaton tulkinta myyteistä mahdollistaa myös niiden keskinäisen vertailun ja siten auttavat tutkijoita. He voivat kerätä suuren otannan myyttejä eri kulttuureista yhdellä kertaa saaden enemmän näennäistä todistusaineistoa, jota analysoida heidän omilla pseudohistoriantutkimusmetodeillaan.

Myyttien vertailun lisäksi myös varhaisten korkeakulttuurien, erityisesti muinaisen Egyptin, uskonnot ja uskomukset pääsevät pseudohistorioitsijoiden mikroskoopin alle. Robert Bauval teoksessaan *The Orion Mystery* argumentoi Gizan suuressa pyramidissa olevat ilmastointikanavat olisivat todellisuudessa primitiivisiä kaukoputkia, jotka seurasivat Sirius tähden ja Orionin tähdistön kulkua:

When the Egyptians built the pyramids, they were thinking of an important event that related to the First Time; what ever that might have been, we now know it had something to do with the stars, and more particularly, the stars of Orion and the star Sirius – the cosmic lands of the souls.⁷⁴

Bauval tulkitsee muinaisen Egyptin uskontoa samankaltaisen astronomiaa painottavan linssin läpi kuin hänen ja Hancockin tulkinnat pyramidien fyysisen sijainnin korrelaatiosta Orionin tähdistön kanssa. Hän uskoo, että pyramidin ilmastointikanavat olisivat todellisuudessa omanlaisensa kello, jonka viisarit osoittavat Orionin tähtien ja Sirkuksen sijainnin taivaalla, kun egyptiläisten uskomusten mukaan maailmassa vallitsi Ensimmäinen Aika eli noin 10 450 eaa. Hän perustelee tulkintaansa myös John Anthony Westiä innoittaneella esoteerikolla R. A. Schwaller de Lubiczin tutkimuksilla. Niiden perusteella Bauval tulee lopputulokseen, että pyramidien todelliset suunnittelijat olisivat Heliopoliksen papisto, jotka toimivat kadonneen viisauden vartijoina ja piilottivat viestejä monumentteihin, kuten pyramideihin, temppeleihin sekä uskonnollisiin rituaaleihin.⁷⁵

Vaikka Bauvalin teoriat Ensimmäisen Ajan kellosta koodattuna pyramidien kanaviin liitettiin osaksi Hancockin, Westin ja Wilsonin teoriaa kadonneesta sivilisaatiosta, on siinä omat

⁷⁴ Bauval 1994, 188–189.

⁷⁵ Bauval 1994, 189–205.

puutteensa. Denise M. Doxey kirjoittaa artikkelissaan muinaisen Egyptin uskonnosta ja sen kehityksestä. Hän huomauttaa miten varhainen egyptiläinen uskonto ei ollut suoranaisesti samalla tavalla polyteistinen, kuten voitaisiin nykypäivän kontekstissa käsittää. Jumalat oloivat sidottuna vahvasti paikallisiin uskomuksiin ja identiteetin ja eri jumalat nousivat tai tippuivat suosiosta, riippuen kulttuurisista vaikuttajista.⁷⁶ Samankaltainen ongelma on myös egyptiläisen kosmologian määrittämisessä, sillä tutkijat ovat löytäneet ainakin viisi eri variaatiota luomiskertomuksista ja koska muinaiselle egyptiläisellä uskonolla ei ollut mitään yhtenäistä korpusta, johon viitata kuten esimerkiksi kristinuskon Raamattu, niin tulkinnat eri uskomuksista ja käytännöistä ovat pääasiassa tutkijoiden harteilla.⁷⁷

Bauval ja Hancock kirjassaan *The Message of the Sphinx* laajentavat Bauvalin aiempaa teoriaa pyramideista koskemaan myös sfinksin rakennusta ja argumentoivat, että molempien monumenttien taustalla oli vaikuttamassa eliitti papisto ja oppineiden kultti, jotka toimivat heidän hypoteettisen kadonneen sivilisaation viisauden vartijoina.⁷⁸ Doxey huomauttaa artikkelissaan, että muinaisen Egyptin papistoluokka muodostui vasta Uuden Kuningaskunnan⁷⁹ aikana (n.1539–1075 eaa.), jolloin papistosta muodostui keskitetty yhteiskuntaluokka ja jonka asema periytyi suvussa. Tätä ennen papit olivat toimineet lähinnä paikallistasolla, joten ajatus hallitsevasta uskonnollisesti motivoituneesta pyramidien ja sfinksin suunnitelleesta kultista on virheellinen tulkinta muinaisesta egyptiläisestä uskonnosta.⁸⁰ Uskontojen tulkinnassa heijastuu samalla tavalla virheellinen ajatusmaailma kuten myyttien tutkimuksessa. Tutkijat heijastavat omat käsityksensä uskonnollisesta johtavasta yläluokasta varhaisiin korkeakulttuureihin, muokaten omaa tulkintaansa historiallisista ja kulttuurisista ilmiöistä, ottamatta huomioon uskontoa ympäröivää kulttuurista kontekstia.

Viimeinen pseudohistorian aineettoman kulttuuriperinnön tarkastelukohde on magia ja sen merkitys varhaisissa korkeakulttuureissa. Magia on luonteeltaan esoteerista ja se voidaan käsittää olevan jokin maailmaa ympäröivä voima, jonka avulla voidaan vaikuttaa niin

⁷⁶ Doxey 2013, 177–178.

⁷⁷ Doxey 2013, 180–181.

⁷⁸ Hancock & Bauval 1996, 247–249.

⁷⁹ Uusi Kuningaskunta on muinaisen Egyptin ajanjakso, joka kattaa ajan n. 1539–1075 eaa., jolloin Egyptin ja faaraoiden valta oli korkeimmillaan. Aikakautta leimasi suuret kulttuuriset ja hallinnolliset muutokset, kun valtaa keskitettiin enemmän faaraolle ja muille korkeammille yhteiskuntaluokille. Lähde: *Encyclopaedia Britannica*, elektroninen lähde.

⁸⁰ Doxey 2013, 191.

fyysiseen kuin henkiseen todellisuuteen.⁸¹ Magian luonne tekee siitä mystisen ja osittain aiheuttaa virheellisiä tulkintoja ihmisistä, yhteisöistä tai vieraista kulttuureista. Tämä magian eksotisointi ja tulkinnallisuus näkyy parhaiten John Anthony Westin teoksessa *Serpent in the Sky*. Kyseisessä teoksessa West tutkii muinaisen Egyptin yhteiskuntaa ja kulttuuria huomattavasti syväluotistemmin kuin Bauval, Hancock tai Wilson omista teoksissaan käsittelevät Egyptiä tai muita kulttuureja. West pohtii magiaa kirjassaan seuraavasti:

Finally, there is” magic.” Many of the papyri include magical incantations and magical practices. Sometimes these are incorporated in the texts, sometimes they are written separately. In the Edwin Smith papyrus, the most complete and informative papyrus yet discovered. One side is concerned with sound detailed surgical advice [–] The other side of the papyrus is written in different hand and is wholly devoted to incantations.⁸²

West pohtii kyseisen papyruksen sisällön lisäksi myös muita kirjallisia lähteitä muinaisesta Egyptistä pyrkien hahmottamaan magian roolia sen yhteiskunnassa.⁸³ Paul Jordan pohtii artikkelissaan ”Esoteric Egypt” pseudohistoriantutkimuksen pakkomielleisyyttä esoteriaan ja magiaan. Jordan korostaa, että magia oli varhaisissa korkeakulttuureissa varsin arkipäiväistä ja kuten Westin käsittelemissä papyruksissa sitä käytettiin muun muassa osana lääketiedettä, taidetta ja myös uskonnollisissa rituaaleissa.⁸⁴ Artikkelissa käsitelty magian arkipäiväisyys nostaa kysymyksiä Westin tulkinnoista ja tarkastellessa Westin kirjan alkuperäisen julkaisuajankohdan kontekstissa ovat hänen tulkintansa ymmärrettävissä. *Serpent in the Sky* julkaistiin ensimmäisen kerran 1970-luvulla, jolloin magia oli saanut uudenlaisen arvostuksen vastakulttuurin piirissä. Tämän huomioon ottaen on ymmärrettävää, miksi West koki magian roolin olleen merkittävämpi muinaisessa Egyptissä kuin se todellisuudessa oli. Magia oli osa varhaisten korkeakulttuurien yhteiskuntaa ja maailmankatsomusta, mutta se että se viittaisi kadonneen sivilisaation tai Atlantiksen olemassaoloon kuten West ja kumppanit teorioivat.

Magian merkityksen ylitulkitseminen on yksi esimerkki kontekstin sivuuttamisesta, joka ilmenee usein Uus-Atlantis-teoreetikkojen kirjoituksissa. He lähestyvät myyttejä ja uskomuksia Neville Morleyn kritisoimalla tavalla. He olettavat, että varhaiset korkeakulttuurit

⁸¹ *Encyclopaedia Britannica*, elektroninen lähde.

⁸² West 1993, 190.

⁸³ Katso myös West 1993, 80–84, jossa West käsittelee magiaa egyptiläisessä taiteessa.

⁸⁴ Jordan 2006, 110–114.

ja niissä eläneet ihmiset kokivat maailman samalla tavalla kuin nykyihmiset. Täten he kokevat voivansa tulkita myyttejä sekä varhaisten korkeakulttuurien uskomuksia omasta henkilökohtaisesta kulttuurikontekstistaan ja tässä piilee pseudohistoriantutkimuksen metodologisten puutteiden juuri. Tutkijat lähtevät olettamuksesta, että ihmiset ja sen seurauksena myös kulttuurit ovat pysyneet lähes muuttumattomina läpi aikojen. Pseudohistoriallissenteorioita tutkiessa huomaa ajatuksen siitä, että kulttuurista evoluutiota ei tapahdu ollenkaan, joten myytit, uskomukset sekä varhaisten korkeakulttuurien fyysiset artefaktit sekä monumentit ovat tulkittavassa heidän omien teorioidensa mukaan.

Ajatus kulttuurisesta muuttumattomuudesta selittää myös pseudohistoriallissentutkimuksen kohteet. Tähtikuviokorrelaatioteoria perustuu täysin samalle virheelliselle olettamukselle kuin myyttien ja uskomusten tulkinta, lähtien siitä olettamuksesta, että varhaiset korkeakulttuurit laittoivat tieteenaloille, kuten matematiikka ja tähtitiede samankaltaisen painoarvon kuin 1990-luvun yhteiskunta. Tämän olettamuksen perusteella pseudohistorialliset tutkimusmenetelmät ovat ymmärrettävissä virheellisinä tulkintoina menneisyydestä, mutta se myös selittää miksi Bauval, Hancock, West ja Wilson näyttävät uskovan heidän vaihtoehtoiseen näkemykseensä menneisyydestä. He kokevat kykenevänsä löytämään piilotettuja viestejä menneisyydestä, sillä heidän teoriansa mukaan menneisyyden viestit ja kulttuurit ovat kaikille esoteerisuuteen vihkiytyneille tutkijoille tulkittavissa kulttuurista tai ajallisesta etäisyydestä riippumatta.

Pseudohistoriantutkimuksen metodologiset puutteet eivät itsessään kaada tutkijoiden uskottavuutta. Metodien ei ole tarkoituskaan kestää akateemista vertaisarviointia, sillä ne toimivat ainoastaan pseudohistoriallisen tutkimuksen narratiivin edesauttajina. Bauval, Hancock, West ja Wilson ovat luoneet omat työkalunsa menneisyyden tarkasteluun, joiden perusteella heidän oma näkemyksensä menneisyydestä toteutuu. Pseudohistoriantutkimukset luovat vaihtoehtoisen narratiivin ihmiskunnan historiasta ja kyseisen narratiivin kontekstissa tutkijoiden käyttämät menetelmät toimivat, sillä ne palvelevat narratiivia, eivätkä historiantutkimusta. Metodien ei tarvitse siis toimia osana akateemista diskurssia vaan tehdä narratiivi uskottavaksi ja siten vakuuttaa potentiaaliset lukijat kirjoittajien versiosta menneisyydestä.

3 Totuuden myyntiä ilman tietoa – pseudohistorian vaikuttamiskeinot

Pseudohistoriantutkimuksen metodit nojautuvat siihen, että lukija ei ole perehtynyt akateemisenhistoriantutkimuksen tutkimusperinteeseen vaan niiden metodien rooli toimivat narratiivisina työkaluina laajemman Atlantis-mysterin rakentamisessa. Garrett Fagan ja Chirs Hale tutkimuksissaan vertaavat pseudohistoriallista kirjoitustapaa asianajajaksi, joka pyrkii aggressiivisesti vakuuttamaan kohdeyleisönsä vaihtoehtoisesta tulkinnasta menneisyydestä.⁸⁵ Itse koen tämän vertauksen haitalliseksi diskurssissa pseudohistorian ja akateemisen historiantutkimuksen välillä. Pseudohistoriantutkimus nojautuu enemmänkin lukijalle mielenkiintoisen historiallisen mysterin rakentamisessa, kuin aktiiviseen lukijan uskomusten käännättämiseen heidän omaan versioonsa historiasta.

Välinpitämättömyys laajemmasta akateemisesta tutkimuksesta sijoittaa mielestäni pseudohistoriantutkimukset laajemman historiantutkimuksen ulkopuolelle niiden edustaen enemmänkin historiallisia mysteerejä, jotka vetoavat enemmän lukijaan kuin akateemiseen yhteisöön. Tästä syystä koen, että niitä voidaan analysoida vaihtoehtoisina narratiiveina ihmiskunnan menneisyydestä ja niiden narratiiveja vaikuttamiskeinoja voidaan tarkastella poikkitieteellisin metodein. Käsittelyluvussa tarkastelen ensin Bauvalin, Hancockin, Westin ja Wilsonin kirjallista tuotantoa yhtenä laajempuna narratiivina, joka käsittelee teoriaa kadonneesta sivilisaatiosta. Syynä tähän on kirjoittajien yhteistyö vuosituhannen taitteessa, kirjojen temaattinen samankaltaisuus ja se että vaikka aihetta käsitellään eri näkökulmista ja eri termeillä puhuvat kirjoittajat mielestäni samasta ilmiöstä ja teoriasta.

Käsittelyluvun toisessa alaluvussa perehdyn tarkemmin vuosituhannen taitteen pseudohistoriantutkimuksen omintakeiseen piirteeseen, sen multimediaaliseen ulottuvuuteen. Tosin kuin aiemmissa pseudohistoriantutkimuksen aalloissa 1990-luvun mahdollistama laaja-alainen viestintä niin television kuin internetin kautta auttoivat pseudohistoriantutkijoita saavuttamaan suuremman yleisön ideoilleen kuin aikaisemmin. Alaluvussa tarkastelen Graham Hancockin käsikirjoittamaa ja tähdittämää dokumenttisarjaa *Quest for the Lost Civilization* (1998), jonka voi tavallaan nähdä kulminaationa Bauvalin, Hancockin, Westin ja Wilsonin luomille teorioille. Tarkastelen myös, miten internetin alkuaikojen forumkeskustelut

⁸⁵ Fagan & Hale 2001, 78–80.

auttoivat ylläpitämään teoriaa kadonneesta sivilisaatiosta kirjojen julkaisun jälkeen ja miten internet auttoi luomaan Uus-Atlantis- teorioiden ympärille lojaalin kannattajakunnan.

Pseudohistoriantutkimuksen narratiivisen vaikuttamisen ymmärtämiseksi tulee ensin määritellä, mitä narratiivi tarkoittaa tämän tutkimuksen kontekstissa. Narratiivi yleisesti voidaan nähdä asioiden välisen kausaalisuussuhteen selittäjänä eli tapana jäsenellä isoja kokonaisuuksia, maailmaa tai informaatiota yleisesti.⁸⁶ Täten pseudohistoriantutkimukset voidaan nähdä vaihtoehtoisena tapana jäsentää historiaa sen rakentuen vain akateemisesta historiantutkimuksesta poikkeaviin tutkimuksellisiin lähtökohtiin. Vaikka narratiivi voidaan sen yksinkertaisimmassa muodossa määrittää asioiden välisen kausaalisuuden selittäjänä, sisältyy siihen muitakin ulottuvuuksia. Narratiivin tulkitsemisessa tulee ottaa huomioon sen syntyprosessiin vaikuttaneet tekijät sekä ne osa-alueet, jotka luovat narratiiville merkityksen.

Narratiivia konseptina tutkinut David Herman jäsentää kirjassaan *Basic Elements of Narrative* (2009) narratiivin neljään perusosaan, joiden ymmärtäminen auttaa tulkitsemaan narratiivia ja ymmärtämään sen tarkoituksensa. Herman jäsentää narratiivin tulkinnan kannalta tärkeimmät osat neljään kohtaan, joiden kautta narratiiveja voidaan ymmärtää ja tulkita. Nämä osa-alueet ovat vapaasti suomennettuna: konteksti, tapahtumaketju, maailmanrakennus ja narratiivin vaikutus. Kontekstillä Herman viittaa siihen, että narratiivi syntyy aina osana jotain diskurssia ja on siten sidoksissa sen syntyprosessiin vaikuttaneisiin tekijöihin ja keskusteluun, johon narratiivin kautta pyritään osallistumaan. Tapahtumaketju taas viittaa konkreettisesti eri osiin, joihin narratiivi voidaan jakaa ja tämä myös tuo siihen temporaalisen ulottuvuuden, jolloin tapahtumaketjun perusteella voidaan havainnoida narratiivin eteneminen sekä mahdolliset vaikutukset.⁸⁷

Temporaalinen tapahtumaketju ei itsessään merkitse mitään, ellei sitä sidota osaksi laajempaa kontekstia, jotta ketjun tapahtumille tulee merkitys, tätä sidosteisuutta Herman nimittää maailmanrakennukseksi. Laajemmin tämä osa-alue osoittaa miten narratiivit ovat osana ihmisten arkea ja Herman nimittääkin tätä ”folk-psykologiaksi” jossa ihmiset kertovat toisilleen narratiiveja, jotka määrittävät heitä ja ympäröivää maailmaa.⁸⁸ Viimeinen osa-alue Hermanin narratiivintulkintamallissa on sidottu tarkasteltavaan narratiiviin. Narratiivin

⁸⁶ Abbott 2014, 36–38.

⁸⁷ Herman 2009, 17–22.

⁸⁸ Abbott 2014, 38 & Herman 2009, 17–22.

vaikutuksen ymmärtämiseksi tulee ensin tulkita sen syntykonteksti, millaisista tapahtumaketjuista se koostuu ja mikä on näiden ketjujen vaikutus ihmisiin ja maailmaan. Pseudohistoriallisen narratiiviin vaikutuksen ymmärtämiseksi tulee siis ensin ymmärtää sen muut osa-alueet.

3.1 Romantisoitu tutkimusmatkailija maailmaa vastaan

Uus-Atlantis-teoreetikkojen pseudohistoriantutkimukset ovat Hermanin narratiivitulkitamallisissa kontekstuaalisesti samaan kategoriaan kuuluvia teoksia. Ne käsittelevät temaattisesti samaa aihetta eli teoriaa kadonneesta sivilisaatiosta ja kokonaisuudessaan ne ovat merkkipaaluteoksia vuosituhannen taitteen pseudohistoriallisella kentällä. Ne vastasivat 1990-luvulla kysyntään pseudohistoriantutkimuksen piirissä, jossa ajatus kadonneesta sivilisaatiosta oli ollut pitkään Erich von Dänikenin popularisoivan muinaiset astronauttiteorian varjossa.⁸⁹ Teosten yhtenäinen aihepiiri, tutkimusote ja syntykonteksti mahdollistavat niiden yhtenäisen narratiivin analyysin.

Kirjojen rakentama narratiivi etenee yhtenäistä tapahtumaketjua pitkin. Ne esittävät teorian kadonneen sivilisaation olemassaolosta, joka tuhoutui katastrofin seurauksena mutta onnistui sitä ennen jättämään jälkensä lähes kaikkiin varhaisiin korkeakulttuureihin. Nämä jäljet ovat koodattuna esimerkiksi myytteihin tai monumentteihin ja vain muutama vihkiytynyt tutkija pystyy havaitsemaan yhteydet jälkien välillä. Lähtökohtaisesti ainoa ero kirjojen yksittäisten narratiivien välillä on terminologinen. Siinä missä West ja Wilson puhuvat sivilisaatiosta Atlantiksena ja viittaavat selkeästi Platonin kirjoituksiin heidän lähteenään käyttävät Bauval ja Hancock yleisempää termiä kadonnut sivilisaatio.⁹⁰

Narratiivisesti Atlantis-termin välttäminen antaa Bauvalille ja Hancockille enemmän vapauksia heidän maailmanluonnissaan suhteessa Westiin ja Wilsoniin. Atlantis on vahvasti sidottu pseudohistoriantutkimusperinteeseen ja aiempaan kirjalliseen tuotantoon, että se luo lukijalle vahvoja mielikuvia välimerellisestä supervallasta, kuten Platon kirjoituksissaan kuvasi. Termi kadonnut sivilisaatio antaa mahdollisuuden yhdistää useammat varhaiset korkeakulttuurit ja soveltaa tutkimusmenetelmiä eri kulttuurien myytteihin ja monumentteihin murehtimatta siitä, että ne tulee sovittaa yhteen aiempien kirjoitusten kanssa.

⁸⁹ Kananen 2020, 122

⁹⁰ Katso esimerkiksi West 1993, 215–220 ja Hancock 2001, 520–522.

Kokonaisuudessa ero narratiivin teemojen tai etenemisen välillä on terminologisesta vaihtelevuudesta marginaalinen eli narratiivinen vaikuttamiskeinojen ja maailmarakennustekniikoiden keskenään vertaaminen on mahdollista tutkimuksellisesta näkökulmasta.

Hermanin viimeinen olennainen osa narratiivintulkinnassa on sen narratiivin maailmanrakennuskeinot, eli miten se saa lukijan eläytymään maailmaansa. Tämä on usein varattu kaunokirjallisten teosten analysointiin, mutta itse koen että pseudohistorianteokset kuten Bauvalin, Hancockin, Westin ja Wilsonin eivät ole todellisuudessa historiantutkimuksia niiden tutkimuksellisten lähtökohtien puutteellisuuden ja akateemisen diskurssin sivuttamisen takia. Ne eivät myöskään aktiivisesti pyri muuttamaan valtavirran historiantutkimuksen paradigmaa vaan esittävät omat näkemyksensä historiasta ilman suurempaa kritiikkiä. Siksi koen, että ne ovat enemmänkin genreltään historiallisia mysteerikirjoja, jotka esiintyvät tutkimuksina, mutta todellisuudessa pyrkivät vakuuttamaan lukijan omasta versiostaan ihmiskunnan menneisyydestä ilman konkreettisia todisteita.

Mysteerinarratiivin luominen näkyy siinä, miten Bauval, Hancock, West ja Wilson nimeävät teoksensa. Nimet kuten *The Orion Mystery*, *Serpent in the Sky – The High Wisdom of Ancient Egypt*, ja *From Atlantis to the Sphinx – Recovering the Lost Wisdom of the Ancient World* virittävät lukijan valmiiksi historialliselle mysteerille. Teosten nimet vetoavat pseudotieteessä yleiseen trooppiin eli salattuun tietoon. Sillä viitataan konseptiin, että maailmassa on aiemmin ollut jotain edistynyttä tietoa, joko sivilisaation tai kirjoitusten muodossa, mutta se on ajan saatossa kadonnut ja vain aiheeseen vihkiytyneet kykenevät löytämään sen uudelleen.⁹¹ Narratiivin pohjana toimii ajatus kadonneesta tiedosta, mutta pidemmän narratiivin sekä vaikuttamiskeinojen rakentamisessa hyödyntää pseudohistoriantutkimukset muita kirjallisia troppeja.

Uus-Atlantis teoreetikkojen rakentama hypoteesi kadonneesta sivilisaatiosta ammentaa inspiraatiosta aikeisemmin julkaistuista teoksista, vaikka eivät suoranaisesti viittaisikaan kyseisiin teoksiin. Näitä olivat esimerkiksi Erich von Dänikenin *Chariots of the Gods* (1963), joka popularisoi idean muinaisista avaruusolioista ja yhdestä yhtenäisestä voimasta, joka mahdollisti varhaisten korkeakulttuurien kehittymisen. Toinen merkittävä teos on Ignatius

⁹¹ Regal 2009, 80–81.

Donnelyn *Atlantis – The Antediluvian World* (1882) joka puolestaan popularisoi ajatuksen Atlantiksesta uudelleen vuosisatojen taitteessa. Näiden teosten olemassaolo auttoi Uus-Atlantis-teoreetikkoja rakentamaan ajatuksesta kadonneesta sivilisaatiosta jo valmiina olevan mallin pohjalle, muuttaen hieman yksityiskohtia, jotta se sopii heidän painottamiin osa-alueihin pääasiassa muinaiseen Egyptiin. Tämä pohja narratiivin rakentamisella auttoi heitä luomaan vahvoja narratiivisia keinoja omien argumenttinsa tukemiseksi, mutta lisäksi he ammensivat lähteitä myös muista 1800–1900-lukujen taitteessa julkaistuista teorioista.

Hyvänä esimerkkinä on James Frazerin klassikko antropologian tutkimus *The Golden Bough* (1890). Tutkimuksessaan Frazer vertailee maailman uskontoja ja mytologioita yrittäen löytää yhtenäisyyksiä niiden välillä. Hänen teoriansa perustuu ideaan, että maailman jokaisessa kulttuurissa on yhtenäisyyksiä uskomuksissa hedelmällisyyskultin toimittamiin rituaalimenoihin, joissa ylistettiin pyhää kuningasta tai siihen verrattavaa jumalhahmoa. Frazer linjaa myös teoksessaan uskomuksen miten magia on yhdistävä osa kaikkia kulttuureja ja miten magiasta on kehittynyt uskonnot ja sitä myötä myöhemmin tieteellinen vallankumous.⁹² Samankaltainen ajattelumalli on havaittavissa muun muassa Hancockin teoksessa *Fingerprints of the Gods*, jossa Hancock paneutuu globaaliin tulvamyyttiin ja eri uskomusten ja kansanperinteiden arkkityyppeihin sekä John Anthony West teoksessa *Serpent in the Sky*, joka puolestaan pureutuu enemmän egyptiläiseen mytologiaan.⁹³

Frazerin näkemys historiasta ja uskonnoista on hyvin lineaarinen, joka palvelee hyvin hänen teoriansa vahvistamisessa. Samanlainen lineaarisuus on myös läsnä Uus-Atlantis-teorioissa. Heidän esittämässään teoriassa historialla on selkeä suunta, jossa sivilisaatiot rakentuvat vanhan menetetyn kulta-ajan päälle. Perintönä tästä hypoteettisesta kadonneesta sivilisaatiosta on pieniä muruja ja viitteitä maailman eri uskonnoissa ja kulttuureissa, josta yksi osa-alue on nimenomaan magia ja uskomusten yhtenäisyys. Siten Frazerin lähes sata vuotta vanha teos palvelee hyvin 1990-luvun pseudohistoriankirjoittajia, koska se antaa valmiit raamit heidän oman teoriansa soveltamiseen. Nämä raamit auttavat vahvistamaan jo luotua narratiivia ja historiallisen mysteerin tutkimusta ja vaikka suoranaisia viittauksia Frazerin teokseen ei kirjoissa juurikaan ole, ei ole vaikea päätellä mistä inspiraatio eri uskomusten tulkitsemiseen on pohjautunut.

⁹² Frazer 1995, 48–59 (alkuperäinen julkaisuvuosi 1890).

⁹³ Katso esimerkiksi Hancock *Fingerprints of the Gods* 2001 osiot IV ja V, & West 1993, 127–134.

Vanhojen tutkimusten ja teosten lisääminen osaksi Uus-Atlantis-teoriaa auttaa luomaan mystisen elementin narratiiviin ja siten auttavat laajemmin maailmanrakentamisessa. Narratiivisen vaikuttavuuden ehtona on maailmankuvan rakentaminen, jotta hypoteesi kadonneesta sivilisaatiosta olisi mahdollista. 1990-luvulla teorian pohjalla vaikuttivat aiemmin esimerkiksi äärimmäisen suositus Dänikenin ajatukset muinaisista avaruusolennoista, Donnelyn Atlantis-hypoteesi ja Frazerin antropologiset teorit. Vaikka Uus-Atlantis-teoreetikkojen kirjoissa ei paljolti ole viittauksia edellä mainittuihin kirjoihin, ovat tutkijat kuten Garrett Fagan huomanneet ajatusten samankaltaisuuden ja tulleet siihen johtopäätökseen, että ne ovat vähintäänkin toimineet 1990-luvun pseudohistoriallisen aallon innoittajina.⁹⁴

Vuosisadan vaihteen tutkimuksen hyödyntäminen kirjoituksissa ei rajoitu pelkästään Frazerin, Donnelyn ja Däniken teoksiin vaan esimerkiksi John Anthony West *Serpent in the Sky* perustuu paljolti Schwaller de Lubiczin teorioihin Egyptin maagisesta historiasta ja Hancock puolestaan viittaa myös Charles Hapgoodin teoriaan, mantereiden äkillisestä siirtymisestä paikasta toiseen kun mannerjäätiköillä olevat magneettikentät vaihtavat paikkaa.⁹⁵ Aiemman tutkimuksen hyödyntämisen lisäksi Uus-Atlantis-teoreetikot viittaavat vahvasti toistensa teoksiin ja kirjoittavat kirjoja yhdessä, joka auttaa rakentamaan laajempaa pseudohistoriallista narratiivia 1990-luvulla. Tämä näkyy esimerkiksi teosten kronologiassa.

Westin *Serpent in the Sky* julkaistiin alun perin 1970-luvulla, mutta sen merkitys ja Westin oma aktiivisuus pseudohistoriallisella kentällä mahdollistaa sen, että teos toimii pohjana 1990-luvun teoksille. Näitä ovat esimerkiksi Bauvalin *The Orion Mystery* ja Hancockin *Fingerprints of the Gods*, jotka käsittelevät samaa tematiikkaa, mutta ovat silti itsenäisiä tutkimuksia Westin oman tutkimuksen rinnalla. Bauval ja Hancock korostavat teoksissaan, heidän omia vuosia kestäneitä tutkimuksia kadonneesta sivilisaatiosta, mutta samalla viittaavat Westin aiemmin luomaan pohjaan.⁹⁶ Yksittäisten tutkimusten lisäksi Bauvalin ja Hancockin yhteisteos *The Message of the Sphinx* ja Colin Wilsonin *From Atlantis to the Sphinx* vetävät yhteen nämä aiemmin esitetyt teorit ja vahvistavat narratiivia siitä, että tämä

⁹⁴ Fagan 2001, 78–80

⁹⁵ Katso esimerkiksi West 1993, 100–104 jossa suora viittaus Lubiczin näkemyksiin ja Hancock 2001, 1–27, jossa puhutaan Hapgoodin teoriasta perutuksena ajatukselle kadonneesta sivilisaatiosta.

⁹⁶ Katso esimerkiksi Bauval 1994, 177–179 ja Hancock 2001, 441–448.

yksittäinen pieni ryhmä tutkijoita ovat omasta mielestään todistaneet kadonneen sivilisaation eli Atlantiksen olemassaolon.

Yhtenäisyys aikaisemmin julkaistun materiaalin ja Uus-Atlantis-teoreetikkojen kirjoitusten välillä on vahva ja tämä yhteys auttaa luomaan narratiivisen maailmankuvan sekä lineaarisen aikajanan, jonka ympärille teoria kadonneesta sivilisaatiosta voidaan hyvin sijoittaa. Kontekstin, aikajanan sekä maailmankuvan luominen ovat olleet Bauvalin, Hancockin, Westin ja Wilsonin teoksissa lähes yhtenäisiä, muutamaa terminologista poikkeamaan lukuun ottamatta. Kuten Herman teoksessaan linjaa, narratiivin suurin vaikuttavuus perustuu siihen, miten se kerrotaan lukijalla ja tässä piileekin pseudohistoriallisen tutkimuksen merkittävin narratiivinen vaikuttamiskeino. Se miten kirjoittajat rakentavat historiallisen mysteerin kadonneesta sivilisaatiosta ja miten he pyrkivät vaikuttamaan lukijaan on avain siihen, miksi Uus-Atlantis-teoria on pysynyt elossa vuosituhannen taitteesta lähtien.

Narratiivien tutkimuksessa puhutaan usein troopeista, jotka ovat perusrakenteita joihin narratiivi voi pohjautua tai ne voidaan kategorisoida.⁹⁷ Troopit ovat hyvä tapa jäsentää narratiiveja ja siten alkaa purkaa niiden merkitystä. Uus-Atlantis-teoreetikkojen kirjoitukset voidaan nähdä kuuluvan vahvasti ”questplot” eli vapaasti suomennettuna seikkailu- tai mysteeritrooppien kategoriaan, jossa narratiivi rakentuu kyseisen mysteerin ratkaisemiseen.⁹⁸ Narratiivin konteksti, lineaarisuus ja niiden ympärille rakennettu maailmankuva ja mysteeri auttavat tämän troopin toteutumisessa ja siten ruokkivat historiallisen salapoliisijuonen rakentamista.

Historiallinen mysteeri myös selittää pseudohistoriallisen tutkimuksen käyttämät menetelmät, jotka pohjautuvat ideaan salatusta tiedosta, piilotetuista koodeista ja tiedonmurusista, jotka vain aiheeseen perehtyneet voivat koota yhteen. Tämän myötä itse ajatus kadonneesta sivilisaatiosta, mutta myös tutkijat itse nouset teosten ja teorian keskiöön. Bauval, Hancock, West ja Wilson persoonina ovat yhtä olennaisia narratiivisen vaikuttamisen luomiseen kuin itse teoria kadonneesta sivilisaatiosta ja tämän mysteerin ympärille luotu maailmankuva. Tämä korostuu erityisesti teosten rakenteesta, jossa aina ajoittain kirjoittajat puhuvat

⁹⁷ Abbott 2014, 40-54.

⁹⁸ Ibid.

päiväkirjamaisesti omasta matkastaan ja tutkimusprosessistaan, esimerkiksi Graham Hancock hyödyntää tätä tekniikkaa teoksessaan *Fingerprints of the Gods*.

Giza, Egypt, 16 March 1993, 3.30 a. m.

We walked through the deserted lopy of our hotel and stepped into the white Fiat waiting for us in the driveway outside. It was driven by a lean, nervous Egyptian named Ali whose job it was to get us past the guards at the Great Pyramid and again before the sunrise. he was nervous because if things went wrong Santha and I would be deported from Egypt, and he would go to jail for six months.⁹⁹

Hancock kuvaa matkaansa Gizan Suuren pyramidin huipulle. Matkan aikana Hancock kumppaninsa kanssa pääsee kiipeämään pyramidin huipulle ja ottamaan kuvia sieltä. Retken tarkoitus oli todistaa auringonsäteiden nousu Gizan niemimaalle ja siten auttaa todistamaan Hancockin teoria vanhojen myyttien todenmukaisuudesta. Palatessaan alas pyramidin huipulta Hancock kohtaa vartijat ja selviää mahdollisesta selkkauksesta lahjuksella.¹⁰⁰ Itse tutkimuksen kannalta relevanttia todistusaineistoa kadonneesta sivilisaatiosta ei pyramidin huipulle kiipeämisestä saatu, palvelee tämä ja monet muut otteet Hancockin kirjassa narratiivia laajemmin, jossa lukija pääsee kokemaan kaikki vastoinkäymiset, joita Hancock ja hänen Uus-Atlantis-teoreetikko kollegansa ovat kohdanneet pyrkimyksissään todistaa oma teoriansa.

Kirjoitustyyliiltään Uus-Atlantis-teoreetikkojen kirjoitukset eroavat huomattavasti akateemisesta historiankirjoituksesta. Siinä missä Bauval, Hancock, West ja Wilson korostavat omaa toimijuuttaan sekä henkilökohtaisia kokemuksia tutkimusmatkaltaan, verrattuna akateemiseen historiantutkimukseen. Siinä, missä akateeminen historiankirjoitus voi olla luonteeltaan kerronnallista, kuten Hayden White ja Frank Ankersmit ovat huomauttaneet, pyrkii se kuitenkin käsittelemään historiaa siten, että tutkija tiedostaa narratiivisen painoarvon kirjoituksellaan. Tutkijan näkemykset historiasta ovat osana isomaan akateemista vertaisarviointia, joten tulkinnat menneisyydestä ovat aina osana isompaa tiedeyhteisön keskustelua.¹⁰¹ Tässä mielessä pseudohistorian rakentama narratiivi ei ole yhteensopiva valtavirran historiantutkimuksen kanssa, sillä esimerkiksi Uus-Atlantis-

⁹⁹ Hancock 2001, 293.

¹⁰⁰ Ibid. 294–299.

¹⁰¹ Joyce 2002, 12–17.

teoreetikkojen luoma narratiivi menneisyydestä ei pyri muuttamaan yleistä konsensusta vaan tarjoaa radikaalin vaihtoehdoisen esityksen ihmiskunnan historiasta.

Kuitenkin itsensä korostaminen historiallisen mysteerin ratkaisijana ei ole yksinomaan pseudohistoriankirjoittajien aiheuttamaa. Fagan puhuu paljon teoksissaan siitä, miten media ja oppikirjat nostavat esille yksittäisten henkilöiden saavutukset ylitse laajemman tiedeyhteisön tekemän tutkimuksen. Hyvänä esimerkkinä tästä toimii Howard Carterin tutkimukset Egyptissä 1920-luvulla, jolloin hän työryhmänsä kanssa onnistui löytämään Tutankhamonin haudan.¹⁰² Täten itsensä korostaminen Uus-Atlantis-teoreetikkojen kirjoituksissa ei ole varsinaisesti mitenkään poikkeavaa, vaan sopii hyvin jo aikaisemmin luotuun diskurssiin akateemisen tutkimusten saavutusten popularisoimisesta.

Romantisoidun tutkimusmatkailijakuvan luominen palvelee hyvin Uus-Atlantis-teoreetikkojen narratiivista vaikuttamiskykyä. Sen avulla he luovat vahvan vastakkainasettelun heidän oman ryhmänsä ja valtavirran historian- ja arkeologiantutkijoiden välillä. Tämän lisäksi he pyrkivät vaikuttamana lukijaan, viittaamalla jo vanhentuneisiin tutkimuksiin, korostamalla heidän omia saavutuksiaan ja riksien ottoa tutkimuksissaan sekä viittaamalla toistensa tutkimuksiin, pyrkien siten vahvistamaan narratiivista vaikuttavuuttaan. Siinä, missä aiemmat pseudohistorialliset tutkimukset ovat rajoittuneet painatettuun muotoon on 1990-luvun aalto poikkeuksellinen, koska se pystyi hyödyntämään tehokkaasti viestintävälineitä, kuten televisiota ja internetiä oman teoriansa levittämiseen.

3.2 Filmejä ja foorumeja – pseudohistorian multimediaalinen vaikuttaminen

Bauvalin, Hancockin, Westin ja Wilsonin laajan kirjallisen tuotannon lisäksi pseudohistoriantutkimus hyödynsi aikakaudelleen olennaisia viestintäkanavia teorioidensa levittämisessä. Hancockin ja kumppaneiden kirjat loivat pohjan teorioille, mutta vuosituhatluppuolella televisio ja internetin keskustelufoorumit tarjosivat aiempia pseudohistoriankirjoituksia laajemman kohdeyleisön. Pseudohistoriallinen narratiivi kehittyi näiden uusien viestintäkanavien myötä laaja-alaisemmaksi ja monipuolisemmaksi kokonaisuudeksi, jonka narratiivi vahvistui sen muovautuessa sopivaksi eri kohdeyleisöille. Erityisen keskeisiä tälle narratiivin multimediaalisuudelle olivat Hancockin tekemä dokumenttisarja *Quest for the Lost Civilization* (1998), joka toimii omanlaisena

¹⁰² Fagan 2006, 27-42.

kulminaationa 1990-luvun pseudohistoriallisille kirjoituksille, sekä vuosituhaten vaihteessa syntyneet internetin keskustelufoorumit, jotka auttoivat pseudohistoriallisen narratiivin jatkavan elinvoimaisen vielä kirjojen julkaisemisen jälkeen.

Quest for the Lost Civilization oli vuonna 1998 julkaistu dokumenttisarja, jonka on käsikirjoittanut Graham Hancock ja tuottanut brittiläinen Independent Image tuotantoyhtiö Channel 4 ja The Learning Channelin käyttöön. Dokumentti koostuu kolmesta osasta, jotka ovat sisällöltään hyvin samankaltaisia kuin Bauvalin, Hancockin, Westin ja Wilsonin aiemmat kirjoitukset. Tietoja dokumentin levityksestä ja sen mahdollisista esityspaikoista sekä rahoituksesta en löytänyt tietoa, mutta koska se on Channel 4:n ja The Learning Channelin käyttöön tehty tulkitsen, että se on pyörinyt näiden kanavien ohjelmistossa. Sarjan ensimmäinen osa *Heaven's Mirror* keskittyy tähtikuviokorrelaatioteoriaan ja sfinksin vesieroosiohypoteesiin ja toimii tiivistelmänä Robert Bauvalin teoksesta *The Orion Mystery* ja John Anthony Westin teoksesta *Serpent in the Sky*. Jaksossa Hancock matkustaa Egyptin ja Kambodzhan välillä tutkien Angkor Watin ja Gizan pyramidien mahdollista korrelaatiota tähtikuvioden välillä ja hänen oppaanaan toimii teorian isä Robert Bauval. Sisällöllisesti jakso ei siis tuo mitään uutta kirjoihin, paitsi lisäämällä mahdollisuuden, että Angkor Wat olisi myös suunniteltu 10 450 eaa. ja että se korreloisi Lohikäärmeen tähtikuvion kanssa.¹⁰³

Tähtikuvioden tarkastelun lisäksi jaksossa Hancock tutkii sfinksin mahdollista vesieroosiota ja siten sen voidaan tulkita olevan osittainen filmatisointi Hancockin ja Bauvalin yhteisteoksesta *The Message of the Sphinx*. Dokumentin toisessa osassa *Forgotten Knowledge* perustuu Hancockin oman teoksen *Fingerprints of the Gods* ja osittain Wilsonin kirjan *From Atlantis to the Sphinx* teoriaan siitä, että muinaiset korkeakulttuureilla oli käsitys prekessiosta ja omasivat tiedon jostain kadonneesta ja edistyneestä tiedosta.¹⁰⁴ Tässä jaksossa Hancock tuo tutkimukseen myös osaksi Etelä-Amerikan varhaiset korkeakulttuurit mayat ja nazca-kulttuurin kansat sekä Pääsiäissaarten rapanuit. Mielenkiintoisen jaksosta tekee, kun Hancock haastaa kirjailija Erich von Däniken näkemykset muinaisista avaruusolennoista, osoittaen pseudohistoriantutkimuskentän osittaisen pirstaloitumisen erilaisiin koulukuntiin ja miten eri teoretikot kilpailevat keskenään vaihtoehtoisista tulkinnoista menneisyydestä.¹⁰⁵ Dokumentin

¹⁰³ *Quest for the Lost Civilization* (1998) ja channel4.com.

¹⁰⁴ Retorisesti tämä konsepti vetoaa niin sanotun ”kadonneen tiedon” tai ”kadonneen historian” -trooppiin, joka on suosittu aihe pseudotieteellisessä kirjallisuudessa. Regal 2009, 80–81.

¹⁰⁵ *Quest for the Lost Civilization* (1998) 01:08:55–01:10:15. Kohtauksessa Hancock haastaa Dänikenin tulkinnan avaruuden vierailijoista, mutta samalla toteaa, että Nazcan linjat ovat osoitus edistyneestä astronomisesta tiedosta.

viimeinen osa *Ancient Mariners* keskittyy globaalintulvamyytin tutkimiseen ja samalla painottaa Hancockin kenttätöön osuutta hänen tutkimuksissaan. Jaksossa jatketaan romantisoitun seikkailijan kuvan luomista, joka alkoi Hancockin ja kumppaneiden kirjallisessa tuotannossa. Jaksossa nähdään miten Hancock sukeltaa John Anthony Westin ja Robert Schochin kanssa valtameren syvyyksiin etsien jälkiä kadonneesta sivilisaatiosta, auttaen luomaan hänestä ja muista kirjoittajista tutkijoina, jotka ovat oikeasti kentällä tekemässä havaintoja, ja dokumentin ansiosta he voivat näyttää ne katsojille.

Merkittävä esimerkki tästä on Hancockin tutkimukset niin sanotusta Yonagunin monumentista.¹⁰⁶ Dokumentti alkaa kohtauksella, jossa Hancock kumppaneineen ovat veneessä matkaa monumentille ja valmiina sukeltamaan valtameren aaltoihin. Seuraavaksi sarjan muut osat esittävät katsojalle teorian ja mahdolliset todisteet kadonneen sivilisaation olemassaolosta. Kun dokumentin viimeisessä osassa palataan Yonagunin kivimuodostelmaa, joka on tuttu aloituskohtauksesta, ovat katsojat jo valmiiksi virittäytyneet ajatukselle, että kyseinen rakennelma on kadonneen sivilisaation jäljiltä. Tämä auttaa Hancockia luomaan jatkumon dokumentin narratiiville, joka toimii oivallisena retorisenä keinona katsojan johdattamisessa syvemmälle pseudohistoriallisten teorioiden maailmaan.

Vuosituhaten lopulla dokumentit olivat nousseet suureen suosioon, sillä niiden tekeminen oli helpottunut teknologisen kehityksen myötä ja dokumenttiformaatti oli suosittua myös taiteellisissa elokuvaprojekteissa.¹⁰⁷ Dokumentit nousivat erityiseen suosioon niiden tavasta puuttua yhteiskunnallisiin kysymyksiin, ja yleisö oli valmis kuluttamaan dokumentteja ennen näkemättömällä tavalla.¹⁰⁸ Onkin siis ymmärrettävää, että pseudohistoriantutkijat seurasivat aikansa trendejä julkaisemalla dokumentin tukeakseen heidän kirjallista tuotantoa. Tietysti historiallistemaisen kirjallisen tuotannon filmatisointi on loogista tehdä dokumenttiformaatilla, mutta mielestäni on silti perusteltua sanoa, että Hancock ja kumppanit olivat tietoisia aikakautensa trendeistä ja pyrkivät ratsastamaan dokumenttiaallon suosion harjalla, pyrkiessään lisäämään ihmisten kiinnostusta heidän teorioitansa kohtaan.

Tulkinta ero on vain, että Hancock kokee tiedon tulleen kadonneelta atlantismaiselta sivilisaatiolta eikä niinkään tähtien vierailijoilta.

¹⁰⁶ Yonagunin monumentti on kivimuodostelma, joka sijaitsee Japanin saaristossa. Kyseisen geologisenmuodostelman muodot ovat näennäisesti symmetriset ja niistä saa vaikutelmaa, että ne ovat tarkoituksella kaiverrettuja, joka viittaisi siihen, että ihmiset olisivat sen tehneet. Lähde: *Encyclopaedia Britannica* (elektroninen lähde).

¹⁰⁷ Kahma 2016, 726.

¹⁰⁸ Williams 1998, 796.

Formaatin suosion lisäksi dokumenttielokuvat tarjoavat luonteeltaan oivallisen alustan vakuuttavan narratiivin luomiseen. Elokuvakriitikko ja modernin dokumenttielokuvientutkimuksen perustajahahmoista Bill Nicholas linjaa dokumenttien olevan sekoitus avantgarde tyylistä taiteellista estetiikka ja osittain näennäiseen realismiin pyrkivää kuvausta, jonka avulla katsojalle rakennetaan narratiivi todellisuudesta.¹⁰⁹ Tämä formaatti suosii pseudohistoriallista dokumenttia, sillä sen rakentaminen dokumenttielokuvien estetiikan ympärille antaa sille enemmän arvovalta katsojien silmissä kuin sillä todellisuudessa on. Hancockin dokumentti voi siis nojautua valtavirran legitiimien dokumenttien menestykseen ja tyyllilliseen ilmaisuun, ilman että sen tarvitsee lisätä omaan sisältönsä kriittistä akateemista substanssia.

Nicholas nostaa esille dokumenttien tavan rajata maailmasta oma osansa ja asettaa tämä ajanjakso dokumentin omien raamien sisälle, siten tehden siitä dokumentintekijöiden representaation totuudesta.¹¹⁰ Linda Williams artikkelissaan *Mirrors Without Memories* (1993) käsittelee samoja teemoja ja pohtii siitä, miten esimerkiksi historiadokumenteissa ihmisten kuva menneisyydestä muovautuu taiteellisten dokumenttien ja niiden tekijöiden näkemyksen mukaan. Samalla nousee esille kertojan rooli dokumentin narratiivissa, jossa kertoja toimii eräänlaisen oppaana katsojalle, mutta katsojalle ei tarjota mahdollisuutta osallistua keskusteluun – he vain omaksuvat dokumentin antavan kuvan menneisyydestä ja sen kriittinen tarkastelu kaatuu heidän omille harteilleen.¹¹¹

Laajemmin tarkasteltuna kertojan rooli rajaa katsojan pois dokumentin diskurssista ja antaa dokumentille suurta valtaa suhteessa katsojaan. Katsoja on tavallaan alisteellinen kertojalle, sillä hän pystyy asettamaan dokumentissa käsiteltävät asiat narratiiviseen kontekstiin, jossa erinäiset faktat tai asiat toimivat dokumentin diskurssissa todisteena halutusta versiosta esimerkiksi historiallisissa tapahtumissa.¹¹² Käytännössä tämä näkyy hyvin *Quest for the Lost Civilizationin* kolmannessa osassa *Ancient Mariners*, jossa Graham Hancock, John Anthony West ja Robert Schoch ovat sukeltaneet Tyynenmeren aaltoihiin tutkimaan Yonagunin kivimuodostelmaa, jonka he uskovat olevan jäännös kadonneesta sivilisaatiosta.¹¹³

¹⁰⁹ Nicholas 2019, 10–17.

¹¹⁰ Nicholas 2019, 99.

¹¹¹ Williams 1993, 798–802.

¹¹² Nicholas 2019, 99.

¹¹³ *Quest for the Lost Civilization* 1998, 1:50:00–1:54:35.

On totta, että Yonagunin muodostelma on olemassa ja se on ollut vedenpinnan yläpuolelle ennen viimeisen jääkauden loppumista ja siinä on näennäisesti symmetrisiä ja suorita kulmia, mitkä tekevät siitä katsojalle mielenkiintoisia. Hancock valjastaa nämä objektiiviset havainnot monumentin luonteesta osaksi omaa pseudohistoriallista narratiivia ja kuten Nicholas tutkimuksessaan toteaa, sulkee katsojan pois diskurssista käyttäen havainnollistavia faktoja muodostelmasta tukemaan omaa versiotaan historiasta. Tämä näkyy esimerkiksi keskustelussa Yonagunin muodostelmasta, jonka Hancock ja West käyvät noustessaan takaisin veneeseen sukellukseltaan:

Hancock: It was so interesting to note a narrow trench about so wide and so deep¹¹⁴ which runs perfectly straight what I would guess the best part of 60 or 70 meters and off to the side of that there is an indented area again with very precise cuts along the side of it. I suppose they could be natural, but I find it hard to believe they are natural.

John Anthony West: It's more spectacular than anything nature produces. On the scale of the Grand Canyon or something like that nature does a pretty good job but the angles and planes and the complexity of it gives you, it's awesome it really is (laughs).

Hancock: There are two huge circular holes in the rock which go down, I guess form your chest¹¹⁵ to the ground. Again, one is projecting ones past experiences on to these things, but I can't help thinking "postholes" to put big posts in just as we have in Stonehenge.¹¹⁶

Tämän keskustelun jälkeen dokumentti leikkaa Robert Schochiin, joka analysoi karttoja ja tutkakuvia muodostelmasta, todeten niiden olevan liian suunnitellun oloisia ollakseen luonnon muovaamia ja että enemmän tutkimusta muodostelmasta vaadittaisiin. Dokumentin luoma asetelma on hyvin samankaltainen kuin Westin ja Schochin aikaisemmat tutkimukset Sfinksin vesieroosion suhteen, joten yhteneväisyys aiheeseen perehtyneelle katsojalle ei ole haastavaa huomata. Merkillepantavaa on myös asetelma, joka dokumentissa luodaan. Aluksessa ollessa vain pseudohistoriantutkijoita, jotka esitetään asiantuntijoina ja kriittisiä ääniä havaintojen

¹¹⁴ Hancock näyttää käsillään katsojalle noin 50cmx40cm nelikulmion, toimien siten visuaalisen edustuksena hänen teorioimalle kanavalle tai uomalle.

¹¹⁵ John Anthony West oli noin 170 cm pitkä, joten tämän mittauksen perusteella nämä kolot ovat noin 110 cm–120 cm syviä.

¹¹⁶ *Quest for the Lost Civilization* 1998, 1:50:00–1:51:41.

suhteen ei tule. Seuraavassa kohtauksessa Hancock haastattelee Okinawan yliopiston merigeologian professoria Masaaki Kimuraa, joka toimii vain Hancockin narratiivin vahvistajana. Tämä mielestäni osoittaa Nicholaksen käsityksen faktojen roolista narratiivin vahvistajan ja samalla sen, miten pseudohistoriandokumentti pyrkii vaikuttamaan katsojaan ja miten sen manipuloi dataa omaksi edukseen.

Faktojen käyttäminen oman narratiivin edistämiseksi toimii, jos dokumentti on leikattua ja esitetty sen tekijöiden haluamalla tavalla. Se ketä on kuvattu, miten eri kohtaukset ovat sommiteltuja ja miten mahdollinen kertoja johdattaa retoriikallaan tulkintaa vaikuttavat siihen, millaisen kuvan maailmasta filmiltä katsojille välittyy.¹¹⁷ Esimerkiksi John Anthony West esitetään dokumentin haastatteluissa egyptologina, vaikka hänellä ei ole aiheesta mitään tutkintoa.¹¹⁸ Samalla periaatteella, kun Hancockin ja kumppaneiden kirjallisessa tuotannossa, *Quest for the Lost Civilization* rakentuu todistamaan jo faktana pidettyä hypoteesia kadonneesta sivilisaatiosta, asettaen Hancockin ja muut pseudohistoriantutkijat narratiivin keskiöön ainoina tutkijoina, joilla on valmiudet ja osaaminen ratkaista heidän teorioimansa menneisyyden mysteerin.

Dokumentin tapa esittää kritiikkiä Bauvalin, Hancockin, Westin teorioista esiintyy dokumentissa vain kerran siten, että kritiikki esitetään itse kriitikon suusta eikä siten, että Hancock ensin kuvailee kriittisen väitteen omasta teoriastaan ja sitten kumoo sen välittömästi. Tämä kohtaus on sarjan ensimmäisessä osassa *Heaven's Mirror* ja siinä Hancock haastaa yhden Egyptin johtavista egyptologeista Zahi Hawassin Sfinksin iänmäärittämisestä. Debatti aiheesta kuvastaa hyvin dokumenttielokuvien mahdollisuuden asettaa katsoja tekijöiden haluamaan mielentilaan ennen kuin käsiteltävät aiheet esitetään heille. Hancock selittää katsojalle yksityiskohtaisesti hänen näkemyksensä siitä, että Sfinksi on rakennettu 10 500 eaa., jolloin se olisi korreloinut Leijonan tähtikuvion kanssa. Samassa yhteydessä dokumentissa leikkaa John Anthony Westiin ja Robert Schochiin, jotka antavat omat puoltonsa teorialla asiantuntijoiden roolissa. Hancockin aloituspuhe ja puolustus omalle teorialleen kestää noin neljä minuuttia ja kun dokumentti siirtyy Hawassin puheenvuoroon hänet esitellään katsojalle seuraavasti:¹¹⁹

¹¹⁷ Nicholas 2019, 101.

¹¹⁸ Katso esimerkiksi *Quest for the Lost Civilization* 1998, 43:15.

¹¹⁹ *Quest for the Lost Civilization* 1998, 40:15–43:56.

Hawass: You know how many people come to me every day with a theory? At least every day there is a new theory if you really would give permission to everybody with a theory to investigate it would be... it would be a riot.¹²⁰

Hawass asetetaan dokumentissa heti huonoon valoon, kuvaamalla hänet tiuskivaksi ja vastahakoiseksi hyväksymään uusia ideoita. Myöhemmin Hancock korostaa katsojalle näitä samaisia luonteenpiirteitä vetäen niistä samalla johtopäätöksiä koko egyptologian tiedealasta. Näihin päätelmiin yhtyy myös Schoch, joka kuvaa miten hänen omasta mielestään vallankumouksellinen tapa määrittää Sfinksin ikä vesieroosiolla on aiheuttanut vastarintaa ainoastaan egyptologien keskuudessa ja esimerkiksi kaikki geologit, joille hän on puhunut, ovat hyväksyneet teorian kyseenalaistamatta pitäen sitä tieteellisenä itsestäänselvyytensä.¹²¹

Kokonaisuudessaan *Quest for the Lost Civilization* ei tuo radikaaleja uusia näkemyksiä kadonneesta sivilisaatiosta, vaan se kertoo *Fingerprints of the Gods*, *The Orion Mystery* ja *Serpent in the Sky* teosten tutkimuksia. Vanhan tiedon kertaamisen lisäksi se yhdistää aiemmat pseudohistorialliset teoriat ja metodit osaksi uusien monumenttien tutkimista saaden siten globaalin näkökulman teorialle kadonneesta sivilisaatiosta. Täten kirjallinen tuotanto saa hyvän visuaalisen kumppanin dokumentista, joka täydentää sekä yhdistää Uus-Atlantis-teoreetikkojen näkemykset yhtenäisemmäksi kokonaisuudeksi. Tämä luo halutulle kohdeyleisölle saumattoman narratiivisen jatkuman Bauvalin, Hancockin, Westin ja Wilsonin Atlantis-hypoteesille ja tämä kokonaisuus toimii vahvana retorisen vaikuttajan.¹²² Narratiivin ja visuaalisuuden yhteisvaikutus saa vielä uuden ulottuvuuden, kun otetaan tarkasteluun pseudohistoriantutkijoiden tapa hyödyntää varhaisia internetin keskustelufoorumeja.

Samalla kun dokumenttielokuvat nousivat yleisön suosioon 1990-luvun lopulla, yleistyivät tietokoneet kotitalouksissa ja sitä myöden internet tuli yhä useamman kuluttajan saavutettavaksi. Internet koki suuria muutoksia 1990-luvulla, kun niin sanotut Web ja Web 2.0 uudistukset tulivat ja muokkasivat käyttäjäkokemuksia netissä. Uudistusten myötä käyttäjät pystyivät julkaisemaan erilaisille nettisivuille kuvia, jakamaan hyperlinkkejä toisiin sivustoihin ja loivat perustan laajemmille internetissä muodostuneille keskustelupalstoille ja

¹²⁰ *Quest for the Lost Civilization* 1998, 43:57–44:15.

¹²¹ *Quest for the Lost Civilization* 1998, 45:15–46:25.

¹²² Nicholas 2019, 100.

yhteisöille.¹²³ Tähän uudistuvaan kommunikaation maailmaan pseudohistoriantutkijat kuten Bauval, Hancock ja West perustivat omat kotisivunsa, johon pystyivät kokoamaan kirjoituksiaan sekä kasvattamaan omaa kannattajakuntaansa.

Internetin kehittyvien kommunikaatiomuotojen ansiosta alkoi vuosituhaten vaihteessa useita erilaisia keskustelufoorumeja ja internetryhmiä, joissa samanhenkiset ihmiset ympäri maailmaa pystyivät kommunikoimaan saumattomasti keskenään. Kuten Ruth Page ja Bronmen Thomas kirjassaan *New Narratives* kertovat, foorumit muuttivat narratiivia ja kulttuuria erilaisten yhteisöjen ympärillä, sillä niissä yhdistyi itse alkuperäisen teoksen tai idean ihannoiti välittömään kommunikaatioon oman yhteisön sisällä.¹²⁴ Tämä ilmiö auttoi yhdessä dokumenttisarjan luomaan vahvan pseudohistoriallisen narratiivin, joka on pysynyt elinvoimaisena pitkälle kirjojen alkuperäisestä julkaisuajankohdasta. Tätä ilmiötä, jossa useampi viestinnänväline valjastetaan narratiivin levittämiseen, nimitetään multimedialiseksi narratiiviksi¹²⁵ ja tämä tekee nimenomaan 1990-luvun ja 2000-luvun taitteen pseudohistoriallisesta kentästä omalaatuisen pseudotieteellisessä tutkimuksessa.

Internetyhteisöjä muodostui esimerkiksi erinäisten alakulttuurien ja fanikulttuurien ympärille. Samoin kävi Graham Hancockin ja muiden pseudohistoriantutkijoiden kannattajakunnille, esimerkiksi Hancockin omat kotisivut ovat olleet olemassa vuodesta 1998¹²⁶ ja Internet Archiven WaybackMachinea hyödyntäen on mahdollista päästä tarkastelemaan aktiivisia foorumi kirjoituksia vuodesta 2000 eteenpäin. Näiden keskusteluryhmien ympärille muodostuu oma kulttuuri, jolla on lojaalit kannattajat ja tämä usein johtaa negatiivisten piirteiden syntymiseen yhteisössä. Näitä ovat niin kutsut portinvartijuus, jossa yhteisö hyväksyy vain sen omien standardien mukaisia henkilöitä ja kaikukoppaefekti, jossa samanhenkiset ihmiset sulkeutuvat omaan ryhmään ja eivät hyväksy siihen kriittisiä ääniä vahvistaen siten omia käsityksiään maailmasta kaiunmaisesti.¹²⁷

Hancockin kotisivuilla olevista forumkeskusteluista voidaan huomata aktiivinen kannattajakunta, jotka ovat aloittaneet useamman keskustelun eri pseudohistoriallisista ja -

¹²³ DeVoss 2020, 10

¹²⁴ Page & Thomas 2011, 4–7

¹²⁵ Alexander & Rhodes 2020, 1–4.

¹²⁶ Etsimällä esimerkiksi sivustolta whatsmydns.net näkee että Hancockin kotisivu on rekisteröity vuonna 1998 ja saman tuloksen saa myös multa vastaavilta sivuilta.

¹²⁷ Page & Thomas 2011, 7.

tiedettä käsittelevistä teemoista. Keskustelualueita ovat muun muassa ”Mysteries” ”History” ja ”Paranormal” joten niin pseudotieteestä kuin muistakin rajatieteen teemoista kiinnostuneille ihmisille on oma alustansa Hancockin kotisivuilla, mikä auttaa laajentamaan potentiaalista kannattajakuntaa.¹²⁸ WaybackMachinen avulla pääsee tarkastelemaan Hancockin sivustoilla käytyjä keskusteluja rajallisesti, sillä vanhimmat linkit sivustolla ovat kuolleita eikä niihin pääse siirtymään WaybackMachinea hyödyntämällä. Ne näkymät, joihin pääsee antavat kuitenkin hyvän kuvan varhaisesta internetkeskustelukulttuurista ja miten pseudohistoriantutkijat osasivat hyödyntää tätä uutta viestintäkanavaa.

Keskustelukulttuurin elinvoimaisuus on selkeästi havaittavissa kuvankaappauksesta 11.4.2003, jossa on 50 eri aloitettua keskustelua¹²⁹. Keskustelujen aiheet käsittelevät muun muassa Atlantista, Erich von Dänikenin tuotantoa ja muita historiallisia mysteerejä.¹³⁰ Keskusteluketjuissa on useita vastauksia ja suosituimmissa on 40–50 eri vastausta, jotka ovat tulleet vain muutaman päivän aikana osoittaen, että foorumien varhaisessa vaiheessa omanlaisensa yhteisö pseudohistoriallisista teemoista kiinnostuneista ihmisistä oli alkanut muodostumaan. Samakaltainen ilmiö on havaittavissa myös varhaisemmissa postauksissa, esimerkiksi käyttäjän Jeff van Houtin aloittama keskustelu *For the record* (aloitettu 5.7.2001) oli vain kahdessa päivässä saanut 29 vastausta 16 uniikilta käyttäjältä.¹³¹ Keskustelukulttuuri on siis ollut elinvoimaista Graham Hancockin foorumeilla aina sen alkuajoilta lähtien, mahdollistaen siten uskollisen kannattajakunnan synnyn internetin varhaisista vaiheista alkaen.

Temaattisesti foorumilla käyneet keskustelut seuraavat Bauvalin, Hancockin, Westin ja Wilsonin kirjoituksia. Aiheet vaihtelevat suuresti, mutta selkeästi on havaittavissa käyttäjien kiinnostus kadonneen sivilisaation mahdollisesta olemassaolosta ja siten heidän tuestaan Atlantis-hypoteesille. Havainnollistavina esimerkkeinä pidän käyttäjän Katherine *Pyramid Build 5000 years ago Found in Inner Mongolia* (6.7.2001), käyttäjän Derek Barnett *Yonaguni news* (7.7.2001) ja käyttäjän Nebank *More serpents* (3.4.2003) aloittamia keskusteluja, joiden teemat pyörivät keskeisesti pseudohistoriallisten teemojen ympärillä. Niissä keskustellaan mahdollisesta pyramidilöydöksestä Mongolian sisämaasta, antiikin tähtikarttoja ja uusia

¹²⁸ *grahamhancock.com*

¹²⁹ Hancockin sivusto näyttää kerrallaan 50 keskustelua per tarkasteltava sivu.

¹³⁰ *grahamhancock.com* kuvankaappaus 11.4.2003, WaybackMachine, haettu 2.8.2022.

¹³¹ *grahamhancock.com* kuvankaappaus 8.7.2001, WaybackMachine, haettu 2.8.2022.

tutkimuksia Yonagunin muodostelmassa.¹³² Kaikki nämä keskustelut koetaan foorumilla todisteena kadonneesta globaalista sivilisaatiosta ja siten foorumin käyttäjät aktiivisesti validisoivat Bauvalin, Hancockin, Westin ja Wilsonin Atlantis-hypoteesia, joka oli saanut alkunsa 1990-luvulla.

Internetfoorumien keskustelujen rooli pseudohistoriallisen narratiivin kehityksessä perustuu niiden osallistuvuuden elementtiin. Siinä missä *Quest for the Lost Civilization* toimi kirjallisen narratiivin vahvistajana tuoden siihen visuaalisen ulottuvuuden internetin foorumit mahdollistivat pseudohistoriantutkijoiden ja heidän kannattajien vuorovaikutuksen. Vuorovaikutussuhteen lisäksi foorumilla keskustelevat käyttäjät pääsevät itse osallistumaan tutkimusprosessiin esittämällä omia teorioitaan tai jakamalla linkkejä aiheeseen liittyviin artikkeleihin. Täten pseudohistoriallisentutkimuksen narratiivinen vaikutus vahvistuu entisestään, sillä teoriasta kiinnostuneet pääsevät itse osalliseksi narratiivin luontiin. Tämän voisi luonnehtia samankaltaiseksi ilmiöksi kuten fanfictionin¹³³ kirjoittaminen, joka vahvistaa kannattajakunnan yhtenäisyyden tunnetta ja samalla pidentää fanitettavan kulttuurituotteen ikää.¹³⁴

Daniel Punday puhuu samankaltaisesta ilmiöstä artikkelissaan ”From Synthesia to Multimedia” (2011), jossa hän nimeää internetfoorumit luontaiseksi narratiiviseksi jatkumoksi kirjalliseen tai elokuvalliseen kulttuurituotteeseen.¹³⁵ Siten multimediaalisen narratiivin rakentaminen on perusteltua pseudohistoriantutkijoille, jotka haluavat mahdollisimman paljon kannatusta omille ideoilleen. Pseudohistoriallinen narratiivi kadonneesta sivilisaatiosta, sen mahdollisista vaikutuksista eri kulttuureihin ja monimutkaiset tutkimusmenetelmät sen todistamiseksi ovat vaikeita konsepteja yleisölle, joten tässä suhteessa narratiivin multimediaalisuus auttaa ihmisiä hahmottamaan teorian paremmin ja siten tekee siitä lähestyttävää.¹³⁶

¹³² *grahamhancock.com* kuvankaappaus: 25.4.2003 (More serpents), 23.2.2002 (Yonaguni news) ja 23.2.2002 (Pyramid Build 5000 years ago Found in Inner Mongolia), WaybackMachine, haettu 2.8.2022.

¹³³ Fanfiction viittaa ilmiöön, jossa kulttuurituotteelle kuten kirjalle tai elokuvalle omistautuneet fanit kirjoittavat omia tarinoitaan, jotka joko sijoittuvat samaan universumiin kuin alkuperäinen kannatuksen kohde tai vaihtoehtoisesti he ottavat esimerkiksi hahmoja alkuperäisestä tarinasta ja sijoittavat ne omaansa. DeVoss 2020, 12–15.

¹³⁴ DeVoss 2020, 12–15.

¹³⁵ Punday 2011, 25–26.

¹³⁶ Palmeri 2020, 30–35.

Kadonneen sivilisaation ympärille rakennettu narratiivi on vahva retorinen vaikuttaja kohdeyleisölle. Bauval, Hancock, West ja Wilson loivat oman kirjallisen tuotantonsa pohjalta historiallisen mysteerin Atlantiksen kaltaisesta kadonneesta sivilisaatiosta, joka olisi jättänyt jälkensä ihmisten kollektiiviseen kulttuuriperimään. Kirjoissa luotu perusta narratiiville sai voimaa, siitä tutkijat viittasivat toistensa aiempiin töihin, tekivät yhteistyötä ja siten mahdollistivat eri teemoja käsittelevien kirjojen narratiivisen yhtenäisyyden vahvistaen siten teoriaa kadonneen sivilisaation olemassaolosta. Hancock laajensi kirjallisesta narratiivia hyödyntämällä vuosituhannen lopulla suosioon nousseita dokumentteja tehden adaptaation omasta sekä muiden pseudohistoriantutkijoiden kirjoista dokumenttisarjaksi *Quest for the Lost Civilization*. Dokumentin ja kirjojen innoittamana Bauvalin, Hancockin, Westin ja Wilsonin teorioista innostuneet kannattajat suuntasivat juuri syntyneille internetin keskustelufoorumeille, luoden siten lojaalin ja tiiviin kannattajakunnan pseudohistoriantutkijoiden ympärille.

Narratiivin multimediaalinen luonne mahdollistaa sen, että Bauvalin, Hancockin, Westin ja Wilsonin teoria kadonneesta sivilisaatiosta potentiaalista yleisöä tehokkaammin kuin aiemmat pseudohistoriankirjoittajat. Samalla kun heidän teoriansa sai kannatusta sen luoma kuva ihmiskunnan historiasta, kehittyi uusien julkaisujen myötä luoden kompleksisen narratiivin maailman historiasta ja samalla koukuttavan historiallisen mysteerin. Pseudohistoriallinen teoria kadonneesta sivilisaatiosta herättää kysymyksen sen luonteesta ja siitä millaisen kuvan se luo ihmiskunnan historiasta ja millaisia mahdollisia ongelmakohtia sen edustama tulkinta historiasta voi sisältää. Pseudohistorialliset kuvaukset historiasta eivät elä tyhjiössä, vaan niiden levittämät näkemykset eri kulttuureista ja historiallisista tapahtumista ovat suorassa vuorovaikutuksessa ihmisten kanssa ja siksi tulisi tarkastella niiden representaatiota historiasta.

4 Valkoisen miehen historia vai varoitus menneisyydestä? – Historian esitys pseudohistoriallisen linssin läpi

Pseudohistoriankirjoituksen metodologiat ja narratiiviset vaikuttamiskeinot täydentävät toisiaan luomalla Uus-Atlantis-teoreetikkojen kuvaa historiasta. Niiden narratiivi kadonneesta sivilisaatiosta, joka tuhoutui suuren katastrofin seurauksena, antaen siten muille korkeakulttuureille mahdollisuuden nousta sen tuhkiasta. Uus-Atlantis teoria perustuu ajatukseen hyperdiffuusionismista¹³⁷, jossa kaikki historian tapahtumat voidaan jäljittää yhteen tiettyyn pisteeseen tai ajatukseen. Heidän tapauksessaan se on kauan sitten kadonnut sivilisaatio, joka on jättänyt perintönsä kadonneen viisauden muodossa varhaisille korkeakulttuureille. Tämän hypoteettisen sivilisaation olemassaolo tekee Uus-Atlantis-teoreetikkojen luomasta historiankuvasta mielenkiintoisen tarkasteltavan.

Koska pseudohistoriantutkimus rakentuu vahvasti lukijan mielenkiintoa ylläpitävän narratiivinsa ympärille, koenkin, että on otollista pyrkiä selittämään sen mahdolliset tulkintatavat narrativistisen historian tutkimuksen näkökulmasta. Narrativistisella historianteorialla tarkoitetaan tapaa tarkastella historiankirjoitusta sen perusteella, miten se esittää kuvan historiasta. Kyseessä on nimenomaan sen kirjoituksen ja esityksen arviointi eikä niinkään sen tutkimuksen tai tutkimusmenetelmien.¹³⁸ Tätä tutkimuksellista lähestymistapaa ovat tuoneet esille vahvasti Hayden White ja hänen työnsä kriitikko sekä ajatusten täsmentäjä Frank Ankersmit.

Olennaista narrativistiselle historiantutkimukselle on sen painottuminen historian esityksen kirjalliseen esitykseen. Esitystä arvioidaan enemmänkin sen moraalisen ja esteettisen ulottuvuuden näkökulmasta eikä niinkään sen esittämien totuuksien puolesta. Näistä lähtökohdista historiankirjoitusta voidaan analysoida siten, että miten historiantutkija on esittänyt menneisyyden ja miten hän on rakentanut sen hänelle mielekkääksi ja ymmärrettäväksi kokonaisuudeksi. Täten koenkin narratiivisten historianteorian mielekkäänä lähestymistapana pseudohistoriallisen narratiivin ja historiallisen representaation tarkasteluun.

¹³⁷ Hyperdiffuusionismi viittaa ajatukseen, jossa ideat tai teknologiat ovat menneisyydessä yhden ja saman kulttuurin tai sivilisaation kehittämiä, ja nämä sitten ovat periytyneet muille varhaisille korkeakulttuureille. Fagan & Feder 2006, 718–725.

¹³⁸ Kuukkanen 2016, 52–53

Hollantilainen historioitsija ja filosofi Frank Ankersmit on tutkinut ajatusta narrativistisesta historiantutkimuksesta laajemmin ja teoksessaan *Meaning, Truth and Reference in Historical Representation* hän pohtii juuri kysymyksiä historian esittämisen ongelmista ja miten niitä tulisi käsitellä sekä analysoida. Erityisesti huomiota saa kielelliset ilmaukset, metaforat ja mahdolliset historiallisiin tapahtumiin ja konsepteihin viittaavat käsitteet. Ankersmit puhuu siitä, miten tutkijat tarkastelevat monimutkaista historiallista kokonaisuutta ja käsittelevät sitä erinäisin termein, jotka johtavat lukijassa tiettyihin mielikuviin. Vaikka tämä voisi auttaa hahmottamaan menneisyyden tapahtumia se mitä kielikuvia käytetään ja miten historiantutkija kielellisesti muodostaa oman representaationsa menneisyydestä luo siihen tulkinnallisen ulottuvuuden.¹³⁹

Kuukkanen jatkaa tätä ajattelua artikkelissaan ”Narrativistinen ja jälkinarrativistinen historiografian filosofia” (2016) kertomalla siitä, miten Ankersmit määrittelee nämä kielelliset kokonaisuudet narratiivisiksi substansseiksi, jotka ovat yleisyydestään huolimatta ovat kuvaavia termejä minkäkin teoksen tarkastelukohteesta – kuten ”kylmä sota” ja ”suomettuminen”.¹⁴⁰ Uus-Atlantis-teoreetikkojen kohdalla tämä samankaltainen konsepti on havaittavissa kun he puhuvat ”Ensimmäisestä Ajasta”, ”kadonneesta menneisyydestä” tai ”kadonneesta sivilisaatiosta”. Se luo historian esitykselle selkeät raamit: oli aika enne ja jälkeen suuren katastrofin ja nyt on aika käsitellä historiaa uudestaan tästä kyseisestä näkökulmasta.

Käsittelyluvussa tarkastelen lyhyemmin pseudohistoriallista kirjoitusta kuin aikaisemmissa luvuissa. Tarkoitukseni on tehdä pseudohistoriallinen kenttä ymmärrettävämmäksi ja samalla pohtia 1990-luvun kentän syntyprosessia ja sitä, mitkä tekijät vaikuttivat sen syntyyn ja mitä itse teosten, dokumentin ja internetkirjoitusten luoma kuva historiasta voidaan tulkita. Jaan käsittelyluvun kahteen pääosaan. Ensimmäisessä osassa tarkastelen itse teoksien luomaa kuvaa historiasta Ankersmitin ja Kuukkasen esittämien näkemysten näkökulmasta. Tarkoituksena on jäsentää pseudohistoriankirjoituksen luoma kuva menneisyydestä ja osoittaa, mitä ongelmallisuuksia siinä on metodologisten puutteiden lisäksi ja miten sen rakentama kuva menneisyydestä on ongelmallinen narrativistisen historian näkökulmasta.

¹³⁹ Ankersmit 2012, 76–79.

¹⁴⁰ Kuukkanen 2016, 56.

Käsittelyluvun toinen osa tarkastelee pseudohistoriallista kirjoitusta osana laajempaa kulttuurihistoriallista kokonaisuutta ja miten yhteiskunnassa vaikuttavat keskustelut ovat mielestäni vaikuttaneet 1990-luvun pseudohistorialliseen kirjoitukseen ja miten ne osittain pyrkivät osallistumaan laajempaan keskusteluun ympäristökatastrofista. Toisessa osassa en perehdy niinkään narrativistisen historiantutkimuksen keinoihin, vaan pyrin osoittamaan teosten olevan osana laajempaa kokonaisuutta ja tarkastelemaan, mitkä mahdolliset kulttuuriset tekijät ovat muovanneet niiden narratiivia.

4.1 Alkupiste muiden kustannuksella

Uus-Atlantis-teoreetikot keskittyvät pääasiassa muinaisen Egyptin kulttuurin tutkimiseen ja pyrkivät siten todistamaan Egyptin olevan yksi näistä hypoteettisen äitisivilisaation jälkeläisistä. Hypoteettisen äitisivilisaation sijainnista ei ole tarkempaa tietoa, mutta useat viittaukset Atlantikseen sijoittaisivat sivilisaation varhaisen kreikkalaisen kulttuurinpiiriin, tehden siitä omalla tavallaan varhaisen edistyneen länsieurooppalaisen sivilisaation pseudohistoriankirjoituksissa. Kuitenkin dokumenttielokuvassa *Quest for the Lost Civilization* kaikki kirjoittajat ovat yhtyneet Hancockin näkemykseen kadonneen sivilisaation globaalista ulottuvuudesta, minkä seurauksena lähes kaikki varhaiset korkeakulttuurit laitetaan alisteiseen asemaan suhteessa hypoteettiseen sivilisaatioon. Tosin tämä ei ole ensimmäinen kerta, kun näin käy pseudohistoriallisessa kentässä, kuten historiantutkija Ronald H. Fritze kirjassaan *Invented Knowledge* toteaa.

Fritze käsittelee teoksessaan pseudohistorian trendein kehitystä ja nostaa esille retoriikan ja narratiivien samankaltaisuuden. Erich von Dänikenin sekä Uus-Atlantis-teoreetikkojen hypoteesi ihmiskunnan alkuvaiheista on narratiivisesti hyvin samanlainen, ainoana erona on vain, että Däniken uskoo ihmiskunnan yhteisen perinnön aloittajan olevan vieraat ulkoavaruudesta tosin kuin edistynyt ihmissivilisaatio 10 500 eaa. Ottaen huomioon Dänikenin sekä Uus-Atlantis-teoreetikkojen historiankuvan samankaltaisuuden on niiden narratiiviset ongelmallisuudet hyvin yhteneväisiä siinä, miten ne käsittelevät muita kulttuureja.

Uus-Atlantis-teoreetikkojen näkemys historiasta on hyperdiffuusionistinen ja siten myös teleologinen eli heidän historian esityksessään kadonnut sivilisaatio tuhoutui, jotta varhaiset korkeakulttuurit voisivat nousta kadonneen sivilisaation tuhosta selviytyneiden opastuksella. Siten argumentit monumentteihin koodatuista mysteereistä ja mytologioiden

samankaltaisuudesta voidaan käyttää perusteltuina tutkimuksen kohteina hypoteesin todistamiseen. Esimerkiksi Hancock kirjassaan *Fingerprints of the Gods* viittaa usein myyttien samankaltaisuuteen ja pitää sitä todisteena yhteisestä kulttuurisesta perimästä.¹⁴¹ Samalla Hancock vihjaa, että varhaisten korkeakulttuurien opettaja arkkityypit mytologista, olisivat kadonneen sivilisaation jälkeläisiä ja siten kaikki kulttuuriset saavutukset olisivat peräisin yhden ja saman kulttuuripiirin perintöä.¹⁴²

Ankersmit kuvaa tätä asetelmaa termillä ”Iso Historiallinen Fakta” (jatkossa IHF). Hän tarkoittaa tällä historian esityksessä esiintyvää absoluuttisena suurena totuutena esitettyä konseptia, jonka todistamiseen itse historian esityksen/tutkimuksen eri osa-alueet pyrkivät todentamaan. Tämä lähenee vanhentunutta konseptia universaalista historiasta, jonka mukaan historialla on jonkin tietty suunta tai mahdollinen alkupiste, josta historian kokonaisuutta voidaan alkaa jäsentää. Siten kaikki IHF historian esitykset ovat tutkimusluonteeltaan harhaanjohtettuja, ja niiden esittämä kuva historiasta on omalla tavalla vääristynyttä.¹⁴³ Uus-Atlantis-teoreetikkojen näkemys universaalista historiasta ja IHF:stä on nimenomaan Ankersmitin kuvailema ongelmallinen edustus historiasta. Ottaen huomioon, että kirjoittajat kaikki edustavat länsimaista kulttuuripiiriä ja ammentavat inspiraationsa suoraan tai epäsuoraan Platonin Atlantis-myytistä, jossa kreikkalaistaustainen ja länsimaistakulttuuripiiriä edustavaa sivilisaatiota pidetään kaikkien muiden korkeakulttuurein alkukohteena, luo tämä asetelman, jossa länsimainen kulttuurihistoriallinen perimä nostetaan jalustalle muiden kulttuurien kustannuksella.

Tämä johtaa siihen, että muiden kulttuurien kuten mayojen sekä egyptiläisten saavutukset ja kulttuuriset saavutukset mitätöidään Bauvalin, Hancockin, Westin ja Wilsonin teorian kustannuksella.¹⁴⁴ Täten monumentit, jotka aikaisemmin olivat suunniteltu uskonnollisesti ja kulttuurisesti merkittävien menojen toimittamiseen tai symbolina hallitsijan mahtavuudelle typistetään esimerkiksi tähtikuvikorrelaatioteorian avulla yksinkertaisiksi osiksi laajempaa mysteeriä ja mahdolliset kulttuurihistoriallisesti merkittävät kontekstit poistetaan niistä, jotta ne voivat palvella laajempaa narratiivia.

¹⁴¹ Hancockin teoksessa käsitellään muun muassa vanhentunutta uskontotieteen ja folkloristiikan tutkimusta *Hamlet's Mill*, johon huomattava osa Hancockin teoksesta tukeutuu. Katso Hancock 2001, osat IV ja V käytännön esimerkeistä ja tutkielman käsittelyluku 2.2 jossa asiaan pureudutaan tarkemmin.

¹⁴² Fritze 2009, 215.

¹⁴³ Ankersmit 2012, 61–62.

¹⁴⁴ Fagan & Hale 2001, 85.

Osittain tämä auttaa luomaan yksinkertaisemman ja koukuttavamman narratiivin pseudohistoriankirjoituksiin, siten että lukijan ei tarvitse omaksua kaikkea kulttuurihistoriallisesti relevanttia tietoa kansoista, kunhan hän vain hyväksyy Uus-Atlantis-teoreetikkojen näkemyksen historiasta. Tähän mielestäni voi soveltaa Ankersmitin ajatusta siitä, että historian esitystä tulisi arvostella sen esteettisen kriteerien eikä niinkään episteemisten perusteella, eli siten miten rohkeita tulkintoja ja miten tulkinnat historiantukija on esittänyt.¹⁴⁵

Kun tämä lähtökohta otetaan huomioon Bauvalin, Hancockin, Westin ja Wilsonin esittämä kuva historiasta on vähintäänkin ongelmallinen. He tekevät rohkeita johtopäätöksiä puutteellisia metodologisia keinoja käyttäen ja hyödyntäen narratiivin rakentamaa historiallista mysteeriä näiden metodien käyttämiseen. Esitys historiasta on kieltämättä rohkea siinä, mielessä että se pyrkii kontekstualisoimaan koko ihmiskunnan menneisyyden uudestaan ja multimediaalisuutensa ansiosta esitys on ansioitunut siinä mielessä, että se kehittyy ja tarjoaa niin kirjallista kuin audiovisuaalista tukea Uus-Atlantis-teoreetikkojen historian esityksen tueksi.

Muiden kulttuurien esittämien vain työkaluina oman näkemyksen todistamisessa osoittaa eettisen ongelman historian esityksessä. Kadonnut sivilisaatio hypoteesi ei voi olla olemassa, mikäli muut kulttuurit eivät ole itsenäisesti saavuttaneet suuria saavutuksiaan ilman avustusta tai vaihtoehtoisesti heidän saavutuksensa ja kulttuurinen konteksti sivutetaan täysin suuremman narratiivin palvelemiseen. Tästä syntyy pseudohistoriallisen esityksen suuri ongelma narrativistisen historiantutkimuksen näkökulmasta. Se korostaa yksittäisten länsimaisten tutkijoiden näkemyksiä menneisyydestä muun akateemisen yhteisön ja kulttuuripiirejä edustavien kansojen historian kustannuksella, tehden historian esityksestä melko steriilin, kun ottaa huomioon esimerkiksi muinaisen Egyptin rikkaan historian ja kulttuurin.

Täten koen, että kun pseudohistoriallisista tutkimusta pyrkii ymmärtämään, tulee ottaa huomioon, sen rakentaman historian esityksen mahdolliset ongelmallisuudet eikä vain keskittyä kritisoimaan sen käyttämiä metodeja tai narratiivista vaikuttamista. Vaikkakin nämä

¹⁴⁵ Kuukkanen 2016, 60.

osa-alueet ovat tärkeitä kokonaisuuden hahmottamisessa mielestäni on olennaista myös pyrkiä kritisoimaan historian esityksen luomia ongelmallisuuksia. Vaikka päällisin puolin ajatus kadonneesta sivilisaatiosta ei kuulosta pseudohistorian vakavammista ilmenemismuodoista, vahvistaa se omalla tavallaan vanhoja asenteita sen suhteen, että länsimaiset tukijat tarkastelevat muita kulttuureja välittämättä kulttuurisesta kontekstista ja tekevät radikaaleja tulkintoja niiden uskomuksista tai monumenteista, jotta heidän oma käsityksensä menneisyydestä toteutuisi.

Tosin Uus-Atlantis-teoreetikkojen esitys menneisyydestä ei ole täysin ongelmallinen, vaan osittain siinä voidaan havaita heidän pyrkimyksensä osallistua laajempaan yhteiskunnalliseen keskusteluun ilmastonmuutoksesta aiheutuvat uhasta ja samalla ehkä osittain ottaa kantaa vuosituhaten vaihteen aiheuttamiin epävarmuuksiin, jotka osittain juontuvat realistisista uhkakuvista ja osittain kumpuavat pseudohistorioitsijoiden omasta yhteisöstä.

4.2 Pyörä, joka ei lakkaa pyörimästä – Tulevan tuhon pelko pseudohistoriallisissa kirjoituksissa

Verrattuna kirjojen sisäiseen kommentointiin historiasta ja ongelmallisuudesta niiden asetelmassa, joka nostaa länsimaisen kulttuuripiirin suorasti ja epäsuorasti muiden kulttuurien yläpuolelle on niissä kuitenkin merkkejä aikalaisille relevanteista keskustelunaiheista. Sijoitettuna laajempaan kontekstiin 1990-luvun yhteiskunnalliseen keskusteluun, tarjoavat Uus-Atlantis-teoreetikkojen kirjoitukset omanlaisensa linssin keskusteluun ilmastonmuutoksesta ja ihmisten epävarmuudesta vuosituhaten vaihteen länsimaisessa yhteiskunnassa. Täten koen, että teoksia voidaan tarkastella myös osana tätä keskustelua ja katsoa miten niiden narratiivi pohjautuu ajatukseen tulevasta ympäristökatastrofista ja samalla, miten teokset toimivat omalaisena alkuperäislähteenä historian tarkasteluun ilmastonmuutoskeskustelun näkökulmasta.

Ilmastonmuutoksen aiheuttamat haittavaikutukset globaaliin lämpötilaan ja ympäristöön nousi tiedeyhteisön keskustelussa pinnalle jo 1970-luvulla. Silloin laajemmat mittaukset osoittivat hitaan mutta tasaisen kasvun globaalissa lämpötilassa.¹⁴⁶ Tämän seurauksena alkanut keskustelu nosti esille ihmisen vaikutuksen ilmastonmuutokseen, sekä huolen siitä, että ilmastonmuutos pysäyttämättömänä aiheuttaisi isoja tuhoja nykyihmiselle. Samalla uutisointi

¹⁴⁶ Howe & Crono 2014, 93–98.

suurista avohakkuista ja muista ihmisen aiheuttamista tuhoista ympäristön osalta mobilisoi kansalaiset keskustelemaan asiasta enemmän ja ympäristömuutoksesta tuli merkittävä puheenaihe 1970-luvulta eteenpäin.¹⁴⁷ Keskustelu ilmastonmuutoksen aiheuttamasta uhasta jatkoi aina 1990-luvulle, jolloin tiedeyhteisön tekemät havainnot planeetan lämpenemisestä ja ihmisen vaikutuksesta siihen levisivät laajemmin tavallisten kansalaisten keskuudessa.

Kirjassaan *The Discovery of Global Warming: Revised and Expanded Edition* fyysikko ja historioitsija Sepencer R. Weart erittelee eri vaiheita ilmastonmuutokseen liittyvässä keskustellussa ja pohtii, mitkä tekijät vaikuttivat siihen, että ajatus ilmastonmuutoksesta nousi globaalin keskustelun keskiöön. Merkittävä muutos ympäristökeskustelun suhteen tapahtui vuonna 1993, kun Grönlannin jäätiköiden poraamisen yhteydessä tutkijat alkoivat hahmottaa viimeisen jääkauden jälkeisiä lämpimiä aaltoja verrattuna nykyiseen muutokseen. Verrattuna näihin näytteisiin tutkijat huomasivat, että heidän spekuloida ilmaston lämpeneminen 1960-luvulla tapahtui nopeammin kuin he osasivat odottaa – puhuttiin vuosikymmenistä eikä vuosisadoista.¹⁴⁸

Kun data alettiin ottaa vakavasti niin tiedeyhteisön kuin politikkojen keskuudessa alettiin ilmastonmuutoksentutkimukseen satsaamaan miljoonia, samalla kun raportit napajäätiköiden sulamisesta alkoivat lisääntymään.¹⁴⁹ Tämä lisätty rahoitus ja julkinen keskustelu auttoi laajemman yleisön saamaan paremman käsityksen ihmisen roolista ilmastonmuutokseen ja samalla heräsi huoli siitä, että onko muutosta mahdollista enää pysäyttää. Täten onkin mielenkiintoista nähdä, miten Uus-Atlantis-teoreetikkojen kirjoituksissa heijastuu sen hetken yhteiskunnallinen keskustelu ilmastonmuutoksesta ja miten he näkevät sen omanlaisena jatkumona menneisyyden tapahtumiin.

Pelko ilmastokatastrofin aiheuttamasta kulttuurin ja sivilisaation tuhosta nousee esille muun muassa Westin, Hancockin ja Bauvalin kirjoituksissa. Vaikka suurin osa teoksista käsittelee teoriaa kadonneesta sivilisaatiosta ja huomattava osa sivumäärästä on omistettu erilaisille teorioille sekä mahdollisille todistusaineistolle tukemaan ajatusta äitisivilisaatiosta on teosten lopussa mielenkiintoinen käänne narratiivissa. Uus-Atlantis-teoreetikot päättävät teoksensa hyvinkin melankolisin merkein. Siinä missä teosten alku pyrkii luomaan koukuttavan

¹⁴⁷ Weart 2008, 106–109.

¹⁴⁸ Weart 2008, 174–177.

¹⁴⁹ Weart 2008, 178–181.

mysteerin kauan sitten kadonneesta sivilisaatiosta, joka voisi yhdistää kaikki ihmiset yhteisen historian kautta, päättyy narratiivi kuitenkin ajatukseen nykyisen maailman tuhoutumisesta.

Ajatus lähestyvistä maailman lopusta näkyy hyvin Hancockin *Fingerprints of the Gods* viimeisistä kirjauksista:

In a same manner it has been prophesied that the next global destruction will fall upon us suddenly "at an hour we do not suspect, like lightning striking in the east and flashing far into the west... the sun will be darkened and the moon will lose its brightness, the stars will fall from the sky and the powers of heaven will be shaken... Then of two men in the fields, one is taken, one is left; and of two women at the millstone grinding, one left..." What has happened before can happen again. What has been done before be done again. ¹⁵⁰

Hancock viittaa tällä aiempaan globaaliin ilmastokatastrofiin, joka tuhosi hypoteettisen Atlantiksen ja pelkää, että nykyinen maailma on marssimassa kohti samaa kohtaloa. Samankaltainen ajattelu on myös havaittavissa Westin teoksessa sekä Bauvalin kirjoituksissa.¹⁵¹ Teoksista saa käsityksen ajan syklisyydestä, eli historian tavasta päätyä samaan pisteeseen tietyn aikamäärän jälkeen. Uus-Atlantis-teoreetikkojen kirjoitusten historian kiintopisteenä toimii kadonnut sivilisaatio, joka osittain on toiminut kaikkien nykyisten kulttuurien alkupisteenä, mutta kun teoksien loppukaneetit otetaan huomioon, toimii myös tämä hypoteettinen katastrofi myös nykyisten kulttuurien ja sivilisaatioiden loppupisteenä. Vaikka teokset on kirjoitettu kylmän sodan päättymisen jälkeen, jolloin yhteiskunnalliset muutokset olivat suuria, viittauksia sotaan tai kolmannen maailmansodan pelkoon teksteissä ei nouse, vaan uhka nähdään tulevan ilmastonmuutoksesta ja luonnosta, mikäli ihminen ei muuta tapojaan.

Olennaisena yhdistävänä tekijänä sivilisaatioiden tuholle on ympäristön aiheuttama tuho. Uus-Atlantis-teoreetikkojen näkemyksen mukaan suuri tulva tai vastaava luonnonmullistus tuhosi menneisyydessä kukoistaneen kulttuurin ja teosten kirjoitushetkellä huoli ihmisen aiheuttamasta ilmastonmuutoksesta oli polttava puheenaihe. Esimerkiksi West ja Wilson puhuvat paljon Atlantis-myytistä, jonka mukaan atlantislaiten oma ylpeys aiheutti heidän

¹⁵⁰ Hancock 2001, 534.

¹⁵¹ Katso esimerkiksi West 1993, 209–220 ja Bauval & Hancock 1996, 268–272.

sivilisaationsa tuhon. Tämä osittain voidaan katsoa peilaavan 1990-luvun huolta siitä, että ihmisen oma toiminta aiheuttaa tutkimusten mukaan ilmaston lämpenemisen kiihtymisen ja siitä syystä, Uus-Atlantis-teoreetikot viittaavat vahvasti kirjoituksissaan siihen, että historia tulee toistamaan itseään.

Ilmastonmuutoksen aiheuttaman huolen lisäksi, myös pseudohistoriallisella kentällä oli omat vaikuttavat tekijät maailmanlopun ajatuksen syntymiselle. Vuosituhannen taitteen pseudohistoriallisen ja rajatieteentutkimuksen kenttää leimasi ajatus Mayojen kalenterin ennustamasta maailmanlopusta, joka teoreetikkojen mielestä tulisi tapahtumaan vuonna 2012. Myös paniikki vuosituhannen vaihtumiseen liittyi omia uskomuksia, suurin niistä oli niin sanottu Y2K paniikki, jonka mukaan vuoden vaihtuessa vuoteen 2000 tulisi globaali tietotekninen katastrofi, joka johtaisi nykyisen maailmajärjestyksen romuttumiseen.

Ajatus Mayojen korkeakulttuurin ennustamasta tuhosta oli suosittu 2000-luvun taitteen pseudohistoriallisissa kirjoituksissa. Ajatus pohjautuu laajempaan ilmiöön ”mayanismista”, jossa mayojen korkeakulttuuria tarkastelevat yksilöt ovat luoneet kuvan, joka uhkuu mystiikkaa ja pyrkii nostattamaan mayojen kulttuurin jalustalle verrattuna muihin mesoamerikkalaisiin kulttuureihin. Nämä ajatukset kuitenkin pohjautuvat, kuten yleisesti muutkin pseudohistorialliset ideat, vanhoihin tutkimuksiin, jotka eivät enää ole varteenotettavia nykyisen mayojen kulttuurintutkimuksen kannalta.¹⁵² Antropologian professorin ja mesoamerikkalaisiin kulttuureihin perehtynyt tutkija David Websterin artikkelissa ”The mystique of the ancient Maya” (2006) hän analysoi tarkemmin pseudohistoriallista kirjoitusta mayojen korkeakulttuurista.

Webster nostaa artikkelissaan esille Mayojen tutkimuksessa esiintyvät ongelmat, kuten romantisoitujen varhaisten tulkintojen vaikutukset sekä mayojen kielen tulkinnessa esiintyvät ongelmat. Varhaiset mayojen tutkijat tekivät samankaltaisia johtopäätöksiä kuin pseudohistorioitsijat 1990-luvulla, kirjoittamalla näennäisistä samankaltaisuuksista Egyptin pyramidien, Angkor Watin temppelin ja mayojen pyramidien välillä. Näiden väitetyiden arkkitehtonisten yhteneväisyyksien lisäksi ongelmaksi uudelle arkeologian ja historian tutkimuksen kentälle oli se, että mayojen kieltä ei ollut vielä käännetty ennen akateemisen

¹⁵² Webster 2006, 130–133.

tutkimuksen syntymistä, toisin kuin egyptologian kanssa.¹⁵³ Täten varhaiset virheelliset tulkinnat mayojen kulttuurin tutkimuksesta jäivät elämään pitkälti 1900-luvun lopulle, joiden myötä syntyi vahva käsitys siitä, että mayojen kalenteri ennustaisi maailmanlopun.

Yleisin käsitys, joka jäi mayojen uskomuksista elämään, oli ajatus siitä, että mayat uskoivat maailman loppuvan vuonna 2012, koska heidän kalenterinsa loppui kyseiselle vuodelle. Kuitenkin tulkinta perustui harhaiseen käsitykseen, sillä muinaiset mayat jakoivat ajan eri jaksoihin, joita kutsuttiin *bak'tuneiksi* ja yksi näistä ajanjaksoista loppui vuonna 2012.¹⁵⁴ Ajatus jäi osittain elämään siitä syystä, että mayojen pitkänlaskun kalenteri perustui edistyneeseen matematiikkaan ja koska mayojen kielen tulkinta ei ollut vielä valtavirran akatemian tiedossa, tulkittiin kalenterin loppuminen osana mayojen kulttuurista käsitystä tulevasta maailmanlopusta.¹⁵⁵ Hancock nostaa myös teoksessaan esille mayojen näkemykset maailmanlopusta, joten on perusteltua tulkita, että ajatus maailmanlopusta vuonna 2012 toimi jonkinlaisena innoittajan Uus-Atlantis-teoreetikkojen kirjoituksissa, vaikkakin he pohjaavat ajatuksensa kadonneen sivilisaation tuhoon ja historian mahdolliseen syklisyyteen.¹⁵⁶

Liitettyä Mayojen kalenterin luomaan ajatukseen siitä, että maailma loppuu vuonna 2012 oli olemassa realistinen uhka, joka tunnetaan nimellä Y2K-bugi. Y2K on saanut nimensä vuosituhaten taitteessa ilmenneestä pelosta siitä, että globaalit tietokonejärjestelmät nollautuvat vuoden 2000 alkaessa, koska tietokone ei välttämättä ymmärtänyt, että vuosituhat oli vaihtunut, vaan digitaaliset kalenterit voisivat olettaa vuoden olevan joko 2000, 1900 tai vaihtoehtoisesti nolla-arvo. Tämä ei sinänsä yksittäisten ihmisten arkeen vaikuttaisi, mutta kun ottaa huomioon pankkeihin, armeijoiden tietokoneisiin sekä infrastruktuuriin kuten sähköverkkostoon kohdistuvat vaikutukset, on ymmärrettävää miksi Y2K nousi globaalinyhteisön keskuudessa vakavasti otettavaksi ongelmaksi.¹⁵⁷ Tämä realistinen skenaario yhdistettynä Mayojen maailmanlopun ennustuksiin voi olla yksi motivoiva tekijä Uus-Atlantis-teoreetikkojen kirjoitusten loppupäätelmät siitä, että nykyisen maailman tuho on lähellä.

¹⁵³ Webster 2006, 135–140.

¹⁵⁴ Regal 2009, 22.

¹⁵⁵ Webster 2006, 140–142.

¹⁵⁶ Hancock 2001, 531.

¹⁵⁷ *Britannica Academia*, elektroninen lähde, haettu 1.10.2023.

Näiden keskustelujen yhdistyessä laajempaan huoleen globaalista ympäristökriisistä selittää mielestäni, miksi ajatus maailmanlopusta oli pinnalla Uus-Atlantis-teoreetikkojen kirjoituksissa. Uuden vuosituhannen lähestyessä epävarmuus ilmastonmuutoksen nopeutumisesta yhdistettynä Y2K:n realistiselta tuntuvaan uhkaan sekä pseudohistorian kentällä vallalla olevaan ajatukseen mayojen maailmanlopun ennustuksesta, on mielestäni ymmärrettävää, miksi teosten lopetus on niin negatiivinen verrattuna aiempaan narratiiviin. Uus-Atlantis-teoreetikkojen representaatio historiasta on siis osittain syklinen siinä mielessä, että he näkevät heidän teoretisoiman kadonneen sivilisaation tuhon tapahtuvan uudelleen. Siten historia toimii heille tässä kontekstissa mahdollisuutena oppia menneisyyden virheistä ja koittaa välttää uusi luonnonmullistuksen aiheuttama sivilisaation tuhoutuminen.

5 Totuus tuolla jossain?

Tutkielmassani olen pyrkinyt jaottelemaan laajan 1990-luvun puolenvälin pseudohistoriallisentutkimuksen kentän merkittävien tutkijoiden teosten menet, vaikuttamiskeinot sekä pohtinut miten pseudohistoriaa tulisi tulkita ja ymmärtää niin omina historiantutkimuksinaan sekä osana laajempaa kulttuurihistoriallista kontekstia. Pseudohistoria on laaja kenttä ja siihen sisältyy Uus-Atlantis-teoreetikkojen hypoteesien lisäksi myös esimerkiksi kreationistista tai poliittisen ideologian muovaavaa pseudohistoriallista tuotantoa. Valitsemani alkuperäisaineistot ja tutkijat edustavat siis vain murto-osaa laaja tutkimuksellista kenttää, joka on edelleen elinvoimainen, sillä historiaa esitetään eri ryhmien kirjoituksissa ja julkaisuissa usein mielipiteitä herättävin lopputulemin.

Tutkielmani alussa tarkastelen, miten pseudohistorian tutkimusta tuotetaan ja millaisia eri metodologisia keinoja teoreetikot pyrkivät hyödyntämään todistaakseen hypoteesinsa kadonneesta sivilisaatiosta. Osoitin, miten menetit eivät ole vertaisarvioinnin kestäviä lähestymistapoja historiantutkimukseen ja miten ne lähtökohtaisesti on rakennettu palvelemaan jo totuutena pidetyn hypoteesin todistamiseen. Tutkimukselliset keinot kuten myyttien vertailu ja tähtikuviokorrelaatioteoria ovat näennäisesti niin humanististen kuin luonnontieteiden kautta johdettuja tutkimusmetodeja, jotka saavat tutkimuksen näyttämään akateemisemmalta. Kuitenkin syvemmän tarkastelun jälkeen tutkimukselliset lähestymistavat ovat helposti kumottavissa, tosin niiden rooli narratiivin ja hypoteettisen kadonneen sivilisaation mytologian rakentamisessa ovat äärimmäisen tehokkaita.

Siinä, missä metodologisesti pseudohistoria ei pysty vakuuttamaan akateemista yhteisö niiden uskomuksestaan Atlantiksen olemassaolosta ovat Uus-Atlantis-teoreetikot, kuitenkin rakentaneet mielenkiintoa herättävän narratiivin heidän luomansa mysteerin ympärille. Tutkielmassani pyrin pilkkomaan ja analysoimaan 1990-luvun pseudohistoriallisen narratiiviset vaikuttamiskeinot niin kirjoissa kuin multimediallisessa muodossa. Kirjoen rakentava narratiivi kertoo kauan sitten kadonneesta sivilisaatiosta, josta on jäänyt pieniä rippeitä meidän aikaamme. Vain pieni osa tutkijoista on nähnyt tämä palapelin palaset ja pystynyt luomaan yhteyden ihmiskunnan kadonneeseen menneisyyteen. Kirjoissa Bauval, Hancock, West ja Wilson on tutkimusmatkailijoita, jotka pyrkivät tuomaan tämän totuuden esille.

He rakentavat itsestään romantisoidun kuvan ja pyrkivät omilla päiväkirjan otteillaan, isoilla kuvituksillaan ja kielellisellä ilmaisullaan houkuttelemaan lukijan mukaansa menneisyyden mysteerin ratkaisemiseen. Siinä missä kirjat tarjoavat mukaansa tempaavan narratiivin luo dokumenttielokuva *Quest for the Lost Civilization* (1998) audiovisuaalisen kumppanin tutkimuksille, joka osittain vetää yhteen aikaisemman kirjallisen tuotannon samalla täydentäen sitä. Koenkin osoittaneeni hyvin, miten Uus-Atlantis-teoreetikot rakentavat tutkimuksiaan toisten kirjoitusten päälle ja miten heidän yhteistyöstänsä muodostuu narratiivinen kokonaisuus. Dokumentti tuokin yhteen kaikki tutkijat, Wilsonia lukuun ottamatta, ja tarjoaa heille mahdollisuuden lähentyä yleisöään kirjojen ulkopuolella. Dokumentti myös jatkaa romantisoidun tutkimusmatkailijakuvan rakentamista näyttämällä, miten Bauval, Hancock ja West ovat jalkautuneet kenttätyöhön käyden kirjoissa käsitellyissä monumenteilla esitellen teoriaansa ja sukeltaen merten syvyyksiin mahdollisten johtolankojen perässä.

Internet loi myös uuden viestintäkanavan pseudohistoriantutkijoille 1990-luvulla. Se mahdollisti suoran kanssakäymisen kirjoittajien ja heidän ideoidensa kannattajien kanssa varhaisten foorumikeskusteluiden kautta. Nämä foorumit antoivat myös lukijoille mahdollisuuden osallistua pseudohistoriallisentutkimuksen tekemiseen jakamalla omia havaintojaan aiheeseen liittyen, luoden siten omanlaisensa yhteisön, joka piti ideoita yllä kirjojen ja dokumentin julkaisun jälkeen. Tämä elinvoimainen yhteisö mahdollisti myös sen, että Bauvalin, Hancockin, Westin ja Wilsonin esittämä hypoteesi kadonneesta sivilisaatiosta jäi elämään tosin kuin esimerkiksi heidän edeltäjien Ignatius Donnellyn kirjoitukset kadonneesta Atlantiksesta. Koenkin osoittaneeni hyvin, miten internet on välttämätön työkalu uusien pseudohistoriallisten ideoiden levittämisessä ja niiden suosion säilyttämisessä.

Tutkielmani lopussa pyrin antamaan työkaluja pseudohistoriallisentutkimuksen ymmärtämiseen ja siihen, miten niitä tulisi ymmärtää itse historian tutkimuksellisinä teoksina, mutta myös miten ne ovat omalla tavallaan aikakautensa tuotteita. Koen, että narrativistisen historian tutkimuksen kautta on tehokasta hahmottaa pseudohistorian kirjoituksen ongelmallisuudet ja siten osoittaa, miksi niiden tutkiminen on tärkeää ja miksi niiden esittämiä väitteitä tulee tarkastella kriittisesti. Koen, myös osoittaneeni, miten yhteiskunnassa vaikuttaneet voimat ovat mahdollisesti vaikuttaneet 1990-luvun pseudohistoriallisen narratiivin muodostumiseen ja miten teokset osittain pyrkivät osallistumaan laajempaan keskusteluun ilmastonmuutoksen sekä uuden vuosituhannen tuomista huolista.

Uus-Atlantis-teoreetikkojen näkemys historiasta on mielenkiintoinen kokonaisuus, joka hyödyntää useita eri viestintäkanavia oman teoriansa levittämisessä. Tämä tekee 1990-luvun teoreetikkojen luomasta historiankuvasta mielenkiintoisemman tarkastelukokonaisuuden verrattuna aikaisempiin pseudohistoriankirjoituksiin. Tämä ominaisuus tekee Uus-Atlantis-teoreetikkojen kirjoituksista haastavampia kritisoidavia, koska niiden luoma narratiivi muuttuu jatkuvasti eri medioissa esitettävien tulkintojen myötävaikutuksesta sekä kasvavan fanikunnan rakentamien uusien näkemysten yhteistyön tuloksena. Täten koenkin, että tutkielmani laaja-alainen ote eri kirjoittajiin sekä erilaisiin lähdetyyppeihin oli perustelu valinta, koska vain siten oli mahdollista osoittaa pseudohistoriallisentutkimuksen suuri muutos vuosituhannen vaihteessa verrattuna sen varhaisempiin inkarnaatioihin.

Pseudohistoriantutkiminen on tärkeää akateemisen historian tutkimuksen näkökulmasta, koska se mahdollistaa virheellisten tulkintojen kritisoinnin sekä auttaa ymmärtämään pseudohistorian ja pseudotieteiden kentällä työskentelevien yksilöiden ja ryhmien näkemyksiä menneisyydestä sekä maailmasta. Koen, että mikäli akateeminen tutkimus aiheesta lisääntyisi se auttaisi luomaan keskusteluyhteyden akatemian ja sen ulkopuolisten ryhmien välillä ja siten pseudohistorioitsijoiden esittämiä tulkintoja menneisyydestä voisi kumota rakentavasti ja samalla tämä antaisi akatemialle mahdollisuuden tutustua narrativistisen historian tutkimuksen kannalta mielenkiintoiseen kenttään. Koen myös, että mitä enemmän pseudohistoriaa tutkitaan, voidaan mahdollisesti löytää narratiivisten vaikuttamiskeinojen yhteneväisyyksiä ja siten uusien pseudohistoriallisten teorioiden syntymiseen voidaan valmistautua paremmin ja jos niiden tarkoitusperät ovat esimerkiksi radikaalin poliittisen ideologian motivoimia niin niiden leviämiseen voidaan vaikuttaa tehokkaammin.

Uus-Atlantis-teoreetikkojen esittämät näkemykset eivät kuulu mielestäni tähän edellä mainittuun kategoriaan, mutta sen moniäänisyys sekä narratiivin monimutkaisuus tarjoaa oivallisen mahdollisuuden haastaa historiantutkijaa hahmottamaan näennäistieteiden kenttää ja samalla kehittämään omia tutkimuksellisia lähtökohtia pseudohistoriantutkimukseen. Bauval, Hancock, West ja Wilson rakentavat koukuttavan narratiivin, jonka purkaminen eri osiin on haastavaa, mutta myös tärkeää jotta sitä voidaan kritisoida rakentavasti. Se, että Uus-Atlantis-teoreetikot eivät metodeillaan todistamaan kadonneen sivilisaation olemassaoloa kiistattomasti heidän rakentamansa narratiivi ja multimediaalinen vaikuttaminen kohdeyleisöön mahdollistaa kysymyksen – onko heidän kirjoituksissaan jotain totuutta?

Lähteet

Alkuperäislähteet

Bauval, Robert: *The Orion Mystery*, Arrow Books, Lontoo 1994.

Hancock, Graham & Bauval, Robert: *The Message of the Sphinx*, Three Rivers Press, New York, 1996.

Hancock, Graham: *Fingerprints of the Gods – The Quest Continues*, Century Books, Lontoo, 2001.

West, John Anthony: *Serpent in the Sky – The High Wisdom of Ancient Egypt*, Quest Books, Wheaton, 1993.

Wilson, Colin: *From Atlantis to the Sphinx – Recovering the Lost Wisdom of the Ancient World*, Virgin Books, Lontoo, 2007.

Quest of the Lost Civilization, dokumenttielokuva, Sk: Graham Hancock, O: Timothy Copestake, Ä: Danny Hambrook, M: David Ferguson, T: David Wickman & Stefan Wickman, Le: Allen Charlton. YouTube, kesto 2:31:12, ladattu 10.2.2012
<https://www.youtube.com/watch?v=T5DNvYMtkyk&t=6758s> [Haettu 1.10.2023].

Alkuperäislähteet, foorumikeskustelut:

WaybackMachine

Hakusana: www.grahamhancock.com/phoeum/read [Haettu 1.10.2023].

<https://web.archive.org/web/20020223111138/http://www.grahamhancock.com/phorum/read.php?f=1&i=37577&t=37577> Pyramid Found Mongolia

<https://web.archive.org/web/20020223114802/http://www.grahamhancock.com/phorum/read.php?f=1&i=37632&t=37632> Yonaguni News

<https://web.archive.org/web/20010708055351/http://www.grahamhancock.com/phorum/list.php?f=1>

For the record viittaus

<https://web.archive.org/web/20030425073243/http://www.grahamhancock.com/phorum/read.php?f=1&i=133376&t=133376> More serpents

Tutkimuskirjallisuus

Aalto, Sirpa & Hihnala Harri: ”Saagat tuntevat Suomen kuninkaat” – pseudohistoriallisesta kirjoittamisesta Suomen munaisuudesta, *J@rgonia* 15, nro 29, 2017.

Abbott, H. Porter: *Cambridge Introduction to Narrative*, Cambridge University Press, Cambridge, 2014.

Allchin, Douglas: *Pseudohistory and Pseudoscience*, *Science & Education* nro. 13, 2004.

Ankersmit, Frank: *Meaning, Truth and Reference in Historical Representation*, Cornell University Press, New York, 2012.

Archeological Fantasies: How Pseudoarcheology Misrepresents the Past and Misleads the Public, toim. Fagan, Garrett G., Routledge, New York, 2006.

Davidson, Ellis H.R.: *Reviewed Work: Hamlet's Mill by Giorgio de Santillana, Hertha von Dechend*, *Folklore*, nro. 84 (4), 1974.

Derricourt, Robin: *Pseudoarchaeology: The Concept and its Limitations*, Antiquity Publications Ltd, ANTIQUITY, nro. 86, 2012.

Documenting the Documentary: Close Readings of Documentary Film and Video, toim. Grant, Barry Keith & Sloniowski, Jeannette, Wayne State University Press, Detroit, 2013.

Donnelly, Mark & Norton, Claire: *Doing History*, Taylor & Francis Group, New York, 2012.

Fagan, Garrett G. & Feder, Kenneth L., *Crusading against Straw men: an alternative view of alternative archaeologies: response to Holtorf (2005)*, *World Archaeology*, nro. 38(4), 2006.

Fagan, Garrett G. & Hale, Chris: *The new Atlantis and the Dangers of Pseudohistory*, SKEPTIC, nro. 9(1), 2001.

Frazer, James George: *The Golden Bough: A Study in Magic and Religion*, Papermac, Oxford, 1995.

Fritze, Ronald H.: *Invented Knowledge – False History, Fake Science and Pseudo-religions*, Reaktion Books, Lontoo, 2009.

Gibbon, Guy: *Critically reading the theory and methods of archeology: an introductory guide*, AltaMira Press, New York, 2013.

Goodrick-Clark, Nicholas: *The Western Esoteric Traditions – A Historical Introduction*, Oxford University Press, Oxford, 2008.

Gresseth, Gerald K.: *Reviewed Work: Hamlet's Mill: An Essay on Myth and the Frame of Time by Giorgio de Santillana, Hertha von Dechend*, The Journal of American Folklore, vol. 84 no. 322, 1971.

Hanegraaff, Wouter J.: *Western Esotericism – A Guide for the Preplexed*, Bloomsbury, Lontoo, 2013.

Hansson, Sven Ove: *Science and Pseudoscience*, The Stanford Encyclopedia of Philosophy, toim. Edward N. Zalta, Summer 2017, (Metaphysics Research Lab, Stanford University, 2017).

Hawass, Zahi & Lehner Mark: *Remnant of a Lost Civilization?*, Archaeology, nro. 47(5), 1994.

Herman, David: *Basic Elements of Narrative*, John Wiley & Sons, Hoboken, 2009.

Howe, Joshua P. & Cronon William: *Behind the Curve: Science and Politics of Global Warming*, University of Washington Press, Seattle Washington, 2014.

Koskinen, Inkeri: *Villi Suomen historia: Välimeren Väinämöisestä Äijäkupittaan pyramideihin*, Tammi, Helsinki, 2015.

Narrativistinen ja jälkinarrativistinen historiografian filosofia, Kuukkanen, Jouni-Matti, julk. *Historian teoria: lingvistisestä käänteestä mahdolliseen historiaan*, toim. Väyrynen, Kari, Vastapaino, Tampere, 2016.

Laycock, Joseph: *Religious Aspects of Pseudoarchaeology – The How and Why*, Nova Religio: The Journal of Alternative and Emergent Religion, nro. 22(4), 2019.

Morley, Neville: *Researching the Ancient World – Theories, Models and Concepts in Ancient History*, Routledge, Lontoo, 2004.

Myth – A New Symposium, toim. Schrempp, Gregory & Hansen, William, Indiana University Press, Bloomington, 2002.

New Narratives: Stories and Storytelling in the Digital Age, toim. Page, Ruth & Thomas, Bronwen, University of Nebraska Press, Lincoln, 2011.

Nichols, Bill: *Speaking Truth with Film: Evidence, Ethics, Politics in Documentary*, University of California Press, Oakland California, 2016.

Pseudoscience - The Conspiracy Against Science, toim. Kaufman, Allison B. & Kaufman, James C., MIT Press, Boston, 2018.

Regal, Brian: *Pseudoscience: A Critical Encyclopedia*, ABC-CLIO LLC, Denver, 2009.

Sarotte, Mary Elise: *1989: The Struggle to Create Post-Cold War Europe*, Princeton University Press, Princeton, 2014.

Shermer, Michael: *Why do people believe in weird things – Pseudoscience, superstition and other confusions of our time*, W.H. Freeman and Company, New York, 1997.

The Cambridge History of Religions in the Ancient World Volume I: From the Bronze Age to the Hellenistic Age, toim. Salzman, Michele Renee & Sweeny, Marvin A., Cambridge University Press, New York, 2013.

The Language of Archaeology, toim. Joyce, Rosmary A., Blackwell Publishing, Oxford, 2002.

The Routledge Handbook on Digital Writing and Rhetoric toim. Alexander, Jonathan & Rhodes, Jacqueline, Routledge, New York, 2018.

The Wisdom of Egypt: Changing Visions Through the Ages, toim. Usko, Peter & Champion, Timothy, University College London Press, Lontoo, 2003.

Tosh, John: *The Pursuit of History: Aims, Methods and New Directions on the Study of History*, Taylor & Francis Group, New York, 2015.

Välimäki, Reima, Seuri, Olli & Ristilä, Anna: *Pseudohistoria Suomen muinaisista kuningaskunnista – Ongelmallinen tiedon kierto laitaioikeiston mediaekosysteemissä*, Niin & Näin, nro 1, 2021.

Weart, Spencer R.: *The Discovery of Global Warming: Revised and Expanded Edition*, Harvard University Press, Cambridge, 2008

Sanakirjat

Encyclopaedia Britannica

Hakusana: Pyramids of Giza

<https://www.britannica.com/topic/Pyramids-of-Giza> [Haettu 1.10.2023].

Encyclopaedia Britannica

Hakusana: Lemuria mythological continent,

<https://www.britannica.com/topic/Lemuria-mythological-continent> [Haettu 1.10.2023].

Encyclopaedia Britannica

Hakusana: Great Sphinx,

<https://www.britannica.com/topic/Great-Sphinx> [Haettu 1.10.2023].

Encyclopaedia Britannica

Hakusana: Old Kingdom Egypt

<https://www.britannica.com/place/ancient-Egypt/The-New-Kingdom-c-1539-1075-bce> [Haettu 1.10.2023].

International Movie Database

Hakusana: Mystery of the Sphinx

<https://www.imdb.com/title/tt0316293/> [Haettu 1.10.2023].

Astro-UTU

Hakusana: Prekessio

<https://www.astro.utu.fi/zubi/sphere/precess.htm> [Haettu 1.10.2023].

Britannic Academic

Hakusana: Y2K Bug

<https://academic-eb-com.ezproxy.utu.fi/levels/collegiate/article/Y2K-bug/473638>. [Haettu 1.10.2023].